

Het paradijs van Oranje

Bea Vianen

bron

Bea Vianen, *Het paradijs van Oranje*. Querido, Amsterdam 1973

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/vian001para01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

De showing-off

Wanneer Sirdjal zich 's ochtends voor de spiegel stond te scheren, zijn tanden poetste, of op het toilet zat, ging hem in gedachten een reeks van gebeurtenissen voorbij, die hem bracht op een vraagstuk dat hem heel erg interesseerde.

Nu, net uit bed, gezeten op het toilet, herinnerde hij zich het gisteravond door de NOS gebrachte televisieprogramma over het vaderland. Hij keek zelden naar de televisie - hij had meer belangstelling voor de dingen die hij zelf maakte, de dingen die hij moest afmaken. Bovendien had hij een toestel dat steeds méér kuren kreeg en steeds weer andere afstellingstechnieken van hem eiste. Het was een rot oud kreng, hem aangesmeerd door een zekere firma Brandtjes, in één van die Amsterdamse buurten waar je denkt goedkoper af te zijn dan ergens anders. Hij had er honderdvijftig gulden voor uitgegeven en dat juist in een tijd dat hij nauwelijks geld had om zich in leven te houden. Hij had het in twee termijnen betaald en wat graag, omdat hij toen zo'n enorme behoefte had aan verstrooiing, maar hij was belazerd, men had misbruik gemaakt van zijn technische onkunde.

Klagen was volkomen zinloos - hij moest het ding gewoon wég doen, in het holst van de nacht op straat zetten voor een voddenman, een student, of een knutselend type. Dat hij het nog altijd niet gedaan had, kwam doordat zijn vader hem had ingehamerd nooit iets weg te doen als hij verder wilde komen in de maatschappij. Goed, hij was erin gestonken, zoiets kon je gebeuren. Het toestel kon altijd nog gebruikt worden als een soort bijzettafeltje, voor een paar boeken, een asbak, een pakje sigaretten, een schaaftje. Hij had fantasie genoeg en op een avond ging hij zelfs zo ver zijn miskoop te beschouwen als een zeer geslaagde stommiteit. Er was toen een uitzending van 'Kort Geding' over de onafhankelijkheid van het vaderland. Vertegenwoordigers van de twee grootste Surinaamse bevolkingsgroepen, de Hindoe-

stanen en de creolen, redetwisten met elkaar. Hoewel hij wist dat er weer om de dingen heen gepraat zou worden, was Sirdjal een en al oor. Als een waanzinnige had hij aan het toestel zitten morrelen om vooral Mohan M. niet te kort te doen. Hij was zelfs voornemens geweest hem een brief te schrijven in de trant van:

‘Beste, brave Mohan, je haar zat weer voortreffelijk. Prima, schitterende coupe. Twee ravenzwarte, naar voren toe soepel over elkaar heen geslagen bloembladen à la Raj Kapoor, uit de film *Paigam*, de Grote Boodschap aan de verdrukte, vertrapte Indiase onderlaag, de chamars.

Ik heb je al eens eerder om je coupe geprezen, mooie jongen. Ik was toen niet alleen en ik zei het bijna onmiddellijk toen je me breed glimlachend op een schouder tikte, om me erop te attenderen dat jij er ook was. Maar de betekenis van mijn woorden ontging je - je zou anders wel gesnapt hebben dat ik met mijn opmerking niets anders bedoelde dan: “Beste, mooie Mohan, je haar zit net zo keurig als dat van Raj, die op z'n knieën viel om de voeten van z'n werkgever te kussen.”

Raj, dat weet je, hoop ik, kreeg toen een flinke schop. Verdwaasd krabbelde hij overeind, doordrongen van het besef aan welke vernederingen hij zich had blootgesteld. Hij had altijd ten onrechte vastgehouden aan wat hem met de paplepel was ingegeven: wees onderdanig, ook al kost het je vrijheid. Onmiddellijk sloot hij zich aan bij z'n jongere broer, Rajendre Kumar, een doortastende angry young man.

In die jaren, de eerste jaren van je studie aan de Surinaamse Rechtsschool, had ik de indruk dat er met jou heel wat te discussiëren viel. Er werd veel gepraat over je. Men had het over die moedige jongeman, die samen met W.W. het portret had verscheurd van Hare Majesteit, de koningin. Tot mijn grote spijt moet ik je er nu op wijzen - denk aan *Paigam* - dat er tussen jou en Raj een heel verschil bestaat. Raj krabbelde overeind, jij krabbelde terug, op last van je politieke leider. Je trad voor het voetlicht en rolde de vlag breed uit, zodat iedere Hollander weer eens kennis kon maken met de sterren die de rassen van elkander scheiden.

Toen ik je in het beeld zag, bestraft voor je politieke wandaad uit het verleden, overviel me ineens de panische angst dat ze je misschien ook nog opdracht hadden gegeven je te verkleden, om iedere kijker ervan te overtuigen dat je inderdaad een oranje onderbroek aan had.

Verloren jeugd vriend. Hoe goed was het niet in de tijd toen we met elkaar stonden te praten over literatuur. Bij “Animali”, de dierenhandel, en achter de houtmolen aan de Kleine Saramaccastraat. Je had meestal een korte donkerblauwe broek aan, zwarte schoenen, een wit shirt met korte mouwen. Weet je nog hoe verschrikkelijk het kon stinken wanneer de wind ineens opdook uit het kreekje langs het abattoir? Herinner je je nog al die dooie gladvissen? De krabben over het bruine slik van de rivier bij eb? Het vleesroze, soppende zaagsel in en om de houtmolen? De korjalen? De tentboten?

Wat is er intussen wezenlijk aan dat alles veranderd? Wat hebben we met de dingen gedaan die binnen ons bereik lagen? Wat is er aan de mensen veranderd? Wat hebben wij met onze dromen gedaan? Wij zijn ouder geworden en nóg stinken wij van óns gevoel van onbehagen. De stad stinkt, het stinkt, Mohan. Wij stinken van de vooroordelen. Wij stinken van de transpiratie van de voortvluchtigheid. Van machtswellust. Jij bent geworden die je worden moest. Jij bent een van de zovelen met dezelfde predestinatie van een ongeneeslijke blindheid, die iedere dialoog onmogelijk maakt. Zal ik je een geheim verklappen? Word maar niet bang, je onzekerheid wordt er niet groter door en ook je onderdanigheid niet. Weet je, ik heb een televisie die alleen maar nachtmerries uitzendt vanwege de verwrongen beelden, de stemmen op de achtergrond. Toch kan ik hem niet wegdoen, jij hebt er een bijzondere betekenis aan gegeven. Het hoeft maar te sneeuwen, te dansen en te koffiemalen en zie, ik heb het juiste beeld van onze droom zoals die geworden is.’

Sirdjal spuugde een mondvol tandpasta uit en schraapte zijn tong, die paars was van de wijn, schoon met het oranje steeltje van zijn tandenborstel. Hm. Mohan had zich voor de

gelegenheid wel erg smaakvol opgedoft. Niet gek, zo'n fluwelen pak bij zo'n fluwelen tong. Hij ging onder de douche staan. Hij was voor zijn doen zeer aan de vroege kant. Daardoor was hij zich sterk bewust van elke beweging die hij maakte, en van de niet goed geregelde temperatuur van het stromend water over zijn rug. Intussen wond hij zich op over de afspraak die hij met Basisoel had gemaakt. Het was kwart over zes. Om half zeven zou hij worden afgehaald door Basisoel, een neef met wie hij bepaald geen goede relatie had. De bestemming was Schiphol. De verwachte passagier de vader van Basisoel, die wegens eindeloze rugklachten naar Nederland kwam om zich te laten behandelen.

Basisoel, die erg bezorgd was over de gezondheidstoestand van de oude man, had alles in het werk gesteld om de overtocht in orde te maken. Er was over en weer gecorrespondeerd om de oude voor te bereiden op de vliegreis, en Basisoel, die toch al in beslag werd genomen door zijn studie, was nu totaal, maar dan ook totaal van streek. Hij maakte zich, nu zijn vader eindelijk in het vliegtuig zat, ook nog eens zorgen over diens hartslag. Voor iemand die nog nooit van zijn leven had gevlogen, zou het wel eens mis kunnen gaan daarboven.

Sirdjal had de situatie van een afstand gevolgd, het kon hem eigenlijk helemaal niks schelen. Hij kon, als hij om gegronde redenen de pest had aan iemand, radicaal zijn met zijn gevoel. Basisoel wist dat en toch was hij gisteravond weer aan de lijn geweest om te vragen of Sirdjal voor deze ene keer hem het genoeg zou willen doen met hem mee te gaan. Hij had aan bapa, de oude, zoveel goeds over hem geschreven. Basisoel loog. Hij loog omdat hij, een landbouwerszoon, bang was voor al het technisch vernuft op Schiphol, voor de georganiseerde, westerse gang van zaken daar. Hij loog omdat Vidyai graag had dat Sirdjal meeging, want zij had een hekel aan de oude man. Sirdjal stond tussen twee vuren in. Hij probeerde zich eruit te redden. Hij was vreselijk moe, zei hij. En het was toch geen doen om na de lange rit uit Rotterdam ook nog een tocht te maken door Amsterdam. Toen kwam Vidyai aan de lijn en hij zwichtte voor

haar onweerstaanbaar vriendelijke stem en haar gevoel voor hem. Hij zei dat hij wel meeding.

Sirdjal stond aangekleed bij het raam van de huiskamer en zo nu en dan schoof hij de vitrage wat opzij om iets meer van de straat te kunnen zien. Ineens werd hij ongeduldig, hij bevoelde zijn jaszakken, stak een sigaret op en liep wat heen en weer door de kamer. Bij de derde rookwolk die hij uitblies bleef hij staan, hij duwde zijn maag nog iets meer naar voren en grinnikte. Hoe rijkelijker de wijn, des te dikker en afgezonderder de maag, des te vager de droom, en des te groter de doodsangst, dacht hij. Was er van die droom dan werkelijk zo weinig over? Bestond Suriname dan echt niet meer? Hij hoorde een auto aankomen en drukte zijn sigaret uit in de asbak naast de telefoon. Toen knoopte hij zijn jas dicht, pakte zijn sjaal van de divan en ging weer voor het raam staan.

Bisoenlal had, merkte hij, gezorgd voor het nodige decor. Behalve vrouw en kinderen, had hij als versterking ook nog een vriend met kroost meegenomen. Het resultaat: twee achter elkaar staande, toeterende auto's in een van de betere buurten van Amsterdam-Zuid. Sirdjal schudde zijn hoofd, schoof de vitrage dicht en spoedde zich zo ingehouden mogelijk naar beneden. Hoe kwam het toch dat Bisoenlal zo weinig begrip toonde voor zijn situatie? Begreep hij dan niet dat het lawaai met de claxons hem zijn woonruimte zou kunnen kosten?

Sirdjal was buiten. Het weer viel tegen, het was kil en mistig, wat bij hem altijd dezelfde reactie opleverde, namelijk een acute astmatische hoest die zeker twee minuten lang kon duren. Hij bleef staan, drukte zijn tanden op elkaar, hield zijn zakdoek voor de mond en trok zo zachtjes mogelijk de deur achter zich dicht. Toen het ergste voorbij was, keek hij, zijn zakdoek nog altijd voor zijn mond, naar de vitrage van de eerste verdieping, om er zeker van te zijn dat mevrouw Groot, zijn hospita, niet naar hem stond te loeren. Hij was het verhuizen zat en wilde het zo lang als maar kon uitstellen. Vandaar dat hij zijn uiterste best deed mevrouw

Groot geen overlast te bezorgen. Maar Basisoenthal stoorde zich daar niet aan en de wind zorgde voor de rest. Hij sloeg het portier dicht, stapte uit en bleef bescheiden en geduldig wachten bij het verroeste ijzeren krulhekje tussen de keurig gesnoeide ligusterheggen. Hij lachte met de volle breedte van zijn mond en keek goedmoedig vanachter zijn zwartgerande bril die hem extra goed flatteerde en die hem het aanzien gaf van wat een Europeaan een brahmaan zou noemen.

Het was merkwaardig dat hij voor de sigaret bedankte die hem door Sirdjal werd aangeboden. Basisoenthal rookte in de regel wél, zoals hij in de regel ook dronk. Hij zoop zelfs als hij er zin in had en was dan erg gul. Iedereen mocht meedrinken en hij betaalde, wat hem sierde, graag voor iedereen. Dit moest nu allemaal in twijfel worden getrokken, want Basisoenthal had geen luchtje alcohol of teer bij zich. Hij zag er meegaand, lief en onschuldig uit en je zou hem, als je niet beter wist, overladen met alle aardigheid die in je zat en hem vergeven dat hij zo barbaars had geclaxonneerd. Maar Sirdjal doorzag hem, hij bleef terughoudend en liet zich niet misleiden door Basisoenthal's melancholieke ogen, of door de hand die op zijn schouder werd gelegd om hem als een aanverwant, een broer, een *bhai*, te begroeten. Hij haastte zich naar de voorste auto, boog zich voorover en tikte tegen het raampje waarachter zich het gezicht van Vidyai bevond.

‘Bhai, ik heb de hele dag en de hele nacht gehuild. Geloof me, ik heb geen oog dichtgedaan,’ zei Basisoenthal.

Sirdjal knipoogde naar Vidyai.

‘Waarom?’ vroeg Sirdjal. ‘Je weet toch dat hij komt?’

‘Natuurlijk, bhai. Maar weet je wat voor een slag het voor mij zou zijn als bapa de dag niet zou meemaken dat ik voor mijn MOB aardrijkskunde ben geslaagd?’

‘Ik zie dat je een vriend hebt meegenomen,’ antwoordde Sirdjal ontwijkend.

Basisoenthal sloeg zich een paar keer tegen zijn voorhoofd om blijk te geven van zijn verstrooidheid. Hij legde zijn hand op Sirdjals schouder en leidde hem naar de achterste auto. Een rode Volvo. Zag er splinternieuw uit. De eigenaar was een korte, nerveuze jonge Hindoe met een open, spor-

tieve beige regenjas aan waarvan de ceintuur los hing. Hij stapte kwiek uit de auto, stak een hand uit en noemde zijn naam. Sirdjal beantwoordde het gebaar, zei hoe hij heette en keek hem recht in de ogen.

Danny's handdruk was warm, maar slap en geremd. Het was de Hindoestaanse manier van zich aan elkaar voorstellen. Zo'n handdruk was niet westers en niet oosters. Hij was niet westers omdat er afwijzing en onwennigheid in zat, hij was niet oosters omdat er een handdruk aan te pas kwam. Onder vrienden ging het soms heel ironisch toe en vroeg de een aan de ander of hij zijn handen wel gewassen had. Dit gebeurde nu niet. Ze kenden elkaar immers niet en bovendien was Danny er zich van bewust dat zijn begroeting niet aan de algemene verwachting voldeed. Hij had de traditionele groet van een Hindoe niet meer in zijn vingers.

‘Ik heb uw tweede boek gelezen,’ zei Danny. ‘Toevallig heeft een vriend van me het gekocht. Mijn vrouw moest het eerste lezen toen ze haar hoofdkte deed. Toch, Sila?’

Sila schoof het raampje wat opzij, stak haar hoofd naar buiten en beaamde wat haar man had gezegd.

‘Ja, ik vind ook dat het een gevoelig boek is,’ zei ze.

‘Hoezo?’ wilde Sirdjal weten.

‘Nou ja, je ziet dat het zich afspeelt in Suriname en je merkt meteen dat het voor ons Hindoestanen geschreven is.’

‘Dat is één opvatting,’ antwoordde Sirdjal.

Hij liet zijn blikken glijden over de stoffige koplampen van de Volvo. Hij kon niet tegen domheid. Hij werd erg verlegen, voelde zich weerloos en niet op zijn gemak als er op dit niveau over zijn werk gepraat werd waar hij zelf bij zat. Onderschatting door afgunst van anderen was hem allang niet meer vreemd. Hoewel hij wist dat zij zich bedreigd voelden, ging hij toch maar liever in een boogje om ze heen dan te reageren op hun agressie, hun onverhoedse prikjes die het begin waren van een aanval op zijn persoon.

Hij zelf was geen jaloers man, hij was het zelden geweest, behalve één keer heel hevig op een meisje dat zich anders nooit in de straat vertoonde. Het was het dochtertje van de districtsgeneesheer op... een glimmende, bellende autoped.

Nee, hij was nooit jaloers op het bezit van anderen, of op hun succes. Hij zou ook niets willen hebben, alleen maar om het idee dat het moest, omdat anderen dat ook hadden. Met gemak kon hij iets aan een ander afstaan als die aardig tegen hem was, attent en vooral eerlijk.

In dit gezelschap was daar geen sprake van. Het kwam zelfs niet bij hem op Danny een sigaret aan te bieden, toen hij er voor zich zelf een opstak. Er viel een onplezierige stilte - typerend voor een gezelschap waarvan minstens twee personen verlangend uitzien naar het moment dat de rookwolk zal worden uitgeblazen en het gesprek kan worden voortgezet. Het was Danny die ten slotte het woord nam. Hij informeerde naar zijn inkomsten: 'Ze zeggen dat uw boeken niet goed verkopen. Is dat zo?'

Bisoenalal kuchte. Had zijn neef, om zich zelf op te hemelen, tegen Danny zitten opscheppen, zonder vooraf bedacht te hebben dat Danny het wel eens op deze manier zou kunnen verifiëren? Sirdjal had alle redenen om dat aan te nemen, want hij kreeg prompt de neus van Bisoenalals rechter schoen tegen de neus van zijn linker schoen aan gedrukt. Zo, Bisoenalal had hem weer mooi als visitekaartje gebruikt. Hij richtte zich tot Danny: 'Wat wil je van me weten? Of ik geld heb? Of ik rijk ben? Ja. Ik ben met wat ik kan erg rijk.'

'Waarom studeert u niet voor MO Nederlands? U kunt het gemakkelijk halen. U schrijft. Ik ken verschillende mensen die het binnen een paar jaar hebben gehaald. Straks ben ik ook klaar met mijn studie. Dan gaan we terug. Ik, mijn vrouw en mijn kinderen. Toch, Sila?'

Sila straalde.

'Wat studeer je precies?' informeerde Sirdjal.

'MO aardrijkskunde.'

'A of B?'

'Ik ben bezig aan mijn B.'

Sirdjal knikte goedkeurend.

'Ik neem aan dat plaats- en tijdsbepaling sterk je aandacht hebben. Ik bedoel tegen de tijd dat je weer terug bent?'

Bisoenalal werd nerveus, hij keek op zijn horloge.

'Ik begrijp niet wat u bedoelt,' reageerde Danny.

‘Je hebt gelijk. Ik geloof dat het de hoogste tijd is om Nederlands te gaan studeren,’ antwoordde Sirdjal.

‘Ja. Dit land is niks. Je kan niet echt leven. Het weer is hopeloos. Kijk, straks begint het te regenen,’ raaskalde Danny verder.

Ze keken naar de lucht.

‘Heeft u die vrouwen en meisjes van hier goed bekeken? Nee, nee, je kan het ons Hindoestanen niet kwalijk nemen dat ze de Europeanen zo bandeloos vinden. Hoe kan een meisje dat naakt op televisie verschijnt ooit een fatsoenlijke moeder worden?’

‘Ik zal erover nadenken,’ antwoordde Sirdjal.

Hij keek de kant uit van zijn neef en toen naar Danny, een beetje verbaasd dat ze elkaar nog niet de strot hadden doorgesneden.

‘O.k. We moeten nu gaan,’ zei Basisoenal haastig.

‘O.k.,’ zei Danny en gooide zich elegant in de auto die voor hem werd opengedaan. Sirdjal en Basisoenal begaven zich naar de voorste auto.

‘Danny houdt van bluffen, bhai,’ zei Basisoenal. ‘Hoe kan iemand die zo spórt binnen de normale tijd afstuderen? Ik wou zoëven niets zeggen omdat Sila erbij was. Maar anders had ik hem zéker gevraagd wat hij die ene middag in Zandvoort deed met dat ene meisje dat bij Vroom & Dreesmann werkt.’

‘Je had het tegen hém en niet tegen mij moeten zeggen. Maar tussen haakjes, heb je het met hem over mijn inkomsten gehad? Ik heb het namelijk liever zelf over mijn eigen geldkwesties,’ zei Sirdjal.

‘Danny heeft de zaak helemaal verdraaid. Hij wil belangrijk figuur zijn en daarom zegt hij de gekste dingen. Zo is hij nou eenmaal. Soms word ik ook kwaad op hem. Soms wil ik zelfs de deur niet voor hem open doen.’

‘Wat deed jij overigens in Zandvoort? Pootje baden soms? Of kan je tegenwoordig zwemmen?’

Basisoenal zei helemaal niets. Hij ging met een verongelijkt gezicht in de auto zitten en droeg Vidyai op ‘*hali hali*’, bliksemsnel, plaats te maken voor Sirdjal. Vidyai's gezicht ver-

krampte enigszins. Ze liet het gouden hangertje los, een geschubd visje waarmee ze had zitten spelen, trok haar jurk tot op de knie glad en stapte uit.

‘Hoeoe. Wat koud,’ zei ze huiverend.

Ze tikte met haar tas tegen het glas en wenkte haar zoontje dat het dichtst bij het raampje zat om een beetje op te schuiven. De kinderen, twee jongens en een meisje, werden nijdig en duwden met half valse, half lachende gezichten hun ellebogen tegen elkaars lichamen.

‘Ik wil ook best achterin gaan zitten, Vidyai. Mij maakt het niet zoveel uit,’ zei Sirdjal.

‘Nee. Nee hoor, bhai. Ik zit heel goed hier,’ antwoordde ze snel.

Sirdjal draaide zich om en gaf haar een knipoog.

‘Je hoort immers naast je man te zitten. Dat vind je zelf toch ook veel prettiger? Waar of niet?’

Vidyai keek schichtig. Ze was blij met de aandacht maar durfde dat niet te laten blijken. Voorzichtig lachte ze met haar ogen naar Sirdjal, terwijl ze via het autospiegeltje haar man in de gaten hield. Ze was bang van hem en nam, voor de goede gang van zaken, genoeg met de plaats die hij haar in zijn leven had geschonken.

Sirdjal was het nu wel overduidelijk waarom Basisoelal Vidyai tiranniseerde. Vidyai had niets in te brengen, ze was voor Basisoelal een gemakkelijk slachtoffer. Bij haar kon hij zijn eigen onmacht botvieren. Zijn ziekelijke nervositeit. Maar Danny durfde hij niet aan. Basisoelal was banger dan hij vermoedde. Hij kon zijn mannelijkheid alleen nog maar bewijzen door Vidyai aan te vallen, te vernederen, en door knorrig tegen haar te doen. Hij kon zijn mannelijkheid alleen maar bewijzen door zich te verschuilen achter datgene wat in de ogen van de meeste mensen doorgaat voor vorm, beleefdheid, traditie. Vidyai moest van hem achter in de auto zitten. Zo wilde hij dat. Hij, de vader van het gezin, de man van Vidyai. Vidyai leed onder zijn autoritair gedrag, zijn oneerlijkheid. Wat deed hij toen in Zandvoort? Sirdjal had te doen met Vidyai. Het was doodzonde dat ze niet lang zou kunnen genieten van haar eigen schoonheid. Ze

droeg nog steeds dezelfde kleren die ze kort voor haar vertrek naar Holland in Paramaribo had laten maken. Hij had haar vaker gezien in de jurk die ze nu aan had. Het was een rechte jurk van grof zalmkleurig geborduurd linnen met een V-hals. Ze klaagde zelden. De enige tegen wie ze dat nu tot nu gedaan had was Sirdjal.

‘Bhai, je hebt me niet eens gevraagd of de kinderen over zijn,’ zei ze verwijtend.

Ze verschool zich achter haar kinderen om gezellig met hem te kunnen kletsen.

‘Met zo'n geweldige vader als Basisoenlal moeten ze wel cum laude overgaan,’ antwoordde Sirdjal.

Hij knoopte zijn fleurige das wat losser om zijn nek, bevoelde zijn zakken, want hij had trek in een sigaret.

‘Wil je ook zo'n lekkere Camel van me?’ vroeg hij aan Vidyai.

Hij hield haar het pakje voor om de verleiding nog groter te maken. Maar Vidyai weigerde. Ze zei dat ze alleen thuis rookte, af en toe.

‘Basisoenlal schijnt het roken ook al verleerd te hebben,’ zei hij.

‘Hij drinkt ook niet meer,’ bekende Vidyai.

‘Jij praat je mond ook altijd voorbij. En het is niet waar dat ik echt drink. Dat weet je.’

Basisoenlal keek in het spiegeltje, wilde oprijden maar moest hard remmen omdat Danny onverwachts passeerde.

‘Danny wil weer laten zien wat hij kan,’ zei Vidyai geergerd.

‘Geweldige auto,’ antwoordde Basisoenlal en reed door.

Sirdjal volgde de wagen die op het nippertje het oranje had gehaald en met een scherpe bocht de tocht naar Schiphol voortzette. Onderweg werd er opnieuw gepraat over de rapporten van de kinderen. Basisoenlal vond het jammer dat ze ze vergeten hadden. Dán zou Sirdjal pas kunnen zien hoe goed ze het hier in Holland deden. Een van de jongens wilde rechten studeren, de andere en het meisje voelden meer voor medicijnen.

‘Als ze maar gelukkig worden,’ antwoordde Sirdjal.

‘Bhai, zo lang ik leef zullen mijn kinderen en Vidyai gelukkig zijn. En natuurlijk ook die twee ouwe mensen. Dat begrijp je wel.’

Het laatste klonk als een verwijt. Niemand wist beter dan Basisoelal dat Sirdjal met zijn ouders had gebroken.

De hal, zo vlak voor de komst van de honderden verwachte emigranten-vluchtelingen uit het tropische, pittoreske vaderland, gaf te denken. De *showing-off* van splinternieuwe, onbevleete witte rijglaarzen, minirokjes, gekleurde panty's, donkere zonnebrillen, gewichtige aktentassen en gouden sieraden was in volle gang.

Dit was de begeerde glamour, de in vervulling gegane droom in het Paradijs van Oranje. Dit was het bewijs dat waar geld is, ook leven is. Dit was het lokaas voor de talloze anderen, iedere week opnieuw. Het kon allemaal. Bezit was een doodgewone zaak geworden. Men schreef enthousiaste brieven naar huis en spaarde de Hollanders. Men zweeg over de vernederingen in de bus, de tram, de dure, via een luikje te bereiken, tochtige zolderkamertjes met gebruik van wc., twee verdiepingen lager. Men zweeg over de geringschattende blikken van verkopers in supermarkts en warenhuizen, over het optreden van personeelchefs bij sollicitaties en men leed onder het ‘mama-look-a-booboo-there-syndroom’. Men leed omdat men te weinig zelfvertrouwen had, te weinig had doorgedacht bij gebrek aan ontwikkeling of door een ontwikkeling die aan de oppervlakte gebleven was. Men leed er nog steeds onder dat inspecteurs van het Surinaamse onderwijs geen ruimte hadden gelaten voor de vorming van zelfvertrouwen. Want anders zou men al lang hebben begrepen dat het ‘mama-look-a-booboo-there-syndroom’, de Hollandse angst voor het zwarte monster, even sterk was als de angst voor het witte monster himself, gezien de toenemende vraag naar zonnebrandolie en dergelijke produkten, om nu eens een simpel voorbeeld te noemen.

Het was, meende hij, de journalist Kross geweest die in een ironische, wijze bui tegen hem gezegd had: ‘Mind you.’

Een Surinamer die lacht, is een Surinamer die huilt. Maar ook al huilt hij omdat hij toegeeft totaal kapot gemaakt te zijn, dan nóg is hij niet in staat zijn historische angst te overwinnen. Wij zijn een tragisch volk. Een tragische generatie. Wij vluchten niet omdat wij een hongersnood vrezen. Wij vluchten omdat wij verdeeld zijn. Verward en verwaterd.’

Ja, Nederland bleek al gauw niet de plek te zijn voor het ontlopen van achtergronden. Nederland wás geen schuilplaats, of het oord voor de vergetelheid. Eenmaal in Nederland viel men aan een nóg grotere verwarring ten prooi. Hier werden de scheidslijnen aangedikt of verder doorgetrokken. Hier werd het nihilisme verder in stand gehouden door B.V.D.-achtige praktijken, geroddel, het afwijzen van elkaar, het tot op het bot graven in elkaars privéleven.

Let maar eens op het gezicht van een Surinamer als hij een andere Surinamer ziet aankomen die hij meent te herkennen. Let maar eens op de blikken. Hoe vaak is het niet gebeurd dat een Surinamer zich gedwongen zag een blokje om te lopen om de confrontatie te vermijden met een landgenoot die zijn anonimiteit zou kunnen bedreigen, of die zijn angst zou kunnen vergroten door te informeren naar zijn adres, zijn werk of de vorderingen van zijn studie.

Vrijheid van beweging was niet te koop. Een ticket enkele reis met de Bijlmermeerexpress garandeerde slechts het allernoodzakelijkste. Krotjes en privaathuisjes achterop het erf werden vervangen door flats, closets en douchecellen. Warmte door verwarming. Slaapmatten en olielampen door skaileren bankstellen, hanglampen, lakens en bedden. De angst voor honger door de zekerheid van een gevulde maag. Schoenen van Chinese en Japanse fabricage door schoeisel van Europese makelij. Huisvlijtmode door confectie.

De Caraïbische *showing-off* draaide op volle toeren. Men stak elkaar de ogen uit om de rekening, het standenverschil van overzee flink en voorgoed te vereffen. Nu goed: niet jij alleen, maar ik ook. Er school in deze folkloristische houding zoveel tegenstrijdigheid, krampachtigheid en

agressie, dat men wel het ergste moest vrezen.

Sirdjal zag ze al gaan, dwars door het glas en de douaneloketten, op naar ieder willekeurig vliegtuig om verder op drift te gaan, de dood op de hielen. De geadverteerde retourchartervluchten naar Afrika, India, Indonesië en Hong Kong, aantrekkelijk gemaakt door slagzinnetjes als ‘Voor wie vrij en blij wil reizen’, waren een indicatie dat men het in Holland niet zou vinden, dat men nog voortvluchtiger zou worden. Maar... *the show must go on*. Dus, show them. Show them uit Amsterdam, 't Harde, Elburg, Den Haag, Jool-Hul, Rotterdam, Stroe, Groningen, Deventer, Vlaardingen, Eindhoven, Antwerpen, Duitsland, IJsland, Zweden. Shiva mocht weten waar men verder was ondergedoken. De voorstelling van zaken dat er geen neurotischer *gemaakt* volkje bestond, was misschien wat hard en overdreven. Een aanklacht, een klacht waar men liever de oren en ogen voor gesloten houdt. Zo erg was het toch ook weer niet. Zo erg kon het toch niet wezen met die mensen? Ze konden toch een baan krijgen? Als ze maar geen grote bek opzetten en als wij er maar niet de dupe van worden. Zo is het toch?

Sirdjal die zich onttrokken had aan het gezelschap van Danny en Basisoelal, liep wat rond door de wachthal om te kijken of er tussen al die *show-themmers* iemand was die hij kende en met wie hij wat zou kunnen kletsen. Maar hij kwam niemand tegen, behalve een gefrustreerde linkse politicus die hem niet groette, hoewel ze een keer uitgebreid aan elkaar waren voorgesteld. Sirdjal was een heleboel gewend maar bleef zich niettemin verbazen over het feit dat mensen zich zelf zo gauw als mislukkelingen beschouwden. Hij keek op z'n horloge, ging achter een groepje staan, waarvan hij niemand kende. Er werd ontstemd achterom gekeken en iedereen hield op met praten. Hij begreep het, hij had zijn kleding en gezicht niet mee en werd als Hindoestaan ter plaatse veroordeeld tot één der hoofdschuldigen van het politiek beleid. Hij werd geassocieerd met het beeld dat ze van het ‘Kort Geding’ hadden overgehouden. Danny en Basisoelal waren zo slim geweest zich buiten

schot te houden. Lafbekken! Al bij het binnenkomen hadden ze hun conclusie getrokken en ook aanstonds begrepen in welk hoekje ze ongehinderd konden bluffen over geldzaken. Hij stond toevallig hier. Hoe men over hem dacht was een tweede. Hij kon het trouwens best hebben dat er zo agressief op hem werd gereageerd. Men was per slot van rekening op Schiphol.

Hij begreep het. Er was eens een dag geweest dat ook zij besloten hadden de finale landing te maken. Ze hadden afgerekend met een toekomst die onzeker was. Eindelijk konden ook zij de tocht ondernemen naar het Paradijs van Oranje. Ze zouden worden afgehaald - alles zou op z'n pootjes terecht komen. Met dat beeld voor ogen waren ze opgestegen. Een verstrooide, opgejaagde kudde op weg naar onbekende maar grazige weiden. Radiouitzendingen, kranteartikelen over de moeilijkheden van Surinamers in Nederland mochten niet baten. Ze wilden het met hun eigen ogen zien, ze geloofden zelfs heilig dat het hun niet gegund werd te gaan. Negen mijl boven de oceaan echter begon de twijfel zijn kop op te steken. Men kende de dingen die men had achtergelaten, maar niet de dingen die men nog nooit had gezien. Nu pas merkte men dat het opgegeven stukje grond het dierbaarste plekje was ter wereld. Dat plekje bestond nu niet meer. De wereld was een puntje in de ruimte. Daar werden guavebomen neergezet, moestuintjes aangelegd. Posten of bruggetjes geslagen naar visgaten, rijstvelden. Daar stak men zijn hand uit naar bloemen langs de weg. Rode paloeloes. Papegaaietongen. Weg was de glamour van de schoenen, de kleren, de tassen die men speciaal voor deze gelegenheid had gekocht. Weg was het bijzondere van het houtsnijwerk, de bosnegerpanelen die ze hadden meegenomen om de Hollanders te verbazen. Weg, het kostbaarste bezit dat een mens kan hebben: het eigen gezicht. Men begon de stewardessen op een andere manier te bekijken. Men begon te vergelijken en werd onzeker.

Het deed Sirdjal denken aan de jongeman met wie hij - weer eens op drift - in hetzelfde vliegtuig had gezeten.

Hij zou hem niet meer herkennen, hoewel de jonge creool tijdens de vlucht de enige passagier was geweest aan wie hij volop aandacht had besteed. Het was iemand met een smal, uitgesneden gezicht en grote ogen. Hij was mager, erg beweeglijk en bestelde in totaal acht flesjes rosé, die hij rijkelijk deelde met de man die naast hem zat. Het meest opvallende aan hem was de manier waarop hij de stewardess blijk gaf van zijn emoties. *'I feel so good to-day. Oh, I just feel so good to-day... This is the world. Boy, oh boy, this is the world.* Dit is de wereld. Dit is de wereld.' De blonde stewardess luisterde met routine-geduld naar zijn verhaal, terwijl ze met routine-glimlachjes de glaasjes inschonk. De jongeman voelde dat en vertaalde haar gereserveerdheid als het begin van de Hollandse discriminatie. Hij liet er twijfel over bestaan of hij ooit eerder blanken gezien had en vroeg, zonder een spier te vertrekken, aan iedereen die het maar horen wilde, of alle Hollandse vrouwen zulke witte benen hadden. De stewardess droeg witte nylons.

Sirdjal keek op zijn horloge. Het duurde hem te lang en hij had niemand met wie hij gezellig wat kon praten. Hij keek rond en liep toen weg bij het groepje mensen dat hem eerst vijandig gezind was geweest, maar dat nu weer luidruchtig stond te praten. Ook een methode om iemand te negeren. Of ze gelijk hadden! Hij moest toegeven dat hij een indringer was, iemand met een scherp gehoor als het om interessante verhalen ging. Helaas had hij niets opgevangen.

Hij stak een sigaret op, liep wat rond en botste opeens tegen het lijf van de politicus die hem al eerder was gepasseerd.

'Hoe gáát het man? Hoe gáát het man?' vroeg de gefrustreerde en liep meteen door.

Sirdjal keerde zich om, keek hem na, zeer onder de indruk van de gestrekte arm met de zwartleren tas, ongeveer halverwege het rechterdijbeen. Een nogal veel voorkomende houding onder politici, diplomaten en angstige

leerlingen. De zogenaamde lastdragers van de maatschappelijke kwalen. Hoe jammer voor hem, dacht Sirdjal en voelde zich down worden. Het was geen grapje, hij meende het uit de grond van zijn hart. Toch wel merkwaardig dat iemand aan wie hij eerder, in besloten kring was voorgesteld, zo'n overdreven haast kon hebben, en absoluut geen tijd voor een handdruk. Er kunnen zich na zo'n NOS-programma de vreemdste dingen voordoen.

Hij was afgeleid. Een jongetje dat huilde.

‘Jongen, hou toch je smoe... Hou toch je mond,’ krijste zijn moeder.

‘Schreeuw toch niet zo. Kijk waar we zijn. We zijn toch niet thuis?’ kwam haar man tussenbeide.

‘Liever hou jij je mond. In plaats van dat je me met die jongen helpt...’

Ze liet met kracht merken dat ze genoeg werk had aan de baby die ze in haar armen had.

‘Kom bij je papa, hoor, manneke,’ zei de man en trok de jongen naar zich toe.

Het jongetje ging voor zijn vader staan en verborg zijn besnot gezichtje tussen zijn benen.

‘Blijf stil, hoor manneke. Die moeder van je is me er eentje, hoor. Waarom moet je die jongen altijd slaan? Misschien moet hij plassen. Moet je een plasje doen, manneke?’

De jongen schudde zijn hoofdje.

‘Zie je dat hij gewoon ondeugend is? Hij wil te veel snoepen. Dat is alles. En hou je standjes maar voor jezelf. Ga liever een werk zoeken. Wat moet Dolores niet denken als ze ziet dat je de hele dag thuis bent,’ siste de vrouw, terwijl ze baby wiegde.

‘Laat Dolores naar d'r moer lopen. Luister, ik ben je zuster geen enkele verklaring schuldig. Heb je gehoord? En volgens mij heb je niets te klagen.’

De vrouw hield haar lippen gereed voor een aanval die zelfs een geldinner van een ijskast op afbetaling van het erf zou hebben gehouden. Haar tjoerie was zo welluidend dat ze alle aandacht trok. Ze droeg witte rijglaarzen, een zwarte minirok onder een strak truitje. Haar jasje was van zwart

vistram, dat van het jongetje van bruin kunstbont. Haar man zag er shabby uit. Hij had een grijze winterjas aan en stond in de houding van iemand die zich bewust is van de last die hij op z'n schouders draagt. Hij stond kaarsrecht en wist niet goed hoe hij zich moest bewegen om niet te laten zien hoe ellendig hij zich voelde in het kledingstuk waaraan hij nog niet gewend was. Verder droeg hij een crème pak van dunne tropische stof, glimmende schoenen met puntneuzen, de hielen naar buiten getrapt. De hakken waren versleten. Het was niet duidelijk hoe oud hij was en welk beroep hij uitoefende. Zijn blik was triest, de stand van de mond ontevreden. Daar kwam plotseling verandering in toen hij een oude vriend zag binnenkomen. Hij straalde en liep met uitgestrekte armen op hem af.

‘Heeee, man! Hoe gaat het. Hoe gaat het. Hoe gaat het. Ik dacht al: Wie is die man die daar zo gewichtig aankomt? Wel. Wel.’

De mannen glimlachten breed, ze omhelsden elkaar en sloegen elkaar op de schouder.

‘De wereld is klein, no,’ zei de man in de grijze winterjas.

‘Hoe is het mogelijk!’ zei de ander op een halve meter afstand van zijn gezicht.

‘Wel,’ vervolgde hij. ‘Iemand had me gezegd dat hij jullie gezien had op het Centraal Station. Wie was die man ook al weer?’

Hij fronste zijn voorhoofd, zijn mimiek was die van een verteller van hele oude verhalen.

‘Je raadt nooit wie het is,’ zei hij opeens.

‘Jacobus?’

‘Juist. Jacobus, alias Tjadores... Tènze, meisje, je ziet er goed uit. En die kinderen ook.’

‘Goed is heel wat anders,’ zei de vrouw. ‘Maar het gaat.’

‘Die vrouwen zijn me toch een lastige wezens. Altijd wat. Het is toch waar, Tènze?’

De vrouw keek hem schuin aan, haar dikke naar boven toe gekrulde wimpers trilden, gedeeltelijk speels, gedeeltelijk geërgerd. Ze zag er erg jong uit. De mannen lachten

haar toe en begonnen daarna heel zachtjes te praten in een vreemd soort bargoens.

‘Ik meen dat eh... Of heb ik het verkeerd gehoord?’

‘That's right, baby,’ zei de man in de grijze winterjas.

‘A mistake?’

‘Damn it. Een van de grootste die ik ooit heb gemaakt.’

‘Finish?’

‘Natuurlijk.’

‘Wat je ook doet, of zegt, het blijven andere mensen.’

‘You telling me. Hadjakasa.’

‘Wat zijn jullie weer aan het regelen?’ vroeg de vrouw achterdochtig.

‘Ik regel alle zaken, behalve die zaken die je denkt. Hoe kan dat dan, Tènze?’

Hij wendde zich tot haar man.

‘Weet Tènze het?’

‘Ze heeft ons samen gezien.’

‘Wat! En wat heb je toen gedaan?’

‘Quit. Ik ben gequit. Voor mij is het Tènze en geen ander, hoe of ze ook schreeuwt.’

De politicus liep weer langs.

‘Ken je deze man nog? Ik heb hem al een paar keer zien lopen. Die man loopt en loopt. Wat scheelt die man dan?’

‘Volgens wat ik gehoord heb leeft hij met het geweer in de aanslag, in de jungle van Zuid-Amerika. Ze zeggen dat hij malende is,’ antwoordde de oude vriend.

‘Dat is nou eenmaal ons lot. Surinamers worden hier helemaal crazy. Laatst nog kwam ik een jongen tegen. Achttien jaar is die man. Een jongen in de bloei van zijn leven. Weet je hoe je je voelt als je die man opeens ziet huppelen met een zwarte paraplu?’

‘Maar waarom liep hij te huppelen?’

‘That's it, baby. Die man zei me dat het volle maan was. Ik keek toen naar de lucht. Niet één kleine ster. De Hollanders zeggen: niet één lieflijk sterretje.’

De oude vriend kon er nog heel wat aan toevoegen. Hij kwam voor de dag met een aantal ervaringen die hij, in de twintig jaar dat hij hier nu woonde, had opgedaan, zowel

door zijn politiek engagement als door zijn gevoel voor jonge mensen, in het bijzonder studenten. Hij kende hun gedachtengang, hun problemen, hun ‘frustraties’, zoals hij het woord uitsprak. Hij was zwaar Hernhutter van huis uit, hij had de onverbiddelijke stem van een dominee, en sprak langzaam en weloverwogen, om geen fouten te maken. Zijn woordgebruik was traumatisch, doorspekt met bargoens, beslist origineel.

‘Weet je wat de point is?’ vroeg hij en gaf er zelf het antwoord op.

‘Je kan ze niet vertrouwen. Denk niet dat ze het menen als ze met je lachen. Denk niet dat ze het menen als ze kwaad zijn. Ze menen niks. Ze menen het nooit. Daarom brother, hou je doof, want ook hun goedmoedigheid heeft niets om het lijf. Wolf in schaapsvacht. Baas, mét dat je “so bam” je hielen heb gelicht, ben jij het onderwerp van gesprek.’

De man in de grijze jas knikte wat. Zijn oude vriend, de analyticus, ging verder met een verhaal over een student met wie hij op vriendschappelijke voet stond, maar die hij helaas in geen tijden had gezien. Arthur heette hij. Na al het verhuizen van de ene kamer naar de andere had ook hij de situatie door gekregen. Well done! Je had hem moeten zien toen de hospita, de eerste de beste dag dat hij de kamer had betrokken, tegen hem zei dat hij van haar stofzuiger gebruik mocht maken. Dacht ze soms dat hij slordig was? Woedend liep hij de deur uit en hij was een half uur later terug met een splinternieuwe Electrolux. ‘Kijk,’ ging hij verder. ‘De moeilijkheid is dat je nooit weet wat ze met je voor hebben. Ze zijn bovendien verschrikkelijk nieuwsgierig, vragen je het hemd van je lijf en willen weten van wie je post krijgt. En heus, het enige gevoel dat ze voor een neger kunnen opbrengen is minachting. Medelijden. Ik, ik vertrouw geen enkele Hollander. Ze nekken je op alle fronten. De meeste mensen die pas hier zijn weten die dingen niet, ze laten zich overrompelen en geven een nauwkeurige beschrijving van hun situatie.’

De man in de grijze jas scheen hem te willen tegenspre-

ken met zijn verhaal over een Surinaamse jongen die geen huur wilde betalen. Die begon, zodra de hospita bij hem aanklopte, een mes te slijpen. De andere beaamde het en gaf toe dat Surinamers bij tijd en wijle erg lastig konden zijn. Maar hij vond dat men te gauw geneigd was te generaliseren.

‘Tussen haakjes. Heb ik je niet verteld dat vrouw Joosje hier is?’

‘Nee. Hoewel... Nee, niets gehoord, eerlijk gezegd.’

‘Ze is met een vrachtschip gekomen. Ik geloof dat ze heel Suriname heeft verhuisd. Je had de kisten en dozen moeten zien in haar hut. De Chinese worstjes heeft ze op het laatst aan haar patrijspoorten opgehangen. Zo bang was ze dat ze zouden bederven... Maar hoe gaat het verder met jullie? Alles goed?’

De man in de grijze jas kuchte.

‘Je weet hoe het gaat als je pas in een vreemd land bent,’ zei de vrouw.

‘Maar eh... Heb je wel iets dan?’

‘Zoiets.’

‘Wel, je moet ergens kunnen beginnen, nietwaar?’

‘Voorlopig hebben we een flat,’ zei de vrouw.

‘I see,’ zei de analyticus en haalde zijn zakagenda voor de dag.

De man keek hulpeloos toe, terwijl hij het adres noteerde. Zijn vrouw was woedend. Waarschijnlijk leende de behuizing zich nog niet voor bezoek en was ze bang dat er over haar geroddeld zou worden. Ze gaf nauwelijks antwoord toen de oude vriend van haar man de belofte deed een keertje langs te komen, voor het geval hij in de buurt was.

De stem in de microfoon kondigde niet, zoals verwacht werd, de aankomst aan van passagiers uit Suriname, maar uit Hamburg. Er ontstond verwarring waardoor verschillende mensen zich anders opstelden. Sommigen die gestaan hadden gingen nu juist zitten, terwijl anderen net andersom deden en meer de kant opzochten van het glas.

Was er een brief van thuis? Een speciale boodschap? Een tas met groenten en fruit? Blikjes Brunswick sardines? Stukjes Pear's zeep. Tubes Colgate tandpasta? Of stukjes Life Buoy zeep tegen huideczeem?

De melkwitte, roodharige ground stewardess achter haar lessenaar zag dat de man met de fleurige sjaal extra aandacht aan haar besteedde en werd nerveus: Sirdjal was van plaats veranderd. In de buurt van de balie bleef hij wat rondhangen, omdat hij een ogenblik geschrokken was van de sprekende gelijkenis tussen de stewardess en zijn hospita, mevrouw Groot. De stewardess had hem verkeerd begrepen en deed nu van alles om zijn aandacht te trekken. Ze greep naar haar make-up, ging met een borsteltje over haar wimpers, stiftte haar lippen vuurrood en bepoederde haar gezicht. Toen keek ze onnozel naar hem en deed voorkomen alsof ze hem nu pas zag staan. Maar Sirdjal had al geen belangstelling meer voor haar.

Op de grote elektrische klok achter haar lange smalle rug was het tien minuten over zeven. Het vliegtuig werd om half acht verwacht, maar bleek een half uur vertraging te hebben. Dit hoorde hij van Basisoenal, die naar hem toegekomen was, op het moment dat hij zijn gezicht van de stewardess afwendde.

‘Waar was je, bhai? Vidyai heeft overal naar je lopen zoeken.’

‘Wat aardig van haar.’

‘Je was opeens weg. Je gaf ons geen tijd om je te zeggen dat het vliegtuig vertraging heeft.’

Bisoenal legde een arm op zijn schouder.

‘Ken je die ground-stewardess?’ wilde hij weten.

‘Nee.’

‘Het is niets voor jou, hè, bhai? Ze is te wit. Ze is lelijk.’

‘Ze lijkt op mijn hospita,’ antwoordde Sirdjal met een nadenkend gezicht.

Hij vroeg zich af of mevrouw Groot het geclaxonner had gehoord.

‘Waarom zou het toestel vertraging hebben?’ vroeg Basisoenal opgewonden.

Sirdjal keek hem even aan. Ze praatten, zoals altijd, weer langs elkaar heen. Hoe zou hij overigens moeten weten waarom het toestel vertraging had?

‘Misschien vliegt de piloot rondjes boven de oceaan, om de passagiers de tijd te geven zich voor te bereiden,’ suggereerde hij.

Bisoenlal ging er niet op in en begon over iets heel anders. Hij zei dat *Surinamers* blij mochten zijn met de sociale voorzieningen, het ziekenfonds.

‘Maar dat is geen oplossing,’ zei Sirdjal.

‘Denk je maar eens in, bhai. Alle negers hier en alle Aziaten daar. Dat is de beste oplossing.’

‘Wat doe je dan hier? Wat doen je kinderen hier? Wat doet Danny hier?’

‘Wij gaan terug,’ zei Bisoenlal beslist.

‘Zeker nadat je bapa ook geprofiteerd heeft van de sociale voorzieningen en het ziekenfonds.’

‘Je hebt nog steeds een hekel aan hem?’

‘Ja.’

Sirdjal knipoogde naar Vidyai en stak een sigaret op. De eerste rookwolk die hij uitblies, wekte bij de mannen die voor hem stonden grote ergernis. Ze zagen eruit als dertig, maar ze konden ook drieëntwintig zijn. De één had een knorrig bolronde landbouwersgezicht en was gekleed in een lichtgrijs pak. Hij had een kort bovenlijf waardoor hij een gedrongen indruk maakte. De ander zag er voornaam uit door zijn Arische neus maar hij had jammer genoeg een pafferig lichaam. Je ont kwam niet aan de indruk dat hij zelden liep. Beiden waren vergezeld van hun trouwe, brave en serviele echtgenoten. Het waren hele jonge vrouwen, waarschijnlijk pas getrouwd. Ze hadden veel plezier met elkaar en giehelden meisjesachtig om de roddels over anderen. Zie, ze waren een dagje uit. De kortste droeg een cyclaamkleurige jurk met een ronde hals, de ander een rechte jurk van oudroze stof met een punthals. Ze had te veel talkpoeder gebruikt, want het vlees van haar borsten was nogal wittig, vooral op de plaats van het gleufje. Beide vrouwen hadden zich behangen met gouden sieraden

die rinkelden en bengelden bij de geringste beweging die ze maakten. Verder droegen ze zwarte pumps met versleten naaldhakken. Dit was de Hindoestaanse glamour. Sparen, beleggen, zo weinig mogelijk uitgeven.

Dat de Hollanders een buitengewone waardering hadden voor deze zuinigheid was begrijpelijk. Het was gemakkelijk om over het armoede-probleem heen te praten. Het was gemakkelijk om de ogen te sluiten voor de noden van de Anderen, om schuldgevoelens te onderdrukken. Het was een kwestie van voorkeur... Maar daarmee werd - en misschien was dat de bedoeling wel - de kloof groter gemaakt en een situatie in stand gehouden die maatschappelijk heel slecht functioneerde. Men dacht in Hindoestaanse kringen aan het nageslacht in familieverband en niet aan het nageslacht in een veel breder, sociaal verband. Men hield zijn poot stijf, stak zijn kop in het zand en men wenste zich niets aan te trekken van het gevaar dat men zelf had uitgelokt. Men werkte zich te pletter om nog meer te vergaren. Men stal en zoop en men werd hoe langer hoe neurotischer bij iedere uitgave die het streven zou kunnen schaden naar onroerend goed. Een auto.

Sirdjal dacht aan een zekere Nirupa, die zich helemaal niet lekker voelde toen ze het jasje had gekocht dat ze al lang had willen hebben en dat ze ook wel nodig had. Het jasje had haar minder dan vijftwintig gulden gekost. Toch had ze dat bedrag liever opzij gelegd dan zich 'als een neger' te hebben gedragen, zoals ze het zich had laten ontvallen.

Sirdjal keek naar de beide vrouwen. Ze wekten zoveel ergernis bij hem op dat hij ze wilde vernederen. Maar hij kwam niet verder dan het beeld van een paar vrouwen die steeds harder gilden omdat hij op hun tenen bleef staan.

'Hindoestanen nemen alleen maar flessen chutny mee,' zei de vrouw in de cyclaamrode jurk.

De andere schaterde van het lachen en herhaalde wat de vorige had gezegd.

'Alleen maar chutny nemen ze mee. Ik ben benieuwd wat Kishoor voor ons heeft meegenomen.'

‘Een koffer vol met chutny... Kijk. Kijk dan.’

‘Wat?’

‘Zie je dat meisje daar? Het is het kind van Thelma. Je kent Thelma toch? Vroeger ging ze met die ene jongen. Hij heeft nu een wilde busbedrijf.’

‘Anh, ik weet wie je bedoelt. Maar het kind lijkt helemáál niet op 'r. Het is niet zo donker. Precies een filmster, no? Hoe heet die filmster ook al weer?’

‘Saira Banu?’

‘Nee.’

‘Sharmillah Tagore?’

‘Zuiver.’

Sirdjal kende dit. Mooi was je als je precies op een Arische filmster leek: een lichte huid, zwart golvend haar. Gezond, als je veel vlees op je botten had zitten. Veel vlees belooft een onuitputtelijke sex, een geschikte baarmoeder. Er waren nog andere voorbeelden. Als een voortreffelijk imitator van een playbacksinger zong je beslist *erg* goed. Begeerlijk was je als je onbereikbaar was. Een pas opgeleverd huis, een pas geopende bioskoop, kón na een half jaar gewoon niet meer nieuw zijn. Ratten, muizen en kakkerlakken vonden er voedsel en onderdak. Men maakte zich snel af met algemene normen en men klampte zich veel meer vast aan het idee dan aan de vormgeving, de praktijk, de werkelijkheid. De dingen waarvoor men zich te pletter had gewerkt, werden van de ene dag op de andere blootgesteld aan bederf, verval, verrotting. De schitterende, flonkerende nylonjurk van het meisje op de kermis was al na drie weken een omlaag hangende lap, een dweil ten slotte. Men viel over de aanschaf van schoeisel en kleding, maar niet over het slechte onderhoud. Wat was dan de zin van het harde werken als bleek dat men toch geen waarde hechtte aan de dingen die men veroverd had?

De vrouwen begonnen opnieuw te zeuren over de flessen chutny, die met het vliegtuig werden verwacht. Hun echtgenoten schoten in de lach, ze wendden en keerden zich om te zien of er in de buurt nog andere mensen waren die het grapje konden waarderen. Er werd inderdaad gelachen

door een groepje mensen dat net was gearriveerd. Vidyai schudde haar hoofd en keek hem ondeugend aan. Danny en Basisenlal waren in druk gesprek met elkaar. Ze hadden het over geld.

‘Ik ga even sigaretten halen,’ zei Sirdjal tegen Vidyai.

‘Je zou toch ophouden met roken?’

‘Van bepaalde dingen kom je nooit meer af,’ antwoordde hij en baande zich een weg naar de koffie-automaten.

De bleke, bebrilde loketbeambte bij de stalen draaideurtjes naar de volgende verdieping, gaapte. Zijn mond was een opening waarin de huid vrij goed zichtbaar was. Sirdjal vond het altijd weer een heel avontuur mensen te betrappen op dingen die ze zich onder andere omstandigheden niet zouden hebben gepermitteerd. Het speet hem daarom erg dat de man zijn mond weer dicht had toen hij nog geen anderhalve meter van hem af stond. Sirdjal genoot van zijn sigaret, sipte aan zijn kartonnen bekertje met hete koffie en bleef geduldig wachten. Vreemd, meestal gaapt men niet één keer, maar een paar keer achter elkaar, of met korte tussenpozen, dacht hij.

Sirdjal kreeg zijn zin. Ditmaal was het echter niet 's mans huid, maar waren het 's mans tabaksbruine slagstanden die zijn volle aandacht kregen. Bapa, herinnerde hij zich, had ook van die smerige vooruitstekende tanden, die zich ieder moment konden vastbijten in je vlees.

Hij had een scherpe tong, maar totaal geen oor voor argumenten. Hij argumenteerde niet, maar las je de les. Hij luisterde niet, maar eiste van iedereen dat er naar hem geluisterd werd. Helaas had hij, bang als hij was, nooit iets gezegd wat hem al niet eerder was ingeprent door zijn vader en grootvader. Zijn tanden waren op z'n dertigste helemaal bruin. Dat verschijnsel wordt in sommige psychologische kringen aangeduid als: vroegtijdige tandverrotting doordat alles altijd is voorgekauwd. Basisenlal moest er danig rekening mee houden dat hem hetzelfde kon overkomen. Of was er bij hem nú al sprake van stipjes onder het glazuur?

De koffie smaakte Sirdjal niet meer. Hij dronk het be-

kertje in één teug leeg en liet het neerkomen op de andere in de vuilnismand. Hij likte aan zijn lippen, keek op toen hij opeens lawaai hoorde. Het waren de kinderen van Danny en Bisoenal die zich voor de automaten verdrongen en met rukkende bewegingen repen chocola, rolletjes Rang en pepermunt trokken. Ze volgden elkaars voorbeeld op de voet en holden, toen het geld op was, naar hun ouders terug om nog meer te vragen. Sirdjal stopte zijn hand in zijn linkerbroekzak en hield zijn portemonnee goed vast.

Vijfentwintig jaar geleden stond hij voor de toonbank van een Chinees winkeltje op de hoek van de straat waar hij woonde. Het was er vochtig en triest, want het had geregend de nacht daarvoor. Er brandden twee lampen zonder kap, één in de hoek waar het hakblok stond en één boven de toonbank. Hij was er binnengelopen om twee broodjes te kopen die hij in de schoolpauze zou opeten. Behalve hij zelf was er nog een andere klant die veel jonger was. Het was een meisje van zes. Ze stond bij de berg jutezakken en keek erg schichtig naar hem. Ze had lange sluike gekokosoliede haren, kleine billettjes, witte, ontstoken mondhoeken, rouwnageltjes. Haar dweiljurk hing van achteren te laag door de steken die waren los gegaan. Ze had magere beentjes, bemodderde voetjes. Ze had de grootste moeite om van haar haren af te blijven en jeukte verwoed wanneer ze dacht dat niemand naar haar keek. Ze vroeg de Chinees om twee cent Polakbeschuit. Op dat moment voelde hij zich schandelijk rijk. Hij met zijn goed zittende schone kleren, zijn schooltas van echt leer, zijn kwartjes. Hij wist niet hoe hij kijken moest van pure ellende en wilde de winkel uithollen om te vergeten wat hij gezien had. Wat zou het uitmaken of hij zijn kwartjes wel of niet aan haar besteedde? Vanmiddag, morgen of overmorgen, zou ze precies weer zo staan en waarschijnlijk ook weer om beschuitjes te kopen. Bovendien zou ze hem kunnen chanteren en hem voortaan iedere ochtend volgen als hij op weg was naar school. Zo rijk was hij ook weer niet en hij werd liever niet verdrietiger gemaakt dan hij toch altijd al was. Hij wilde graag gelukkig worden en de dingen en de men-

sen ontdekken die hem niet hinderden in zijn poging daartoe. Hij stelde daarom een daad die hij pas veel later kon verklaren. Hij kocht zijn verdriet weg en bestelde voor haar twee met kaas belegde broodjes van een stuiver elk en een fles Pepsicola. Toen het meisje dat hoorde werd ze zo verlegen dat ze haar handen voor haar gezichtje deed. De Chinees die er zogenaamd niets van snapte toen Sirdjal betaalde, keek onbewogen. Hij vroeg niets en hij zei niets, omdat hij niets kón vragen en omdat hij niets kón zeggen. Een half jaar eerder had hij immers in één nacht zijn bloeiende winkel in het centrum van de stad vergokt. Hij moest toen weer van de grond af aan beginnen en koos daarvoor een plek die nogal ver uit de stad lag, maar die in die dagen erg goedkoop was, en vruchtbaar.

Door het woordeloos gesprek tussen hem en de Chinees was er een lichte onoplettendheid ontstaan waar het meisje haar voordeel mee deed. Ze griste, nog voordat Sirdjal de gelegenheid kreeg iets tegen haar te zeggen, zijn gift van de tafel en zette het op een lopen. Onbegrijpelijk hoeveel kracht er in haar armpjes en beentjes zat! En wat een uithoudingsvermogen! Maar zo vlug was ze niet van hem af. Ze had een daad gesteld waarmee ze - kleine *ganaf* dat ze was! - zowel bewondering als bittere verbazing van hem afdwong. Hij wilde zien waar ze woonde, hoe ze woonde, hij wilde alles weten wat met haar te maken had en rende als een gek achter haar aan. Halverwege de straat stormde ze het perceel op van de altijd dronken geitehoedster, die door de mensen uit de buurt 'Pagli', wat dorpsgekkkin betekent, werd genoemd. Hij bleef haar volgen en zag haar verdwijnen in een diepte, die naderhand een met paragrass overwoekerde goot bleek te zijn, met daarin een boomstam die dienst deed als bruggetje. Ze keek niet om, maar klauterde als een rat omhoog. Daarna verdween ze door het gat in het vervelozehouten krotje, dat in de natte modder stond van het perceel. Binnen huilde een baby. In het gat verscheen een klein jongetje met een zwart koord om zijn middel. Toen hij zich met een sprongetje omdraaide zag Sirdjal spoelworm in zijn bilspleet.

Sirdjal keek naar de lucht, keerde zich om en ging staan achter één van Pagli's verboden fruitbomen. Het was een jonge mispel tussen guavebomen. Hij sloeg zijn armen om de stam, huilde en besepte hoe machteloos hij was. Hij zwoer dat hij het allemaal zou opschrijven een keer en het iemand laten lezen. Toen geloofde hij heilig dat de mogelijkheid tot bezitsvorming de oplossing zou brengen. Als iedereen maar de meest noodzakelijke dingen bezat, zou er een grotere kans op geluk bestaan. Maar die droom had hij opgegeven. Hij ergerde zich dan ook flink aan de hebzucht van de kinderen van Danny en Basisoelal.

‘Je bent een grappenmaker,’ zei Basisoelal die hem uiteindelijk weer gevonden had.

‘Dat ben ik zeker niet,’ antwoordde Sirdjal korzelig.

Basisoelal legde een arm op zijn schouder. Hij begreep het niet. Of beter gezegd: hij wilde het niet begrijpen. Hij beperkte zich tot het idee dat ze neven waren van elkaar en dat alleen de dood daar een eind aan zou kunnen maken. Maar als hij eerlijk was tegenover zich zelf, zou hij toch wel moeten toegeven dat het hem niet lekker zat een neef te hebben die hij niet naar believen kon verstoppen en die hij niet kon onttrekken aan het oog van derden. Basisoelal leed onder de anonieme telefoontjes die hij kreeg. Men vroeg hem Sirdjal te waarschuwen voor diens banale en ordinaire opvattingen over het cultuurbestel. Basisoelal wilde smet noch blaam op zijn naam; hij had hoge ambities. Het behalen van een reeks diploma's, waaronder het diploma van goed gedrag, stond bij hem voorop. Basisoelal was het slachtoffer van zijn angsten, zijn kruiperigheid en oppervlakkigheid. Hij dacht gering over zich zelf en kon het daarom niet opbrengen anderen naar hun waarden te schatten. Sirdjal duwde zijn arm weg. Basisoelal zei nooit iets over zijn werk, hij vroeg er nooit naar. Hij beschouwde het als een bezigheid die van geen betekenis was.

‘Wat is er, bhai? Ben je misschien overspannen?’

‘Ja, omdat jij totaal krankzinnig bent.’

‘Hoe kan je zoiets zeggen, bhai. Ik begrijp dat Danny

niet direct iemand is voor jou. Jij bent romantisch. Danny is een keiharde jongen. Een zakenman.'

'Ik zei dat jij totaal krankzinnig bent. Je luistert weer niet. Of vind je dat jij en Danny op elkaar lijken?'

'Rook een sigaret van mij. We hebben hetzelfde merk,' zei Basisoenal en hield hem een pakje Camel voor.

'Ik heb net sigaretten gekocht,' zei Sirdjal.

Basisoenal drong verder aan. Sirdjal bezweek en dacht: die raak ik nooit meer kwijt, tenzij ik uit Holland verdwijn, zonder opgaaf of met geheimhouding van mijn nieuwe adres. Maar dat zag hij niet zitten. Hij was lang niet zo mobiel meer als vroeger en zag op tegen het grillige uitgeven van geld. Het was om diezelfde reden dat hij op zijn etage bleef zitten. Hij keek op de grote klok.

'Ik heb geen zin om langer te blijven,' zei hij.

'Hoezo? Waarom? Het vliegtuig kan nu elk ogenblik landen.'

'Ik word ziek van deze kermis. Deze markt. Deze uitverkoop. Dit konkelende klimaat. Ik ga naar huis. Ik wil in mijn eigen ruimte zijn.'

'De aangeboren onrust van mijn neef.'

'Doe de groeten aan Vidyai.'

'Bapa zal naar je vragen.'

'Je weet hoe bapa en ik over elkaar denken.'

'Hij is niet meer als vroeger. Hij is oud en ziek.'

'Je bent ook ouder geworden, maar je bent niet veranderd.'

Basisoenal schudde zijn hoofd.

'Bhai, je bent misschien te westers,' zei hij.

'Je bent veel meer christen dan je denkt. En je weet hoe ik over christenen denk.'

'Hoe ga je naar huis?'

'Met de bus.'

'Zoals je wilt.'

'Groet Vidyai van me.'

'*Accha*, bhai. Het is goed, bhai. Misschien komen we morgen bij je langs.'

'Morgen ben ik niet thuis.'

‘Zaterdag?’

Sirdjal liet hem staan en haastte zich naar de uitgang, een supertechnische Sesam-open-u, die hem geruisloos toegang verschafte tot de schatten van de welvaart, die je, als je ten minste nog geloofde in geluk door materieel bezit, stuk voor stuk zou willen transplanteren. Zoals de kiezelstenen trottoirs aan weerszijden van het zebrapad, de enorme parkeerterreinen aan de overkant, de logge witte banken, de bloembakken. Vliegtuigen die dag en nacht landen en opstijgen.

De lucht was betrokken. Hij stak uit een oude gewoonte zijn hand uit om te voelen of het regende en stak toen het zebrapad over. Via het parkeerterrein, stampvol auto's, kwam hij bij de halte van de bus die hij moest hebben, maar die hij net niet haalde. Hij vloekte binnensmonds, liep ongeduldig heen en weer, terwijl hij zich ergerde aan de druppeltjes van de motregen in zijn gezicht. Hij veegde ze weg met zijn zakdoek, keek weer naar de lucht en volgde de lange scheurende wolkstreep van een jager die naar het zuiden schoot. Hij dacht aan de warmte die hij van vroeger kende, en verlangde ernaar terug. In een situatie die hij kende, in een tijd toen hij vrij klein was en het omgaan met mensen hem onverschillig liet. Hij was veranderd, kon niet meer teruggaan, niet om er te blijven, of het zou in een situatie moeten zijn, zoals hij zich voorstelde dat die zou kunnen zijn. Zoals ook anderen zich dat voorstelden. Hij kon het niet opbrengen te leven tussen mensen die zo angstig waren dat ze, om zich toch te handhaven, telkens van gezicht veranderden. Och, hij had zich verzoend met zijn ballingschap. Reeds had hij zich, ondanks zijn ‘linkse’ opvattingen een welvaartsbuikje aangemeten met spaghetti van het Thorbeckeplein, koffie en gebak van Schiller en Polen, scampi van La Pergola, eend van Klein Paardenburg, fazant van Dorrius, en tong van Keyzer. Daartussendoor het ene glas wijn na het andere.

Sirdjal kreeg het koud, hij trok zijn sjaal wat strakker aan en onderging zijn gevoelens met afstand en bedwongen melancholie.

Met Firoz in gedachten

Hij was, na de rit van Schiphol af, om half negen op het Museumplein. Daar nam hij de tram, stelde in gedachten een duidelijke dagindeling op en was tevreden. Hij had - met allerlei kleine dingetjes die hij in huis moest doen - een zee van tijd om aan zijn manuscript te werken. Firoz kwam pas om half twaalf, of misschien zelfs wat later. Het hing er van af hoe de jongen zich redde met de controlerende arts. Deze werd al om tien uur verwacht, maar je kon nooit weten. Sirdjal was benieuwd.

De tram was nogal vol, het glas van de raampjes beslagen. Het is onder zulke omstandigheden nog altijd verstandiger je ogen te gebruiken, dan te letten op wat je via je ademhalingsorganen naar binnen krijgt. Sirdjal veegde een kring op het glas en liet zich afleiden door herenhuizen, brede stoepen, opritjes, bomen, een deftig oud heertje dat zijn bulldog aan de ketting probeerde vast te houden.

Het was volop lente. Je zag het aan de spanning in de knoppen van de kastanjabomen en de platanen. Je zag het aan de frisse bladeren van de groene struiken en heesters. Aan de bloeiende narcissen in de plantsoentjes. Het deprimeerde hem. Hij had, in de achter hem liggende jaren, ieder nieuw seizoen gezien als een verandering die hem dichterbij huis zou brengen. Maar de natuur had hem te grazen genomen. Ze had hem ertoe gedwongen de Hollandse flora met andere ogen te bekijken, in plaats van er telkens afscheid van te nemen als iets dat hij waarschijnlijk nooit meer zou hoeven meemaken. Het was geleidelijk aan begonnen, het was in hem gaan groeien, telkens als hij zich teleurgesteld voelde door de dingen die hij hoorde en las. De dingen die hij *moest* opschrijven. Hij had zich moeten aanpassen om zich staande te houden. Hij was een deel geworden van het verkeer, bewoner van een wereldstad. Hij klaagde net als iedereen voortdurend over het weer, over

huisvestingsproblemen, over de stank in volle trams en hij stond zelden of nooit meer op voor ouwe mensen. Hij haalde boodschappen, kocht bloemen en nam de plaats die hem toekwam. Hij had weinig consideratie, weinig gewetenswroeging. Hij liet zich in bus of tram niet gauw meer van zijn stoel afkijken.

Sirdjal keek geërgerd en verzette zich tegen de vrouw die naast hem had plaats genomen. Ze was bijzonder breed in de heupen en ze had er enigszins moeite mee op een elegante manier te zitten. Ze was, net als de ground-stewardess op Schiphol, roodharig en ze had sproeten over haar hele lichaam. Hij voelde zich even niet op zijn gemak, maar wist dat het te maken had met wat hem op de Kweekschool was geleerd over de menselijke aard. Volgens een bepaalde opvoedkundige leer zou roodharig de indicatie zijn van een zekere koele aanleg. Dit in tegenstelling tot zwartharigen die sanguinisch zouden reageren. Voorkeur voor een bepaalde kleur zou, gesteld dat de vrouw onnatuurlijk rossig was, waarschijnlijk op eenzelfde aanleg kunnen wijzen en in dat geval kwam hij dichterbij mevrouw Groot in de buurt. Hij had zich wel eens afgevraagd, hoe het kwam dat ze op zo'n onhandige, dubbelzinnige manier contact met hem zocht. Haar benadering als vrouw was hem even onduidelijk als haar benadering in de hoedanigheid van hospita. Hij dacht dat ze tegenover hem geen van beide wilde zijn en dat ze daar moeite mee had. Vrienden beweerden dat zich onder mensen van stand de gekste dingen afspeelden. Maar hij was er niet de man naar om tot het uiterste door te gaan. Het was overigens nog nooit gebeurd dat mevrouw Groot 's nachts bij hem had aangeklopt. Ook had ze nooit vóór hem gestaan met helemaal niets onder haar regenjas, of onder haar duster. Ze hield hem op een afstand, maar deed onderwijl haar best die afstand te verkleinen. Mevrouw Groot had namelijk de gewoonte haar hoofd pal voor het zijne te houden, alsof ze een tête à tête met hem had. Hij vond het een komische situatie, maar dat was ook het enige. Hij vond haar als vrouw niet aantrekkelijk genoeg om gewoon met haar te kunnen omgaan. Ze

was verstrikt in haar eigen tentakels. Misschien voorgoed verstrikt. Wat hij van haar wist waren de dingen die ze hem vertelde, de dingen die ze kwijt wou. Hij dacht er het zijne van en hield het contact zo beperkt mogelijk.

Sirdjal schoof een centimeter of drie, vier de kant op van de vrouw die naast hem zat. Hij deed dat 's winters nogal vaak bij vrouwen die aan de corpulente kant waren. Het was ook provocerend bedoeld, want hij vond dat niet alleen dikke, maar ook magere mensen het recht hadden de ruimte in te nemen die hun toekwam. Hij had bijvoorbeeld het recht geen centimeter minder dan de helft van de stoel in beslag te nemen. Met zulke mooie gedachten was hij lang niet altijd geholpen; hij raakte de kluts kwijt, kon een minuut op de openbare weg blijven staan, eer het tot hem doordrong dat hij weer te veel gelet had op het gedrag van de mensen die hem in het voorbijgaan waren opgevallen. Nu bijvoorbeeld herkende hij plotseling de omgeving niet meer. Was hij misschien een halte te ver meegereden? Voor het treffen van de nodige maatregelen was hij in elk geval te laat. De tram was al opgereden en ging nu bellend de hoek om. Hij voelde zich bij de neus genomen, maar was blij toen hij van het sigarenwinkeltje het bord zag met de gepruikte Willem II. Hij drukte op de knop, kwam overeind en liep naar de uitgang, voorafgegaan door een sterk naar parfum riekende dame in een luipaard en op schoenen met naaldhakken. Ze had een rode paraplu bij zich die ze als wapen gebruikte, zonder dat ze daar erg in had. Sirdjal was het tweede slachtoffer, hij zei er ook als tweede iets over.

Het regende.

Hij stak het eerste zebrapad over, bleef staan op de vluchtheuvel, stak de straat toen weer over, ging een bocht om en keek recht in de straat waar hij woonde. De melkboer was al bij mevrouw Groot aan de deur geweest. Hij zat in zijn karretje en tufte de kant op van de oogarts bij wie Sirdjal op spreekuur was geweest toen hij dacht dat er iets aan zijn ogen mankeerde. Volgens de dokter waren ze prima in orde, hij zou zelfs een paar ogen hebben die op-

vallend ver konden zien. Hij hoefde van hem niet terug te komen, tenzij hij het perse wou...

Hij duwde het hekje open, haalde de sleutels uit zijn zak en lette scherp op de ramen om te zien of hij bespioneerd werd door mevrouw Groot. Vorig jaar, omstreeks deze tijd, had hij gedacht dat het gauw afgelopen zou zijn. Hij zou weggaan uit Holland en zich inzetten voor de zaak waar hij al die jaren van gedroomd had. Het was dom van hem geweest en in hoge mate irreëel om te denken dat hij welkom zou zijn. Men had hem liever hier dan daar. Ze vonden hem een opruier, iemand met een negatief karakter. Een vreselijk mens. Hij hoorde dat en woog in volledige afzondering zijn eigen krachten af tegen de koloniale, godsdienstwaanzinnige krachten. Zijn diagnose was negatief, hij wist dat hij het zou verliezen. Hij stelde zijn vertrek weer uit en probeerde zich te verzoenen met het feit dat hij in Holland woonde.

Hij stak de sleutel in het slot en opende de voordeur. Er was nog geen post geweest, merkte hij en hij bukte zich naar de grond om de krant op te rapen. In de brievenbus lag niets, ook geen afschrijving van de giro. Voor persoonlijke brieven was het inderdaad nog veel te vroeg. Zelf schreef hij niemand, maar gek genoeg wachtte hij steeds op een brief met een of andere belangrijke mededeling. Hij zelf had niets bijzonders te melden. De vrienden die hij bezat, hadden bijna allemaal in Amsterdam gewoond. Ze hadden er hun studie afgemaakt, ze wisten wat er te koop was. Ze kenden het Leidseplein. De cafés. Ze hadden in deze stad een deel van hun vrije tijd doorgebracht om revolutionair te discussiëren over de vaderlandse politiek. Eenmaal terug, hadden ze zich aangepast. Ze waren brave en voorbeeldige huisvaders en verscholen zich achter de drukte van hun werk. Ze dachten aan het maken van overuren om het zo goed mogelijk te hebben met hun vrouw en kinderen. Ze dachten aan een goeie auto, een groot huis. Ze sloten een hypotheek af tegen hoge rente. Ze werden zich weer bewust van de etnische spanningen, reageerden emotioneel en sloten zich aan bij de anderen die zich ook

hadden moeten aanpassen. Ze werden angstig en begonnen te raaskallen, terwijl hun vrouwen de dagen lui konkelend en verkwistend doorbrachten. Thuis de bediende voor het vuile werk. De pot. De kleren.

Onder zijn vrienden was er maar één die zijn nek had geriskeerd en zijn principes trouw gebleven was. Hij was de enige die zich niet raciaal, maar maatschappij-kritisch had opgesteld. Hij was de enige die de strijdbijl had opgegraven en die niet wild en geborneerd te werk ging. Hij was ook de enige die op een verstandige manier voortdurend in geldgebrek verkeerde. Hoewel hij honger leed, bleef hij in leven. Hij stortte in, maar bleef helder doordenken. Ook hem schreef Sirdjal niet meer. Was Swamipersad te belazerd om hem te schrijven? Nam hij hem iets kwalijk? Of waren de brieven uit Amsterdam in verkeerde handen terechtgekomen? Zoals dat vaker gebeurde?

Sirdjal ging op zijn tenen naar boven. Het was op de trap veel donkerder dan in de hal, zodat bij sommige treden zijn gevoel voor afstand bemoeilijkt werd en hij zich aan de leuning moest vasthouden om niet mis te stappen. Hij had het licht kunnen aandoen, maar dan liep hij de kans de aandacht te trekken van mevrouw Groot. Ze had de onhebbelijke gewoonte hem onverwachts te verrassen en hij moest toegeven dat ze er tot nu toe altijd succes mee had gehad. Er was niet een keer geweest dat hij niet van haar geschrokken was. Soms dacht hij dat ze krankzinnig was en de deur opendeed in de verwachting niet hém maar haar overleden man te zullen zien. Ze had het eens over spiritistische bijeenkomsten gehad die ze toevallig had bijgewoond. Maar dat was weer twee jaar geleden.

‘Goede morgen, meneer Singh,’ klonk het op de bovenloop.

Sirdjal kuchte.

‘Dag mevrouw,’ antwoordde hij.

Ze stond in het schemerige licht van de halfgeopende deur, gekleed in het zwart. Het kraagje en de manchetten waren van kant. Zwitserse ongetwijfeld. Ze leek een etalagepop van de Bonneterie in de Kalverstraat, of een bijna

volmaakt beeld van Madame Tussaud. Ze rook lekker. Hij herinnerde zich dat ze altijd Guerlain gebruikte. Wat hem erg opviel was dat ze vanmorgen geen rouge op had en dat haar lippen erg bleek waren.

‘Wat gek toch dat ik u vanmorgen niet heb horen weggaan. U was zeker erg vroeg?’

Ze voerde het accent van de buurt op.

‘Ik hoop niet dat ik u gestoord heb in uw slaap,’ zei Sirdjal.

‘O, helemaal niet. Nee, u stoort mij nooit. Ik slaap de laatste jaren wel erg licht en dan wil je weleens wat horen. Nee, maakt u zich geen zorgen. U stoort mij helemaal niet.’

De telefoon ging.

‘Een ogenblikje meneer Singh.’

Ze huppelde met kleine, vrolijke pasjes naar de antieke tafel bij een van de ramen, en voerde een kort maar opgewonden gesprek. Sirdjal beet op zijn tanden; aan deze vorm van lente-uitgelatenheid zou hij wel nooit wennen. Dit was nu iets wat hij exotisch vond. Iets waarbij hij zich niet lekker voelde, omdat hij zich een houding moest aanmeten die hem veel te star was. Ze legde de hoorn op de haak, hij zag het haar doen en deed vervolgens alsof hij al die tijd niet naar binnen had gekeken. Iedere belangstelling van zijn kant zou een uitnodiging kunnen betekenen en hij kon niet altijd weigeren.

‘Ik heb m'n best gedaan het zo kort mogelijk te maken,’ zei ze toen ze weer in de deur stond. ‘Het was bovendien niets bijzonders. Dat ze je daarvoor zo vroeg telefoneren.’

‘Ik ben anders nooit vroeg op,’ zei Sirdjal.

‘Ja. Vertelt u mij maar niets. Het leven van kunstenaars, heb ik altijd gezegd, begint op een uur dat anderen ermee ophouden. Ja de kunst en het kunstenaarschap heb ik bijvoorbeeld altijd gezien als een elementair protest tegen het vulgaire leven. Ik heb altijd piano willen spelen. Maar dat is er nooit echt van gekomen.’

‘U heeft anders een schitterende vleugel.’

‘Jaaah. Een Steinway. Zo nu en dan klavier ik een stukje aan, als er vrienden zijn. Maar dat is meer amateurisme.’

‘Daar heb ik uiteraard weinig verstand van, mevrouw. Het is anders minder koud dan de afgelopen dagen,’ zei Sirdjal die aan zijn manuscript dacht.

Mevrouw Groot was het niet met hem eens. Ze hield het maar op de Valenciaanse zon en vond het hier toch maar killetjes voor de tijd van het jaar. Vroeger gingen zij en haar man altijd naar Londen. Bijna altijd hetzelfde hotel; het Kensington-Palace. Ze waren niet zo erg wild van de Hiltons en logeerden soms gewoon in het Europe Hotel als ze de boot naar Harwich hadden genomen. Haar moeder, inmiddels een vrouw van tweeënzeventig, ging nog altijd naar Londen. Die was helemaal Angelsaksisch geïnteresseerd, ondanks het feit dat ze Française was. In Londen had ze een vooraanstaand Indiër ontmoet. Een bijzonder welbespraakt en erudiet man. Een Brahmaan. Tegenwoordig zag ze hem niet meer. Ze ging niet zo vaak meer van huis, bezocht weinig concerten, hoewel ze er nog vrij pittig uitzag. Mevrouw Groot zelf had een huis in Veere, zo'n koningin Wilhelmina. Een schitterend groot landhuis tussen de bossen, dat onderhouden werd door een oud-officier van het Leger des Heils. Verder had ze een tuinman en een poetsster. Voor het gemak had ze ook nog twee flats, één in Rijswijk, en één in den Haag. Een van haar pleegdochters woonde in Brussel. Getrouwd met een Fransman. Erg begaafd in vreemde talen, vooral Frans. Ja, haar moeder was nog lang niet oud. Ze had niet zo bar lang geleden een Engelse kelner teruggestuurd omdat die een verkeerde wijn had geserveerd. Die Engelsen hadden daar geen verstand van. Nu ze lid geworden waren van de EEG bestond er een grote kans dat ze daar meer op gingen letten.

Mevrouw Groot wist van geen ophouden. Ze kwam dichterbij hem staan om ieder woord dat ze zei in zijn hersens te stampen. Ze wilde dat er naar haar geluisterd werd en goed ook, want ze sprak nogal hard.

‘Heeft u gisteravond naar de televisie gekeken?’ wilde ze weten.

Sirdjal vroeg zich af of ze weer last had gehad van zijn televisietoestel.

‘Ja,’ zei hij. ‘Ik heb wat naar de televisie zitten kijken.’

‘Wat een enge man, die Lachdemon. Vindt u zelf ook niet, meneer Singh?’

Ze sprak de naam van de leidende politicus uit het ‘Kort Geding’ verkeerd uit. Hij corrigeerde haar.

‘Voor u is het niets bijzonders, natuurlijk. Maar mij lijkt het een erg ingewikkelde taal.’

‘Het Chinees vind ik een stuk moeilijker.’

Ze schoot in een voorzichtig lachje, waarbij ze haar bleekroze handje voor haar mond hield.

‘Tjaaah. Daar zegt u nog eens even wat. Ja, dat lijkt me ook ontzettend moeilijk... O, ik vergat bijna te zeggen dat vandaag de loodgieter komt. Zou u misschien voor hem willen opendoen? Het is zo gebeurd. Of gaat u zo meteen weer weg?’

‘Ik ben er de hele dag.’

Ze keek ernstig.

‘U heeft het erg druk. Ik kan het me wel indenken. Mijn man had het altijd zo afschuwelijk druk met de praktijk. Voor een vrouw valt het niet altijd mee. Maar we hadden een uitstekend huwelijk. Heel eerlijk en nooit een lelijk woord. Dat vergeet je eigenlijk nooit meer.’

Sirdjal knikte.

‘Weet u meneer, Singh. Ik vind dat u zich te veel opsluit, de laatste weken. U zit steeds maar te werken. Dat moet u nou echt niet doen. Weet u, u zou eens lekker vakantie moeten nemen. Spanje is daar erg geschikt voor.’

‘Er zijn dingen die moeten worden afgemaakt.’

‘Maar dat begrijp ik.’

Sirdjal verlangde naar een stoel.

‘Ik denk dat ik nu maar eens naar boven ga,’ zei hij.

‘Heeft u geen zin om bij mij een kopje koffie te drinken? En u zou de rozen moeten zien die ik van u gekregen heb. Ze staan schitterend. Zou u niet even willen kijken?’

Ze hield de deur voor hem open.

‘Maar dan heel even,’ gaf hij toe en volgde haar naar de tafel waarop de telefoon en de rozen stonden.

‘U houdt van rozen, zie ik.’

‘Dat hebt u goed gezien, meneer Singh. Dat is iets van de laatste jaren. Vroeger was ik dol op zonnebloemen en dat ben ik eigenlijk nog, hoor.’

‘Zonnebloemen ruiken wel erg lekker. Als kind deden ze me denken aan Verkade biscuitjes. Het stuifmeel is anders ook wel lekker.’

‘Dat meent u niet, meneer Singh... Ja, de rozen staan prachtig. Voor zonnebloemen heb ik een andere vaas. Een ronde. Een beetje naar het idee van Van Gogh. Maar eh... neemt u toch plaats, meneer Singh. Gaat u toch vooral zitten.’

Hij zette zich in een van de brede zachte stoelen om de salontafel, stak een sigaret op en vouwde de krant open. Het was de vierde keer dat ze hem had overgehaald om bij haar koffie te komen drinken. Hij had het op twee keer kunnen houden als hij niet gereageerd had op de ansichten die ze hem uit Spanje had gestuurd. Hij keek naar de baccarats en geneerde zich. Heel zijn leven had hij ervoor gevochten een vrij mens te zijn. Hij had bepaalde opvattingen verkondigd die voor een ander misschien van enige betekenis zouden kunnen zijn. Nu zat hij uit pure besluiteloosheid toch maar mooi te knoeien met een vrouw die zo angstig was dat ze hem alleen maar irriteren kon. Hij had zich schuldig gemaakt aan omkoperij, hij had dure rozen voor haar gekocht om na te gaan hoe ze op hem reageerde. Hij wilde weten hoe hij ervoor stond en hij was bang dat een oprechte houding niet zou aanslaan en hem misschien zijn woonruimte zou kosten. Hij handelde, wat haar betrof, nogal tegenstrijdig, al was hij niet helemaal kritiekloos en zei hij wel dingen die zeker niet aardig waren. En het was toch goed bedoeld van hem, toen hij spontaan en zonder bloemen bij haar aanklopte als reactie op het ernstige gezicht van haar huisdokter die hij toevallig op de trap was tegengekomen.

‘Moet u er melk en suiker bij?’ vroeg mevrouw Groot die uit de keuken terug was. Sirdjal vouwde de krant weer dicht.

‘Graag,’ zei hij.

‘Moet u ook een speculaasje?’

‘Nee, dank u wel.’

Hij roerde in zijn kopje, bracht het naar zijn lippen, maar zette het meteen weer neer, omdat de koffie te heet was. Mevrouw Groot knabbelde aan haar koekje en prees de kwaliteit van haar bakker.

‘U moet zijn gevulde koeken eens proberen,’ zei ze trots.

Het idee maakte hem misselijk. Hij hield niet van snoepen.

‘Moet u echt geen koekje?’ drong mevrouw Groot aan.

Hij schudde zijn hoofd, dronk zijn koffie en stond op.

‘Ik moet nu aan het werk,’ zei hij.

‘Toch moet u er af en toe wel uit, hoor.’

Sirdjal was kwaad, hij nam de krant en groette. Op de trap schoot het hem te binnen dat hij vergeten was de kachel uit te draaien. Hij sloeg een paar treden over, deed de deur open en dicht en deed de kachel uit. Het was bloedheet. Snel ontdeed hij zich van jas en colbert die hij aan de kapstok in de slaapkamer liet hangen. Toen zette hij een raam open. Er was nu een half uur voorbij zonder dat hij ook maar iets gedaan had. Het was zijn eigen schuld, het werd tijd dat hij verhuisde. Hij maakte het bed op, zette thee die hij warm liet staan in de Chinese mand en ging voor zijn schrijfmachine zitten.

...Hij kon het vooral 's winters niet opbrengen vroeg uit zijn bed te komen. In het allereerste begin ging dat niet zonder schuldgevoelens, omdat hij het van huis uit gewend was. Dat zou op een bepaalde dwangmatigheid kunnen wijzen, maar dat was het beslist niet. Hij had er altijd van gehouden vroeg op te staan, om volop te kunnen genieten van de opkomende zon. Van de roetzwarte wolken die geleidelijk aan overgingen in limonaderoze gesponnen suiker. Stroopwolken. Hij had er nooit een klok, een horloge of een wekker voor nodig gehad. Hij werd vanzelf wakker met de hanen, de vogeltjes in de bomen om het huis, de koele wind door de jaloezieën.

In Holland waren het zijn gedachten die hem wekten. De natuur speelde, behalve een enkele keer in de zomer, een

kille, ruige rol in zijn doen en laten. Dat had hij direct aangevoeld op die bewuste dag in november, toen hij in Vlissingen voet aan wal zette. Hij schrok van de hemel die laag was. Van de grauwe, asachtige wolken, de kale bomen. Hij reageerde nauwelijks op het verkeer over de steiger, de viaducten. Hij was verdoofd, hij rilde van de kou.

De jas, hem bij Ramaker's tailoring in Paramaribo aangepraat, bleek niet berekend te zijn op het seizoen. Veel geld had hij niet, dus verzoende hij zich met de gedachte dat hij nog maanden zou moeten rondlopen in een ding dat veel te wijd om zijn schouders zat. Hij was toen al erg ijdel en het kostte hem nogal wat moeite zich ironisch op te stellen en zich zelf domweg te kunnen zien als een dampende, eenzame vogelverschrikker beneden de zeespiegel.

De reis met de 'Asconia' van de Fratelli Grimaldi S.O. had langer dan vier weken geduurd. Het was zijn eerste reis, verzorgd door de gebroeders Van Eick. Dezen hadden hem de verzekering gegeven dat hij op Hato, de vlieghaven van Curaçao, zou worden opgehaald door een vertegenwoordiger van de S.O. Er zou hem een goed hotel worden aangewezen, bekostigd door Grimaldi's S.O. Het resultaat was dat hij op Hato, nadat hij een uur voor niets had zitten wachten, een taxi voor eigen rekening nam. Hij weet de situatie aan het toeval, maar werd achterdochtig toen het kantoor van de Grimaldi's gesloten bleek te zijn. Hij bleef wat in de buurt rondhangen, trotseerde met kloppend hart de blikken van de voorbijgangers die het maar raar vonden dat hij met zijn koffers voor een gesloten deur stond te wachten. Het was ten slotte een Indisch militair in burger die hem aansprak en die zo vriendelijk was om hem mee te nemen naar een uit Suriname afkomstige familie. Hij werd er allerhartelijkst onthaald.

De reis had hem 675 Surinaamse guldens gekost en hij had er grote verwachtingen van gehad. Die gingen de mist in toen hij tot de ontdekking kwam dat de Grimaldi's veel meer fantasie hadden dan hij voor mogelijk had gehouden. Hij stond geboekt voor de classe touristica, maar genoot dezelfde service als de dekpassagiers, zo'n driehonderd

Spaanse en Portugese emigranten uit Caracas. De stewards hadden altijd haast, ze reageerden nors en de emigranten die bij groepjes de zaal binnenstormden waren uitgehongerd. Hij kon er niet tegen, werd zeeziek en moest duizelig de eetzaal verlaten.

Aan boord was er een meisje dat hem af en toe iets kwam brengen. Ze heette Marisca en kwam van Aruba. Ze was een muslim, maar had bij de nonnen op de middelbare school gezeten. Ze was nu op weg naar Londen om daar verder te studeren. Wat precies, dat wist ze nog steeds niet en eigenlijk interesseerde het haar ook niet zoveel. Maar dat had ze niet tegen haar ouders gezegd, anders hadden die haar wel op Aruba gehouden. Hij was haar dankbaar om de gezellige babbeltjes die ze met hem kwam maken over van alles en nog wat. En *charami!* Ze had van haar leven niet zulk vies eten onder haar ogen gekregen! *Charami!* Marisca was nog maar heel weinig gewend en veroordeelde de vreemde keuken. De keuken van de Grimaldi's. Ze vond de linzensoep naar gootwater smaken en snakte met haar dromerige ogen naar een kommetje *dal* of soep van gele erwtjes, die door haar moeder altijd bijzonder lekker werd klaargemaakt. *Charami!* Met het sausje van de spaghetti en de olijfolie in de sla was het nog veel afschuwelijker; die smaakten zo naar medicijn van de polikliniek, dat ze eerst een tijdje over het dek moest wandelen, voordat ze de moed kon opbrengen een duik te nemen in de met lysol of creoline schoongemaakte en gedweilde toiletten en gangen van het toeristendek. Het groene ijs was wel verrukkelijk, daar hadden haar vader en moeder nou speciaal zoveel geld aan uitgegeven.

Marisca hield van zingen. Dagelijks liet ze, zittend in de deuropening van haar hut, haar stem weergalmen voor iedereen die het maar horen wilde. Hij genoot ervan. In stilte noemde hij haar de zangeres van de Caraïbische golven en troostte zich met visioenen van haar, om niet om te komen van ellende en eenzaamheid. Zijn hut moest hij delen met twee wat oudere Portugezen die zich in Willemstad hadden ingescheept. Ze waren bepaald niet fris en zagen er

nogal pover uit in hun wijde broeken die ze veiligheidshalve ophielden met strak aangetrokken riemen van bruin leer. Ze waren *in high spirits* en geen dag ziek. Twee stille whiskydrinkers in pyjamabroek en borstrok en met een mond vol gouden tanden. Ze aten en dronken samen en zagen er na twee weken uit als mensen voor wie de Surinaamse uitdrukking ‘Eet, al kan je niet meer. Want je hebt er immers voor betaald’ zeer zeker op zijn plaats was. Ze aten de plooiën weg uit hun middel en vulden de jute handtassen die ze bij zich hadden met Spaanse sinaasappelen en golden delicious ofwel groene ijsappels. In onverstaanbaar Portugees hadden ze ontzettend veel schik in de groeiende voorraad, die voor een deel afkomstig was van hun zieke hutgenoot.

‘Je moet ze niets geven. Gooi wat je niet op kan liever weg,’ zei Marisca fel.

‘Waarom?’

‘Ze zitten op hun geld. Daarom reizen ze toeristenklasse.’

‘Dat denk ik niet.’

‘Waarom niet?’

‘Ze lijden onder hun schaamtegevoel. Ze weten dat ze alleen maar geld hebben. Ze voelen zich minderwaardig tussen hoger geschoolde mensen. Mensen aan wie ze moeten verkopen.’

‘Nee, je vergist je. Het kan ze niets schelen. Ze hebben voor niemand respect. Ook niet voor zich zelf. Overdag staan ze als bedelaars in hun hete manufacturenwinkeltjes. 's avonds rijden ze rond in grote, dure auto's en doen dan alsof ze iemand anders zijn.’

‘Omdat ze verlegen zijn.’

Ze dacht even na, maar was het toch niet met hem eens.

‘Je kent ze niet,’ zei ze. ‘Mijn moeder heeft altijd gezegd dat ik beter met een Engelsman kan trouwen als het niet anders kan. Een Portugees zou haar dood betekenen.’

‘Ouders zeggen zoveel. Je bent toch maar uit Aruba weggegaan.’

‘Heb je je ouders nog?’

‘Ja en nee.’

‘Familie?’

‘Nee.’

‘Wat ga je in Holland doen?’

‘Eens merk je het wel.’

‘Je doet zo geheimzinnig. Waarom?’

‘Ik ben niet geheimzinnig. Ik ben bang. Ik twijfel. Ik weet niet of het zal lukken.

Dat wat ik wil.’

‘Ik wil helemaal niets. Ik wil trouwen.’

‘In Engeland zijn er veel Hindoes.’

‘Ik ben geen Hindoe. Maar het kan me niet schelen. Als het maar een Hindoestaan is. En jij?’

‘Ik had een meisje. Ze is nu in Holland. Het is uit. Ze wou niet meer. Ik ben blij dat ze niet meer wou en dat ze wegging. Ik wou altijd weggaan, maar ik kon niet direct omdat ik bang was dat ik de dingen waar ik zo van hou, niet meer zou herkennen of terugvinden.’

Marisca werd stil en begon toen opeens te lachen.

‘Je wil zeker dat ik nog langer hier sta, hè? Daarom doe je alsof je een heel oude, zieke man bent.’

‘Misschien ben ik wel een oude zieke man.’

Marisca was stil; ze had verwacht dat hij iets anders tegen haar zou zeggen, ook al was het duidelijk dat ze niet verliefd waren op elkaar.

De Grimaldi's werden hoe langer hoe avontuurlijker. Ze veranderden van koers en deden allerlei kleine, niet geplande eilanden aan voor drinkwater, sla, fruit en groente voor de passagiers van de eerste en de tweede klas. Soms bleven ze midden op de oceaan dobberen, omdat de machines waren uitgevallen, of omdat de schoorsteen niet trok. Dan weer was het tijd voor de alarmsignalen, de noodoefeningen aan dek en moest hij er wel uit, hoe duizelig hij ook was.

In Vigo, de thuishaven van de emigranten en van de Portugezen uit Curaçao, ging het stukken beter met hem. Hij stond vroeg op, nam een koude douche, kleepte zich aan en vloog naar de railing. De kust was al in zicht. Ach-

ter de roestbruine bergen de doormidden gekartelde, opkomende zon, zoals uit een beschrijving van Slauerhoff. Hij begon opeens hevig te twijfelen aan het doel van zijn reis. Waarom zou hij niet in Spanje kunnen wonen? Hij zou straks van boord kunnen gaan, een trein nemen. Marisca die hem naar het dek gevolgd was, had ook de angst te pakken. Ze huilde. Later bekende ze dat ze tegen de kou opzag. Ze begreep nu pas dat ze eigenlijk alleen maar van huis was gegaan omdat het er zo klein was. Ze wou een lange reis maken, maar nergens aankomen, behalve in Aruba. Toen begon hij ook te huilen.

Een paar uur daarna gingen ze van boord. Ze wandelden lachend langs de kade, langs de douaneloosden en toen over de overdekte treden in de bergrots, tussen de kraampjes met souvenirs, grote looppoppen. Marisca kreeg van hem een sjaal als aandenken. In Southampton namen ze afscheid van elkaar. Marisca werd afgehaald door een oudere zuster, die getrouwd was met een Engelsman en in Londen woonde. Daar ging Marisca nu naar toe. Het moest. Maar ze zouden elkaar schrijven - als goede vrienden, werd er nadrukkelijk gezegd, om de spanning erin te houden. Hij dacht, terwijl ze van boord ging, dat hij misschien toch wel verliefd op haar was.

Een halve maand nadat hij in Amsterdam was kreeg hij van haar een kaartje met een paar opgewekte regels in het Engels. Hij schreef onmiddellijk een lange brief maar kon hem helaas niet verzenden, omdat het kaartje met haar adres nergens te vinden was. Waarschijnlijk zoek geraakt tijdens het verhuizen naar zijn tweede adres. Tijden erna werd hij wakker met het nare gevoel dat hij iets verloren had dat hij liever had vastgehouden. Op een dag kon hij zich nauwelijks meer voorstellen hoe ze eruit zag en hij vergat haar. Hij stortte zich in het Amsterdamse leven om zich te kunnen handhaven. Om aan geld te komen, begon hij met borden te wassen aan de Overtoom. Hij leefde. Zijn leven was nog maar pas begonnen. In Suriname had hij vaak rondgelopen met het gevoel dat hij veel te snel leefde, zonder dat hij tot zijn recht kwam. Hij zou dan, immers

ook veel te snel dood gaan. Hij wilde die dood uitstellen en koos voor de verleidelijke chaos van de grote stad. Amsterdam. Hier had hij een voorsprong op de dood. Nee, hij zou niet sterven in Holland. Hij zou er heel lang blijven, maar dan teruggaan als iemand in de volle kracht en bloei van zijn leven. Dan kon het hem niet schelen om daar dood te gaan. Als de situatie maar anders was.

Het was struisvogelpolitiek geweest. Hij was inmiddels de vijfendertig gepasseerd, van de wereld had hij aardig wat gezien en zoveel hoefde er voor hem niet meer te gebeuren of te veranderen. Zijn maagspieren hadden het begeven. Hij zakte uit en op een goeie dag zou hij helemaal uit zijn voegen zijn. Maar hij kon tenminste zeggen dat hij geleefd had en rijk aan ervaringen en gedachten was. Hij was veranderd. Hij schommelde tussen links en rechts en handelde dienovereenkomstig. De gedachte aan ongerief - als grasluizenbeten, een zich vermenigvuldigende kakkerlak in de kleerkast, of een vliegende kakkerlak door het huis - maakte hem bang, en ook nijdig, omdat hij dat niet wilde, maar wat dan toch niet verhinderde dat hij halfslachtig reageerde, of een naar zijn smaak veel te neutrale houding aannam. Alleen, wat moest hij op z'n eentje met al het geschrijf tegen de verdelgingsmiddelen in de neusgaten van slapende, ondervoede kinderen? De aderverlammende hitte onder de zinken daken boven die ellendige krotten? De oude, verroeste koolpotstrijkijzers boven de gaten in de keukenvloeren? De rioolratten die met alle geweld naar binnen wilden? De proppen krantenpapier in de naden van de plankenmuren? De door de honden omver gegooid vuilnisemmers langs de weg? De sinaasappel- en bananeschillen, de kippestront op de altijd natte en verzuurde erven? De onder de parasieten verstikte erfbomen? Het welig tierende gras uit het stilstaande water van de goten? De gezwollen kinderwangen als gevolg van kakkerlakkenbeten, verdoezeld door het sprookje van vollemaansbestraling?

Hij was veranderd, hij kon niet anders. Hij dacht er niet aan uit principiële overwegingen op een slecht verwarmde

kamer te gaan zitten, zonder gelegenheid tot stromend baden. Hij voelde zich oud. Marisca zou hem nu wel gelijk moeten geven. Ja, hij dacht weer aan haar, hij *kon* weer aan haar denken, hij had tijd te over om aan haar te denken. Het was egoïstisch, want het ging meer om hem dan om haar. Hij probeerde zich zelf terug te vinden en daarmee zijn warm jeugdig idealisme dat het altijd gewonnen had van zijn somberheid, zijn gedeprimeerdheid. Marisca was een bijkomstigheid, een meisje in de deur van zijn hut, gekleed in een blueblack geplisseerde rok met een kobaltblauwe bloes van batist. En ze rook goed, soms naar Brylcreem, soms naar Soir de Paris uit de witte zakdoek om haar pols. De zakdoek die ze onder de mouw van haar cameljas probeerde los te knopen, terwijl ze tussen haar zuster en zwager in de mistige tocht naar Londen aanvaardde. Ze hilde. Niet zo zeer om hem, maar meer om het verwarde doel, de beslissing die ze wat haar studie betref nu wel zou moeten nemen. Marisca... Sirdjal deed zijn mond open, maar er kwam, net als toen in Southhampton, geen geluid uit. De telefoon rinkelde maar door. Hij nam niet op.

Was het Basisaal geweest? Of een vriend die er opeens weer was? Of had Firoz vanuit de cel gebeld om de afspraak af te zeggen? Hij was op iedere mogelijkheid voorbereid maar vond het verstandiger gewoon af te wachten dan er zich enige zorg over te maken.

Hij zette zich weer aan het werk, kwam echter niet verder dan het overlezen van een aantal bladzijden uit het eerste hoofdstuk. Toen begon hij ernstig na te denken over zijn jonge vriend. Hij werd achterdochtig opeens. Firoz had hem wel het een en ander verteld, maar maakte toch niet de indruk dat hij de hele waarheid sprak. Firoz had de onhebbelijkheid om de dingen heen te draaien, ze te bagatelliseren wanneer hij klem liep. Sirdjal moest vooral niet denken dat hij het moeilijk had en dat hij zich zelf niet sterk genoeg vond om zijn droom waar te maken. Firoz bezocht een avondcursus L.T.S. Waar wist Sirdjal niet,

maar hij nam aan dat zijn jonge vriend zich inderdaad had laten inschrijven. Hij was er namelijk zo vol van dat je iedere vorm van wantrouwen naast je moest neer leggen. Hij had het praktisch over niets anders. Hij zou het halen, hij moest. Hij had alle boeken en schriften gekocht. Het waren dure boeken, maar dat gaf niet. Als hij het maar haalde. Als hij het maar binnen de vastgestelde tijd haalde. Dan zou hij teruggaan en iedereen zou tegen hem zeggen: ‘Daar heb je de jongste zoon van Ibrahim. Hij heeft in Holland lessen gevolgd.’ En allemaal zouden ze jaloers kijken naar zijn mooie vrouw. En al die leugens over hem, rondgebazuind door de familie van zijn eerste vrouw, zouden waardeloos zijn. Hij zou het ze bewijzen. Hij was eenentwintig.

Sirdjal liet hem zijn gang maar gaan, hij wilde hem niet met vragen lastig vallen, hij wilde zijn droom niet kapot maken en luisterde meestal zonder commentaar. Maar hoe langer hij over zijn vriend nadacht, hoe sterker hij ervan overtuigd raakte, dat er iets was dat niet klopte, wat hun contact enigszins bemoeilijkte. In zijn omgang met Surinamers had Sirdjal verschillende karaktertypen leren kennen. Een daarvan was bijvoorbeeld het ‘vissende’ soort met een uitgesproken agressie en een uitgesproken angst. Firoz viste niet, hij had een matige agressie, niet zulke grote angsten, blijkens het feit dat hij zich niet liet verjagen door meesters uitgebreide boekenkast. Firoz was ook niet achter elkaar aan het woord - een vorm van aandacht afleiden - en het was ook weer niet zo dat hij - een vorm van aandacht en waardering vragen - bijna niets zei. Hij was meer het type dat op een gewone rustige manier onderhoudend was, terwijl je steeds het idee had dat hij je iets probeerde mee te delen dat voor hem erg belangrijk was maar dat hij niet kwijt wou, omdat hij het niet durfde.

Waarom had hij pas gisteravond gebeld om te zeggen dat hij met griep in bed lag? Werkte hij nog wel? Waarom mocht Sirdjal hem niet bezoeken? Was hij verhuisd? Of had hij *zomaar opeens* ontslag genomen? Of had hij ontslag moeten nemen? Of was hij *zomaar opeens* ontslagen zonder opgaaf van een aannemelijke reden?

Hij had geen bijzondere opleiding genoten. Hij was een eenvoudige jongen, warm in zijn toenaderingsdrift, belemmerd door zijn schaamtegevoel. Hij geneerde zich voor zijn baantje als grondwerker. Basisoelal vond het vreemd dat hij, Sirdjal, met zo'n onontwikkelde jongen omging en verdacht hem van praktijken die het Surinaamse zonlicht niet konden verdragen. Basisoelal was jaloers, hij ging nog liever dood dan toe te geven dat hij zelf een heleboel dingen zou willen, maar dat hij ze, om het derde oog, de sociale controle, niet aandurfde.

Sirdjal hield van Firoz. Hij had hem toevallig leren kennen in de late herfst van het vorig jaar. Hij had toen een afspraak met Efraïm in café Polen en hij had haast. Hij was laat en wilde dat er in het ongelukkigste geval niet langer dan tien minuten op hem werd gewacht. Hij liep vlug, ook omdat hij koude handen had en het liefst zo snel mogelijk in de warmte van het café wilde zijn. Dit maakte dat hij ongeduldig werd toen hij in de Kalverstraat ineens door een grondwerker werd aangehouden die hij niet kende. Sirdjal keek nors, maar geleidelijk aan geïnteresseerd toen bleek dat hij niet te doen had met een jonge Turk of Marokkaan, maar met iemand die zich in het Nederlands tot hem richtte.

‘Meester. Ik zie dat u mij niet meer kent. Maar ik ken u wel.’

Sirdjal stond met zijn handen in zijn zakken.

‘Waar? Hoe dan?’

‘Een keer heb ik uw *bromfies* gemaakt. Het wou niet starten. Het regende. Weet u waar?’

Sirdjal kon het zich niet herinneren, hij had zoveel gezichten in zijn leven gezien, zoveel gezichten vergeten.

‘Bij die ene winkel. Op de hoek van Leiding 8a. Meester heeft zeker een auto nu.’

Sirdjal verbaasde zich over zijn vrijmoedigheid. Mooie, sterke jonge jongen, dacht hij. Geen dikke maag zoals ik die heb.

‘Hoe lang ben je al hier?’ vroeg hij.

‘Niet zo lang. Vier, vijf maanden zo.’

‘Vind je het koud?’

‘Ja. Maar als je een doel hebt. Ik ben op een *avondcirsis* L.T.S. Het is beter als je hier een papiertje krijgt. Voorlopig doe ik dit werk. Het is een *beetje* zwaar maar als ik eenmaal *montir* ben dan word ik mijn eigen baas.’

Twee Turkse of Marokkaanse grondwerkers kwamen er ook bij staan en maakten allerlei grapjes in het Arabisch en gebroken Nederlands.

‘Waar woont u, meester? Ik heb heel vele mooie platen meegenomen. Die platen zijn hier veel goedkoper. Ik verdien niet zoveel, maar toch een beetje goed. In Suriname is alles duur. Daar kan je bijna niets kopen.’

Zulke verhalen had Sirdjal wel vaker gehoord, ook die waarin men het had over een stevige aanpak. De zelfbevrijding. Hij glimlachte naar de gehelmde jongeman en schreef op een papiertje uit zijn agenda zijn naam, adres en telefoonnummer.

‘Hier,’ zei hij.

Firoz hield het velletje recht voor zijn gezicht, knikte een paar keer en liet er zijn twijfel op volgen door te zeggen dat het nog een beetje moeilijk voor hem was de buurt te vinden. Hij was bang dat hij zou verdwalen.

‘Niets is moeilijk,’ zei Sirdjal, en legde hem uit hoe er te komen.

‘O, nu begrijp ik,’ zei Firoz.

Hij straalde naar zijn oudere Arabische vrienden. Twee magere mannen met verweerde gezichten en gouden kiezen.

Firoz had drie grote hartstochten. Ten eerste: zijn L.T.S.-manie. Ten tweede: zijn bromfiets en ten derde zijn taperecorder met opnamen van Indiase playback singers. Hij was nog nooit zonder zijn taperecorder bij hem langs geweest, of zonder bromfietsonderdelen, omdat er altijd iets aan mankeerde.

In Suriname had hij de splinternieuwe bromfiets, de belangrijkste bruidsschat die hij had ontvangen, verkocht, om in verband met zijn vertrek zich zelf wat bij te sprin-

gen. Maar hij kon het gloednieuwe ding niet vergeten en deed van alles om de tweedehands Honda die hij hier had gekocht tot een nieuw ding om te toveren. De bromfiets glansde en glom als zijn schoenen, zijn haar in de brillantine. Voor het tot stand komen van deze glans waren de omstandigheden niet bepaald gunstig. Hij beschikte niet over het plekje achter de heining van het erf, niet over het plekje onder het huis, of op het balkon en eveneens niet over het plekje in de voorzaal onder de lamp zonder kap, de middentafel en de bakstoelen eromheen aan een kant weggeschoven. Hij kon het ding ook niet via de steile, donkere trappen naar boven sleuren. Gegarandeerd dat hij iemand op de trap tegenkwam die het aan de hospita zou doorgeven. Er zou een deuk in kunnen komen, of een krasje en dat zou doodzonde zijn.

Firoz had het trottoir en op minder koude of warme dagen het Vondelpark of het Bosplan. Voor zijn schoenen en zijn haar had hij het zolderkamertje. Voor zijn warme maaltijd en voor wat lichamelijke frisheid het keukentje als hij het luik naar beneden had laten zakken.

Mevrouw Groot volgde hem met wantrouwen en nieuwsgierigheid. Ze zei het niet, maar dit waren juist de dingen die nooit werden gezegd. Aan de andere kant wist ze dat ze hem angst inboezemde door de beperking die haar gereserveerde houding hem oplegde. Hij was op de trap altijd karig met woorden en stotterde bijna, omdat hij op zijn accent lette. Zijn woordkeus. Zijn zinsvolgorde. Ze zag op hem neer, maar voelde zich niet tegen hem opgewassen. Ze voelde zich door zijn schijnbare nonchalance in haar vrouwelijkheid aangetast. Ze voelde aan dat hij bang voor haar was en dat het te maken had met haar fysieke uitstraling. Daarom greep ze de eerste de beste gelegenheid aan om toch iets dichterbij hem te komen: ze maakte hem een standje.

‘Dit is een tuin en geen garage. Grote God. U weet onderhand toch wel dat u in Holland zit!’ snauwde ze.

Firoz kwam rustig overeind, veegde zijn vingertoppen aan zijn zakdoek en keek haar voor het eerst recht in de

ogen. Hij was bleek. De muslim was in hem losgebroken en was niet meer tegen te houden. Lang was hij er zich niet van bewust geweest dat hij zich, behalve door zijn moeder, door geen enkele andere vrouw liet betuttelen. Hij was een gescheiden man. Een man, godverdomme. Wat dacht die mevrouw Dracula wel. Gadaha!

‘Ik weet dat het hier geen garage is. Ik heb toch ook geen garagekieren aan. Ik ben eventjes kamwielen aan het checken,’ zei hij.

Hij droeg een donker pak dat hem als gegoten zat. Daaronder een purperrood vest en een licht gestreept overhemd. Hij was sierlijk gedast. Je kon met weinig moeite je gezicht in zijn schoenen bekijken. Dat zag die mevrouw toch wel! Mevrouw Groot zag het niet, ze zag alleen de agressie op zijn gezicht. Zijn vingertoppen. De toorn van Allah, zo ze daar op kwam, nu ze face to face voor hem stond. Het waaide hard, de gele, afgevallen bladeren van de bomen langs het trottoir en in de tuinen stoven wild door de lucht, vielen en schuurden over het asfalt, waar ze elkaar, voor ze opnieuw de lucht in schoten, uit verschillende richtingen probeerden in te halen.

Het was herfst. Mevrouw Groot trok haar zwarte bontjas wat dichtër om haar smalle schouders, opende haar mond om iets te zeggen. Maar zei niets. Ze wist niet wat te zeggen en liep met vlugge pasjes over de tegels van het trottoir haar huis binnen. Firoz deed alsof hij haar niet zag weglopen en verplaatste - terwijl ze de deur zachtjes dicht deed - zijn bromfiets van de tuin naar het trottoir, waar hij hem voor verdere controle op de staander liet rusten. Gek dat er, toen hij weer op zijn hurken zat, niets meer te horen was van de kamwielen. Huilde hij?

‘Ik heb alles gehoord,’ zei Sirdjal een paar minuten later.

‘Gadaha,’ zei hij. ‘Ze kijkt mij altijd alsof ik een *kuta* ben. Een hond.’

‘Het is haar tuin. Het is haar huis. Dat weet je.’

‘Ze loert al lang op me. Ze weet altijd dat ik het ben.’

‘Ze weet altijd wannéér er mensen zijn. Ze is jaloers. Ze is alleen. Dus moet ik ook alleen zijn. Vergeet het maar.’

‘Van die bromfiets kan ze altijd iets zeggen. Het is haar recht. Maar het is niet haar recht om vrijpostige dingen tegen me te zeggen.’

Weer ging de telefoon. Sirdjal nam op.

‘Met Sirdjal,’ zei hij.

‘Jongen, ken je me niet meer?’

Zulke aanspreekmanieren was hij wel gewend, hij beschouwde het maar als een zich ontwikkelend gevoel voor stijl. Hij dacht snel na en zei: ‘U moet me wel erg goed kennen, neem ik aan.’

‘Maar je kent me toch? Vroeger hebben we vaak samen gevoetbald aan de Kwattaweg.’

De stem was nasaal, maar kwam toch uit de volle diepte van de borstkas. Och, hij zou er nader op kunnen ingaan, ware het niet dat zulke details - hij heeft Hindoestaanse vingers, Javaanse voeten, een Chinese stem en een Indiaanse rug - hem toch danig begonnen te vervelen. Hij vond ze niet interessant. Ze dienden nergens voor, wat niet wegnam dat hij spontaan zijn eigen voorkeur had. Die voorkeur bestond uit zeer uiteenlopende elementen, waarvan zijn eigen gezicht bijvoorbeeld, het belangrijkste aspect was.

‘Gevoetbald?’ antwoordde hij licht verbaasd.

‘Gevoetbald, ja. Aan de Kwattaweg.’

‘Zoekt u een keeper of zo?’

‘Eet stront, landverrader.’

Er werd haastig neergelegd. Ook dat was hij gewend, het zat hem in de hele angstconstellatie van niet meer groeten, wegstijgen, wegpesten, wegpromoveren, tot aan het zich naamloos richten tot iemand aan de andere kant van de lijn. In het begin had hij er wel hinder van gehad, hij begreep het niet goed. Hij kon zich nauwelijks voorstellen dat men zich zo met hem bezighield, dat men zo redeloos jaloers op hem was. Naderhand werd hij kwaad en kon hij er nog dagen over in zitten. De laatste tijd reageerde hij hoofdschuddend en met een gevoel van medelijden, omdat hij de diepere betekenis ervan zag. Men belde, men kon

bellen, men kon zich het lang begeerde produkt van het technische vernuft eigen maken. Men kon zich eindelijk iets veroorloven wat in het vaderland slechts weinigen gegund was. Daarmee was lang niet alles gezegd. Men kon bellen op zijn Amerikaans nota bene, en men belde à la Al Capone. Op z'n Surinaams. Naar het voorbeeld... En men belde en men belde en men sprak met elkaar af om telkens te bellen.

Vergaderingen werden ervoor belegd: men zou de ander een lesje leren. En men kon niet slapen, voordat men anoniem had opgebeld. Daarna kwam men weer bij elkaar om van gedachten te wisselen, te vertellen hoe het afgelopen was. En men lachte en men had plezier en men nam zich voor het nogeens te doen. En men vergat de reden waarom men de koers naar het noorden had gekozen. En men vergat dat terugkeer moeilijk was, ja onmogelijk zelfs. En men besepte niet hoe bang men was, hoe hulpbehoevend en hoe meelijwekkend, en hoe zelfvernietigend. Maar ook daar was een nieuwe oplossing voor. Nieuwe slachtoffers werden gezocht en zie, men belandde ten slotte bij de Hollander en men sloeg tegen een onwankelbare muur van ongeïnteresseerdheid, medelijden, afschuw en discriminatie.

Sirdjal legde neer, schonk zich een flink glas thee in en liep ermee naar de keuken. Hij floot een deuntje waarvan hij de herkomst niet meer wist en verwonderde zich: het was niets voor hem om zelf melodieën te componeren. Hij grinnikte, deed één voor één de witte keukenkasten boven het aanrecht open. 's Ochtends had hij nooit trek, hij hield niet van brood en vond het altijd een opgaaf iets te bedenken dat hem tot eten zou kunnen aanzetten. Hij vond echter niets - geen zilveruitjes, geen augurken, tonijn, zalm - en deed de kasten weer dicht. Hij liep wat heen en weer, schoof de vitrage van het smalle keukenraampje opzij en keek naar buiten. Een verdieping lager was het platje van mevrouw Groot met bloeiende viooltjes, bruingele afrikaantjes, witte rozen, een rek met roze ondergoed en een rood truitje. Op de vochtige grond, tussen oude, half vergane herfstbladeren, een stel spreuwen in slagorden van

opstijgende en duikende straaljagers. Amsterdam overdag, gezien vanaf het gehorigste plekje in huis.

Hij zette het raampje open, en werd als het ware gebombardeerd door de koude windvlaag, het lawaai van de spreeuwen, het sidderende verkeer, en de trillende heimachine. Het deed hem goed, hij had niet meer het gevoel dat hij alleen was in zijn eigen wereld die steeds minder mensen telde aan wie hij iets had als het erop aankwam. Hij spande zijn borstkas, haalde diep adem en had een kortstondige geluksbeleving. Mensen. Overal mensen. Mensen op straat, in de bus, in de tram, in winkels en in cafés.

Hij zou nu buiten moeten zijn om zich niet zo bewust te zijn van zijn eigen lichaam, zijn eenzaamheid. 'Ik ben alleen,' dacht hij en glimlachte om zijn zelfbeklag. Dit waren de momenten die hem in staat stelden zijn eenzaamheid te zien als een gegeven dat noodzakelijk was om zich zelf steeds beter te leren kennen. Hij volgde de spreeuwen, schrok toen er op de trap geroepen en gefloten werd.

Het was de loodgieter, een onwrikbare Ajax-fan

Sirdjal deed voor hem open.

'Goeje morgen,' zei de man en verstijfde enigszins.

Hij stopte met fluiten, keek ontwijkend en besteedde te veel aandacht aan zijn versleten gereedschappentas. Het was een nieuwe loodgieter, die zeker vijftien jaar ouder was dan de vorige die zich hier al twee keer had aangemeld voor de geiser en de kachel. En hij had ook geen baard, wat op zich zelf niets zei, omdat de aanschaf van een baard alleen maar met de mode te maken kan hebben en niets, althans geen bijzondere instelling, garandeert. Maar dat was niet de indruk die Sirdjal van de jonge loodgieter had. Niet dat het hem zoveel kon schelen, zeker niet op het moment dat zijn reukorgaan in werking begon te treden.

'Komt u binnen,' zei hij en ging de man in verschoten blauwe overall en op kousevoeten, waarvan de lucht voor de nodige afstand zorgde, ijlings voor.

'Ja, meneer. Zo af en toe moet het toch wel nagekeken worden,' begon de kalende man wat onzeker.

Hij sliste.

‘Heeft u zin in een glas thee?’ bood Sirdjal aan.

‘Dat slaan we niet af,’ zei de man niet erg overtuigd.

Sirdjal pakte het glas ‘speciaal’ uit de kast en schonk hem thee in.

‘Hartelijk dank, meneer.’

Sirdjal nam zijn eigen glas van het aanrecht en wilde zich verwijderen. Hij werd echter tegengehouden.

‘Neemt u me niet kwalijk, meneer. Maar eh, ik wou u even wat vrage. Kijkt u, ik weet niet uit welk land of u vandaan komt, maar ik wou u toch even vrage of u het televisieprogramma van eergisteren hebt gezien. Of was het gisteren? Het is allemaal zo veel dat je het niet meer uit elkaar kan houden. Ja, te veel, zeg ik u. Nixon. Israël. Vietnam. De Arabieren.’

Sirdjal keek ongeïnteresseerd.

‘Ik kijk zelden naar de televisie. Maar hoezo? Was er iets bijzonders?’

De man dronk thee, zette het glas neer en haalde uit de zwarte vette tas de gereedschappen die hij nodig had, te voorschijn.

‘Nou, meneer. Het zit zo. Kijkt u, nou wordt het me toch al te gek met al die loslopende koeien daar in dat land. Daar gaan mijn belastingcenten nou aan. Ik weet niet uit welk land of u vandaan komt, dus neemt u mij niet kwalijk. Maar dat kan niet, nietwaar. Hè? Begrijpt u wel?’

Sirdjal voelde een oerconservatisme bij zich opkomen. Dit was een interne aangelegenheid waar bijvoorbeeld hij iets over te zeggen had, én omdat hij goed op de hoogte was én omdat hij daar een deel van was. Maar om dat tot uitdrukking te brengen door een cliché in de trant van 's lands wijs, 's lands eer, vond hij toch wel vrij zwak, niet afdoend en niet integer. Het leek hem daarom veel beter 's mans inzichten en 's mans gebrek aan kennis van zulke zaken wat op te peppen: ‘Volgens de allerlaatste gegevens worden uit India veel koeien naar verschillende Zuidamerikaanse landen verscheept. Of dat allemaal klopt, is een tweede. Want ik neem aan dat u weet dat Argentinië een

zeer belangrijke veeteeltproductie heeft en zeer goed staat aangeschreven op de wereldmarkt. Dat het vlees niet voor vol wordt aangezien en men liever Australische cóned beef heeft, ligt aan verschillende factoren, zoals u zelf ook weet. En ik ben er haast zeker van dat eventuele fraude, wat betreft de verpakking, zeker veel zou bijdragen in het economische proces, juist in die landen waar men een sterke behoefte heeft aan buitenlandse merken. Het zou werkelijk van een bijzondere stimulerende invloed zijn wanneer de vlag de lading niet dekte... U weet niet uit welk land ik kom, maar ik kan u zeggen dat al die koeien worden ingeblikt als varkenscorned, of als kipcorned.'

De man was niet gelukkig met zijn antwoord. Hij greep zijn schroevendraaier en was een en al aandacht voor de geiser.

'Moet u nog wat thee?' vroeg Sirdjal.

De man weigerde.

'De koffie is op,' verontschuldigde Sirdjal zich. 'Anders had ik u wel een kopje aangeboden.'

'Geeft helemaal niet, meneer.'

'U kan de kachel vinden?'

'Jazeker, meneer.'

'Ik hoor wel als u klaar bent?'

'Daar kan u op rekenen, meneer.'

Een kwartier later meldde hij zich. Sirdjal liet hem uit, deed de deur dicht en schoof het raam dat openstond, verder omhoog.

Het liep tegen elven. Firoz, de bromfietsmaniak kon nu elk ogenblik arriveren. Hij kwam graag, altijd op tijd, en met een glimlach waar je niet zoveel wijzer van werd, behalve dat hij verlegen en wat terughoudend was. Hij taxeerde de sfeer, hij peilde of hij wel welkom was en niet minderwaardig gevonden werd. Daarom was hij niet minder hard dan wie ook onder dezelfde omstandigheden. Hij was helaas niet hard genoeg voor zich zelf maar wel voor anderen die net zo behoeftig waren als hij. Hij had gewoekerd met de omstandigheden. Een bliksemhuwelijk had hem niet al-

leen een maagd opgeleverd maar ook een stevige bruidsschat. De door hem zo lang begeerde bromfiets was een feit geworden. Firoz koesterde romantische gedachten. Hij leefde van een illusie. Eindelijk was hij iemand. Een man die zich met gemak kon verplaatsen naar plekjes waar je zelfs geen hond meer zag of hoorde, en ongestoord kon vrijen met het meisje van je hart. Hij dacht erover na en begon brieven te schrijven aan een meisje dat in zijn ogen hoog ontwikkeld was. Hij liep een boekhandel binnen en kocht een Nederlands woordenboek. Het meisje reageerde en schreef hem terug. Ze veroverde zijn hart door de Nederlandse beschrijvingen van de ondergaande zon boven het IJsselmeer, eens de Zuiderzee. Firoz had nog nooit met kunstenaarsogen naar de zon gekeken en mocht er iets zijn blijven hangen van de taallessen op de lagere school dan was dat in elk geval een aanknopingspunt voor romantische dialogen in het Nederlands. Arme Firoz!

Voor de jonge bruid was dit het einde. Ze was ongelukkig; ze had de brieven gevonden en leed toen de vertaling van de inhoud met haar vermoeden bleek te kloppen. Ze kon geen Nederlands lezen en schaamde zich erover. Ze werd stil en onverschillig. De randen rond haar nagels en de lijnen in haar handpalmen werden zwart van het petroleumstel, de hitte waaraan ze blootstonden bij het bakken van roti's, of chapatti's of deegkoeken. Lusteloos kamde ze haar lange zwarte haren en ze durfde nauwelijks meer in de spiegel te kijken. Ze vergeleek zich zelf met andere meisjes en ontdekte allerlei foutjes die haar tevoren nooit waren opgevallen. Huilend ging ze naar haar ouders terug. Het leven slonk uit haar weg, ze vermagerde snel en werd achterdochtig als er naar haar gekeken werd. Ze was belazerd. Firoz had de geiten verkocht, hij had de bromfiets, hij had alles. Hij was een man. Het hielp niet of haar broers kwamen dreigen met stokken, met woorden, met beledigingen. Hij wou haar niet meer. Ze was niet ontwikkeld, ze kon zelfs geen negerengels praten. Wat kon hij met haar bereiken? Ze stond hem in de weg; hij wilde een belangrijk man worden. Met het andere meisje zou dat zeker luk-

ken, ze zou salaris krijgen en met juffrouw worden aangesproken. Hij zou haar afhalen na school en iedereen zou zien dat hij met een onderwijzeres was getrouwd.

Maar zo gemakkelijk ging het niet. Firoz kreeg moeilijkheden - hij werd te licht bevonden en afgewezen. Hij was radeloos, verkocht de brommer en ging te voet op bedeltocht langs zijn broers. Hij had geld nodig, hij ging naar Holland om lessen te volgen. Daarna zou hij terugkeren als een man van de grote wereld, een man die veel had gezien, iemand die het Polygoon Wereldnieuws aan den lijve had gevoeld. Dan was het zijn beurt om anderen de deur te wijzen.

Nu was hij zo sterk aan het twijfelen geslagen dat hij nog alleen maar vegeteerde. Hij zei het niet, maar het was hem aan te zien. Sirdjal kon niets voor hem doen, behalve met hem praten, in de hoop dat het van invloed zou kunnen zijn op wat hij deed en wat hij verder van plan was. Het was irreëel en hoogmoedig van hem om te denken dat hij Firoz zou kunnen tegenhouden in zijn doldraaierij. Zijn obsessie. Firoz had haast en holde als een gek achter het papiertje aan om zijn gelijk te kunnen bewijzen en om de glamour te veroveren die hij eraan toeschreef, namelijk het feit dat hij het diploma in den vreemde had gehaald. Hij had grote haast en vroeg zich niet af hoeveel meer dan een ongeschoold arbeider hij zou verdienen als hij weer thuis was. Hij was gevlucht om het gezichtsverlies en hoopte op de romantiek van de afstand. Hij hoopte dat het meisje hem zo zou missen dat ook zij halsoverkop de benen nam.

Hij belde aan. Sirdjal deed voor hem open en bleef bij de deur wachten tot hij boven aan de trap was.

‘Hoe is het?’ vroeg hij toen.

‘Zo half-half,’ antwoordde Firoz.

‘Kom binnen. Je ziet er slecht uit.’

‘Zeker, zeker, meester. Die koorts heeft me helemaal zwak gemaakt. Ik kan bijna niet meer denken.’

‘Ga zitten.’

‘Ik heb iets voor u meegenomen, meester. Ik heb het van de Turken gekregen.’

‘Bakri. Geitevlees. Wat een verrassing! Hoe komen die Turken daaraan?’

‘Soms kopen ze bij die boeren. Dertig gulden als je een beetje geluk hebt.’

Sirdjal bood hem een stoel aan.

‘Ga zitten.’

Hij ging op de vloer zitten, hij voelde zich nooit meteen op z'n gemak en had moeite om op verhaal te komen. Hij zocht als gewoonlijk eerst rugdekking, frunnikte aan zijn schoenveters en aan zijn taperecorder. Daarop volgde het moment van ontspanning, zoals het toegaat bij het stemmen van muziekinstrumenten.

‘Waarom heb je pas vandaag gebeld?’ vroeg Sirdjal. ‘Wie heeft voor je gekookt?’

‘Die Turken komen soms,’ zei hij ontwijkend.

‘Het is een geweldig stuk vlees,’ prees Sirdjal.

‘Jazeker, meester. Dat hebben die Turken ook gezegd.’

Hij kuchte, begon toen te hoesten. Firoz was zeker dan hij dacht. Zijn ogen straalden koortsvuur uit; ze waren vochtig, niet zo open als anders. Alhoewel Sirdjal er zich geen raad mee wist, kon hij op zo'n moment echt vaderlijk wezen. Hij nam ook het initiatief, zette snel een ketel water op, zodat Firoz niet te lang alleen zou zijn. Hij was bezorgd - het bruine ribfluwelen pak dat Firoz aan had, was nieuw, maar duidelijk bepluisd op de rug, alsof hij zo uit bed was gestapt, de deur uit, de straat op. Kon het hem niet meer schelen? Had hij genoeg van het pootjebaden op z'n zolderkamertje? Was hij al zover dat hij het andere - baden uit een teil tussen bacovestruiken - boven al het andere verkoos? Stopte hij liever weer eventjes aan de Waterkant om te turen naar de grote schepen die voorbij voeren? Liever de kleren die uit het raam werden gegooid?

‘Ik was vanmorgen op Schiphol,’ zei Sirdjal.

‘Echt waar, meester? Zeker heel veel mensen?’

Hij wrong zijn handen in elkaar en staarde naar de Vietnamese matting op de grond. Het nieuws over Schiphol wond hem op; hij kreeg een niesaanval, gevolgd door een donkere nog vastzittende slijmhoest die door zijn hele li-

chaam ging.

‘Hoe gaat het met je brommer?’ vroeg Sirdjal.

‘Die heeft me in de steek gelaten, meester. Ik ben zonder *bromfies*.’

‘Stuk?’

‘Niet echt stuk, nee. Ik moet weer een paar nieuwe onderdelen kopen.’

‘Als je me eerder had gebeld, had ik wel even voor je gekeken. Ik heb geen verstand van die dingen, maar je weet nooit.’

Firoz schoof wat dichterbij de tafel.

‘Weet u, die zolder is te koud voor u. Soms laat ik *die gas espres* branden. Je moet *het* zoveel betalen en dan moet je ook nog olie kopen. Maar altijd weet mijn hospita. Ze weet. Altijd. Dan slaat ze met haar lange bezem tegen de trap. Dan doe ik zachtjes *die gas* weer uit. Wat moet ik anders doen? Ik houd niet van ruzie, anders, meester ik zweer u, anders was ik al lang in moeilijkheden gekomen.’

‘Welke moeilijkheden?’

Hij boog zijn hoofd, zweeg.

‘Wil je thee?’

‘Graag meester.’

Sirdjal zette verse thee, kneep twee citroenen uit en maakte een scherpe zoete kwast in hoge pyrexglazen, één voor Firoz en één voor zichzelf. Hij herinnerde zich dat hij ergens nog wat aspro's in huis had liggen en ging aanstonds verschillende mogelijkheden na. Dit verliep ongeveer volgens zijn eigen regels van handeling bij het naslaan van een woord uit een woordenboek - eerst helemaal afgeleid door een reeks van woorden die hem aanspraken en daarna in lichte paniek omdat dat niet zijn bedoeling was geweest. Dan sloeg hij haastig een aantal bladzijden om, blij dat hij er gauw een eind aan had gemaakt.

De aspro's lagen in de onderste lade van zijn werktafel tussen een heel stel oude stoffig aanvoelende brieven. Hij las er even in, stopte ze weer weg en schudde zijn hoofd. Hij was bijna vergeten dat hij de onderste lade speciaal bestemd had voor boze, anonieme en pijnlijke brieven van de

laatste jaren. Misschien was het toch beter ze te verscheuren, of ze in brand te steken in de closetpot; dan kon hij tenminste nog even genieten van het allerlaatste gloeiende geduld dat aan schrijfpapier wordt toegedacht.

Hij duwde de lade terug, glimlachte om het gekke, wapperende geluid uit de huiskamer, afkomstig van de taperecorder. Firoz wilde hem verrassen en zocht vlijtig naar dat stukje op de band, waarop een Indiase schlager uit *Gumrah*, een hele oude film over de bandeloosheid en volgens hysterische soundtrucks over Paramaribo's sandtracks, met een Oscar bekroond op het filmfestival in Cannes. Er was een speciale melodie waar Sirdjal van hield, het bracht hem in een vederlichte stemming, alsof hij weer hevig verliefd was en zijn verstand zijn hart was binnengedrongen, of omgekeerd. Maar hij voelde zich geremd omdat hij rekening moest houden met mevrouw Groot. Haar engagement bestond voornamelijk uit het noemen van vreemd klinkende namen, het citeren van versregels uit 'The Gardener van Rabindranath Tagore', en haar fantasie over schitterende gewaden, doeken en sieraden uit de Duizend-en-een-nacht, al verfoeide ze de Sheherezade, die ze, vergeleken bij Bach bijvoorbeeld, een ware aanfluiting vond.

'Ik zou de tape wat zachter doen,' zei hij tegen z'n zin in.

Firoz keek gespannen naar de deur.

'Is goed, meester,' zei hij snel.

'Ja, ik dacht ook dat ik haar op de trap hoorde.'

'Waarom doet ze dat?'

'Altijd om hetzelfde. Of misschien ook niet. Wie zal het zeggen?'

'Mijn hospita is nog veel erger. En ze is slordig, meester. Ze likt aan haar lepel, terwijl ze kookt. Soms wil ik meteen overgeven. Als ik *die* luik opendoe en ik kijk naar beneden. Ek dam se! Ze eet inktvis. Heeft u ook inktvis gegeten, meester?'

'Ja, één keer.'

De wending van het gesprek beviel Sirdjal niet zo; praten over voedsel op een bevooroordeelde manier, be-

schouwde hij als een communicatiestoornis, een noodoplossing om een gesprek op gang te houden. In de regel hield hij zijn mond, terwijl hij nadacht over zijn eigen vooringenomenheden. Die waren vergeleken bij de meeste mensen die hij ooit ontmoet had, aanzienlijk minder. Maar misschien was zoiets als een speciaal glas voor de loodgieter wel een van de ergste vormen van bevooroordeeld zijn.

Hij keek én naar het open raam én naar de kachel en vond het noodzakelijk de kamer op temperatuur te brengen. Tussen hem en Firoz, de glazen vol hete, bruisende kwast.

‘Je moet hem heet opdrinken,’ zei hij. ‘Het is goed voor je.’

Firoz trok zijn neus op, draaide zijn hoofd om en snoot voorzichtig.

‘Dank u wel, meester,’ zei hij.

Sirdjal bracht het glas naar zijn lippen, hij vond het nu wel de hoogste tijd dat zijn jonge vriend - de aanspreekvorm irriteerde hem - wat minder afstand bewaarde. Hij observeerde hem tussen de ene slok en de andere en zag ineens dat door zijn steeds boller wordende wangen zijn ogen een ondergeschikte rol begonnen te spelen. Hij werd er stil van, bevoelde zijn maag.

‘Ik moet u iets vragen, meester,’ begon Firoz na een tijdje.

Sirdjal verzat wat, hij dacht dat Firoz het wéér over zijn studie wilde hebben en zag - deze keer zou hij het beslist niet laten bij wat de ander zei - zijn kans schoon om achter de waarheid te komen.

‘Gaat het over je studie?’ vroeg hij.

Firoz streek over een wenkbrauw.

‘Er is behalve een L.T.S. ook nog een H.T.S. Dat moet je toch weten? Nu wil je niets liever dan je L.T.S. Straks als je terug bent zal je vergeten dat je niets liever wilde. Dan zal je begrijpen wat het zeggen wil als je geen H.T.S.'er bent. Het is niet je schuld. Ik weet het. Maar voor een L.T.S. hoef je niet in Holland te blijven.’

‘Ik ben te oud voor technische opleiding daar,’ verdedig-

de Firoz zich. ‘Iedereen lacht je uit. Die familie van Halima ook.’

Sirdjal was van twee dingen altijd heel zeker geweest: of er werd niets gezegd, of er was aan het vele dat er gezegd werd, geen staart aan vast te knopen.

‘Ik dacht dat je me iets wou vertellen.’

‘Meester, meester, ik wil u vragen, heeft u al geslapen met een vrouw... van hier?’

Sirdjal was niet verbaasd, het kwam erop neer dat Firoz er veel moeite mee had en misschien al dik in de puree zat, wat hij niet hoopte. Hij keek hem recht in de ogen. Hij verwachtte van hem dezelfde eerlijkheid als die hij van zich zelf eiste. Dat nam niet weg dat hij het toch een hele opgaaft vond. Niemand had ooit zo openlijk om een antwoord gevraagd en hem zo geconfronteerd met het beeld dat hij van zich zelf had. Het overviel hem, omdat hij ineens inzag hoe wreed hij voor zich zelf geweest was en met hoeveel afstand hij het genot had beleefd. In dit opzicht was hij een Hindoe gebleven.

‘Ja,’ zei hij. ‘Ik heb geslapen met blanke vrouwen. Maar ik wist altijd waar de kapstok was.’

Firoz keek hem verbijsterd aan, hij had het begrepen.

‘Maar vertel me,’ ging hij verder. ‘Waarom wil je het weten? Wil je me iets over jezelf vertellen, misschien?’

‘Niet direct, meester.’

‘Dus je wilt het me niet direct vertellen?’

Firoz wendde zijn gezicht van hem af.

‘Meester, als mijn vader de reis betaalt. Ik ga direct weg. Ik zal alles voor hem doen. Alles. Ik zou het hele perceel voor hem wieden. Ik kan niet meer, meester. Ik heb heimwee.’

Heimwee? Sirdjal was nog géén Surinamer tegengekomen die niet leed aan deze vervloekte, parasiterende ziekte met ijpende koorts en klapperende tanden.

‘Goed. Je hebt heimwee,’ zei hij koel. ‘Maar wat heeft dat te maken met de vrouwen van hier?’

Firoz werd nerveus, hij voelde zich binnenste buiten gekeerd.

‘Die Turken, die Turken zeggen: “Firoz oppassen. Eenmaal begonnen is alles weg. Weg al je geld en je kan het nooit meer sparen.” Ze zeggen ook: “Firoz, ze houden niet van je, zelfs de hoeren op walletjes willen je niet.”’

‘Jij wil ze toch ook niet?’

‘Hélemaal niet, meester. Maar ze blijft komen. Een, twee weken al. En ze zegt: “Wat een mooie zwarte krullen heb je toch, bruintje.” En dan zeg ik: “Ze zijn mooi en ze zijn voor Halima.” Maar ze wil het niet weten. En ze is zo wit en ze eet zoveel. U moet zien hoeveel vlees ze eet. Al mijn geld gaat op.’

Sirdjal deed alsof hij woedend was.

‘Is die zolderkamer daarom te koud voor mij?’

‘Ik zal haar wegsturen, ik ga haar wegjagen en dan ga ik een andere kamer zoeken. Het is niet netjes waar ik woon. Hoe kan iemand zo leven?’

‘Wil je je L.T.S. of niet?’

‘Zeker, meester.’

Sirdjal dacht na.

‘Weet je hoe het begonnen is?’

Firoz begreep hem niet.

‘Met die ene bromfiets,’ zei Sirdjal. ‘Je eerste bromfiets. Je wou een bromfiets, je wou geld, je trouwde om het geld en om de geiten en om die bromfiets om weg te rijden. Je hebt een meisje ongelukkig gemaakt. Je wist dat ze niet kon lezen en schrijven, je wist dat ze te zwart was. Dat heb je me zelf verteld. Je wist dat je haar zou verstoten. Ben je zelf helemaal honderd procent, Firoz?’

‘U begrijpt me niet, meester.’

‘Wat is er dat ik niet begrijp? Kijk Firoz, niemand dwingt je om wel of niet te gaan met een vrouw van hier. Als je het niet wilt, als je het niet kan, dan moet je het ook niet doen.’

‘Ik ga niet echt met haar, meester. Zij wil. Ik niet.’

‘Je liegt. En hoezo? Je denkt toch niet dat ik blind ben en dat ik niet weet dat je bent weggevlucht van je zolderkamertje om met me te praten over dat meisje. Kijk niet zo angstig, ik mag je graag. Ik ben ook blij met het vlees dat

je voor me hebt meegenomen. Als het maar niet bedoeld is om mij te betalen voor de dingen die ik zeg.'

'Dat moet u niet zeggen, meester,' antwoordde Firoz.

'Vroeger nam ik ook dingen mee naar school,' ging Sirdjal ongestoord verder. 'Ik nam ze mee voor meester. Voor alle zekerheid. Wat zijn wij niet bang gemaakt door onze ouders! We deden alles wat ze zeiden en we namen groenten, eieren en soms zelfs een kip mee naar school. Omdat je bang was dat je anders niet over zou gaan.'

Hij dwaalde van zijn onderwerp af, maar dat kwam door het onderlinge verband van de dingen die hij - doordat ze één grote rotzooi vormden - moeilijk kon verwaarlozen. Hij beseftte voor de zoveelste maal hoe verschrikkelijk het was voor een kind zich door het op het Nederlands geschoeide onderwijs heen te slaan.

'Over het meisje gesproken,' zei hij. 'Weet je dat ik nu pas echt geloof dat jij een groter racist ben dan ik? Het is toch zo dat jouw eten het beste is dat er bestaat? Dat jouw lichaamsgeur de enige is die goed ruikt? Dat jouw huid niet door een andere te vervangen is? Toch klopt het niet helemaal? Want waarom vond je je vrouw dan tóch te zwart?'

'Ik heb een misteek gemaakt, meester. Ik hield niet van haar.'

'En nu maak je hem weer. Nu is het meisje niet te zwart, maar te wit, zoals je zelf zegt. Heb je weleens gehoord van het *'Mama-look-a-booboo-there-syndroom?'*

Firoz wist wel dat er een programma 'Speciale aanvragen' bestond, hij had echter uitsluitend naar de Hindoestaanse zender geluisterd waardoor hij niet bekend was met de programma's die over de andere zenders werden uitgezonden. Hij had nog nooit gehoord van de calypso met het 'Mama, look a booboo there.' Hij wou het nu wel weten en luisterde scherp naar Sirdjals uitvoerige uiteenzetting, die ook op de Tweede Wereldoorlog sloeg. Firoz was leergierig en het was Sirdjal opgevallen dat het hem minder moeite kostte op zijn eigen Surinaamse manier tegen hem te praten. In het begin ging dat vrij moeilijk, zelfs met Hindoestaanse

en Surinaamse zinnen ertussendoor.

‘Ik ga haar meteen wegjagen, morgen al,’ viel Firoz hem in de rede.

‘Je zal het vaker doen. Met anderen.’

‘Nee! ik wil Halima. Zij zal mijn vrouw zijn. En haar vader en moeder zullen zien dat ik niet zomaar iemand ben.’

‘Je moet geen mensen wegjagen die je niets hebben misdaan. Je moet gewoon rustig blijven en gewoon praten.’

Firoz begon te hoesten.

‘Ga op de divan liggen. Zorg eerst dat je weer beter bent. Vergeet alles.’

Sirdjal stond op voor thee, een deken en kussens, opgeborgen in de hoge smalle witte muurkast en voor een pyjama, die hij gekocht had toen hij dacht dat hij wegens astma in het ziekenhuis zou worden opgenomen.

‘Ga nu maar slapen,’ zei hij en ging weer achter zijn schrijftafel zitten.

Het was één uur geweest.

Firoz' aanwezigheid in huis had geen stimulerende uitwerking op Sirdjals energie tot schrijven; hij zat tussen twee vuren in en kwam daardoor uiterst langzaam bij het punt waar hij met zijn verhaal gebleven was. Hij maakte op een vel een paar losse aantekeningen, die hij - naar hij hoopte - vandaag nog dacht uit te werken.

Toen staarde hij suf voor zich uit, alsof hij net een wormenkuur had ondergaan van dokter Abel Crombie, die hem op het laatste nippertje van een zeer jeugdige dood had gered. Het was niet eens zo gek om aan wormen te denken, als je er tenminste van uitging dat een opvallend verlies aan lichamelijke energie, waardoor zelfs het lezen van een boek onmogelijk wordt gemaakt, een indicatie zou kunnen zijn van een parasitisme, dat én door onwetendheid én door onverschilligheid, eerder een vorm van symbiose moet worden genoemd.

Voor een fijngevoelig en goed oplettend mens kan deze conditie van het lichaam afschuwelijke hallucinaties oproepen: komen ze uit m'n neus of komen ze uit m'n oren?

Sirdjal was zo iemand.

Hij had in totaal vier keer gebeld naar het Instituut voor Tropische ziekten en in verband daarmee ook vier keer zijn lucifersdoosje afgegeven aan een brommerig corpulent Indonesisch meisje, dat telkens werd afgesnauwd door een potige meid van ver over de veertig, een Hollandse tante met een pokdalig gezicht en ongetwijfeld iemand met een behoorlijke tropenervaring. Dat laatste had wel degelijk zijn uitwerking op het meisje, van wie - dit even terzijde - Sirdjal de indruk had, dat ze steeds aan het menstrueren was. Ze reageerde uiterst consequent op de situatie en haalde boven de microscoop haar neus op voor de inhoud, zodra ze merkte dat ze door één van de wachtenden in het vizier werd genomen. De consequentie die Sirdjal op zijn beurt trok was dat men bij een eventueel bezoekje aan dit Instituut er wel rekening mee dient te houden in een soort postkoloniale toestand te zijn beland en wel in hartje Amsterdam.

De dokter was wel een vriendelijke aardige man, maar wel heel duidelijk afhankelijk van potig Grietje, die de indruk probeerde te wekken van een zeer belangwekkend iemand, die vrijbriefjes kon geven naar Afrika, Azië, Zuid-Amerika en Australië. En toch was het, nog afgezien van het curieuze van wat er zich op zo'n departementje afspeelt, zeer verstandig met bijbehoren de tocht naar de Linnaeusstraat te ondernemen.

Sirdjals uitslag was, op de eerste keer na, negatief; hij was gezond en kon zich verheugen op een darmparasieten-vrij bestaan. Dat hij zijn suffigheid toeschreef aan het tegenovergestelde daarvan had misschien te maken met het flesje De Witt's in de ijskast.

Hij had het drankje op de Albert Cuyp gekocht en zeker niet met de bedoeling het een ander cadeau te doen. Nu vond hij het ineens wel een schitterend geschenkje en een blijk van een enorme waardering voor elkaars toekomstige bestaan. *Bhagwan!* Hij zou er iemand een groot plezier mee kunnen doen. Misschien was Firoz het wel. Alleen zou hij niet weten, hoe hem zo'n flesje aan te bieden, zonder dat hij zich ergens

gepakt voelde.

Wanneer hij zo de balans opmaakte over de mensen uit zijn vertrouwde omgeving, over zich zelf en over de dingen die hij bepalend vond voor zijn bestaan, dan bleek ten slotte toch altijd weer dat het van het begin af aan zijn bedoeling was geweest de dingen uit te roeien die zijn rust, zijn geluk dreigden te verstoren. Maar hij moest toegeven dat hij soms zelf het slachtoffer was van zijn eigen tegenstrijdigheden, want intussen bleef hij toch maar mooi op zijn verdiepinkje zitten, terwijl hij er zich niet happy bij voelde.

Hij stak zijn arm uit naar de muur vóór hem, en legde zijn vinger op de ingelegde, snoeproze onderlip van een van Marte Rölings monden, in een vierkante uitvoering van perspex. Met de lamp net niet helemaal schuin omhoog gedraaid kreeg hij twee vlakken, één dat geel glansde, en één, het linkervlak, dat beschaduwd was. De dieptewerking die er in zijn ogen van uitging, versluisde zijn aandacht voor het ding op zich zelf. Hij keek dwars door het paars, het korenblauw, het bruin en het geel van bovenlip, kin en neus naar een geheel van halfelementaire kleuren. Waarschijnlijk had hij dit object gekocht om een pijnlijke herinnering te bezweren. Hij vroeg zich af of de voorstelling die hij had van het verdriet - het niet kunnen kopen van die schitterende ballonnen - niet kleiner was dan de voorstelling die hij van het geluk had, namelijk het geluk van de sensatie van het waarnemen. Het één sloot het ander niet uit, er waren trouwens nog meer van zulke momenten dat hij zweefde tussen het geluk en het verdriet in. Zo had hij toen hij vier was ontzettend lang gehuild bij het zien van de eerste nachtelijke sterren tegen een donkere hemel. En toen hij drie was om de zachtgroene, door de zon beschenen amandelbladeren voor het huis waar hij soms op zijn eentje speelde met zijn houten hobbelpaard, en zijn Coladopjes.

Volgens hem lag het met de ballonnen toch iets anders. Die waren wél van zijn ouders afhankelijk, hij kon ze in ieder geval niet zien, zonder dat zijn ouders er een rol bij

speelden. Hij zou ze om een paar dubbeltjes moeten vragen. Pas dan zou hij ze met beide handen kunnen vasthouden en ze bewonderen op een plekje waar niemand, geen voorbijganger, zijn romantiek zou kunnen verstoren. Dus niet onder de amandelboom voor het huis, niet onder de lemmetjeboom langs de goot, maar bij voorbeeld achter het enorme waterreservoir onder de franchepaneboom met haar vallende, zoete, witte bloemen met hartjes van goud. Wat een geluk! Wat een geluk! Maar hij vroeg er niet om, er viel op die dag niets te vragen. De huiselijke sfeer liet zich niet raden en vond zijn uitlaat in allerlei overbodige bezigheden zoals het achter elkaar water geven aan de bloemen op het balkonnetje, zonder dat er ook maar iets tegen hem werd gezegd.

Zijn moeder was gek op samengesteldbloemigen. Wel merkwaardig was het dat alle stekjes en plantjes - verbenia's, asters, zonnebloemen, balsemien en anjelieren - afkomstig waren van de vrouw van de grafdelver die voor haar speciale japonnen maakte. Het was een grappig houten huisje waar ze toen in woonden, wel onheilspellend stil, zodat bij hem telkens de neiging opkwam om van huis weg te lopen. Soms, met twee keer verdwalen en twee keer politieposthuisje ertussendoor, lukte het hem ongemerkt via de goot weg te glippen, op zoek naar het grootse, wilde avontuur. Een enkele keer ging hij niet verder dan de eerste hoek van de straat. Dan stond hij stil om te kijken naar de ballonnen of windmolens, een paar honderd meter bij hem vandaan, vastgebonden aan een stok die schuin omhoog stak uit een raampje van een scheef en vervallen krotje, waar nooit iemand uit kwam, behalve als er gekocht werd. En dan zag je alleen nog maar een vergrijsde donkere kop van een man over wie het verhaal de ronde deed dat hij eens schijndood was geweest en als Lazarus uit de dood was verrezen.

Voor Sirdjal was dat zeer duidelijke taal, hij ging veiligheidshalve niet verder dan hij stond, maar zo viel er toch ook te genieten van het verre, onbereikbare geluk. Datzelfde geluk vond hij in de goot, waarin hij zich tot aan zijn navel liet zakken uit protest tegen de stilte van zijn moeder

van wie hij zielsveel hield en eveneens uit protest tegen de knorrigheid en de boekenwurmerij van zijn vader die hij begon te haten.

Hij mocht niet in de goot spelen, omdat het, zei zijn vader, onhygiënisch was en ook de haard van allerlei gevaarlijke ziekten, zoals bilharzia. Maar Sirdjal luisterde niet, hij had die goot nodig om op straat te komen, want via de poort ging dat niet. Hij leerde van de modder houden en van het vuil en alles wat ermee te maken had. En altijd kwam hij smerig en stinkend terug en soms ook zonder schoenen. Die had hij kennelijk niet diep genoeg in het gras verstopt. In de koker hoefde hij dat niet meer te proberen, want die was al dadelijk gesignaleerd door de zwervende kinderen uit de buurt. Ze hadden hem gezien de eerste de beste keer dat hij het waagstuk had uitgehaald in de droge, maar diepe en dichtbegroeide goot te springen. Hij haatte die kinderen en wenste ze tegelijk een vreselijke dood toe, zo bang was hij geweest van het pak rammel dat hij ongetwijfeld van zijn vader zou krijgen. Schoorvoetend liep hij het erf weer op, terwijl hij zich probeerde te troosten met het beeld van de naar leer riekende achtergalerij van schoenmaker Lie-A-Tjam: hij was niet op het erf, maar met zijn moeder op weg naar de schoenmaker voor het opnemen van de maat. Slechts een keer ontliep hij de dans toen hij te horen kreeg dat het gauw afgelopen zou zijn met die toestand. Ze gingen verhuizen en hij kreeg een paar nieuwe laarsjes met het smoesje dat hij zulke moeilijke voeten had.

Het deed hem wel wat dat ze gingen verhuizen want hij was verknocht aan zijn plekje achter het waterreservoir. En hij hield toch ook wel van de buurt, vooral van de kampong met zijn speciale sfeer, zijn rijkdom aan gevoel, zijn tevreden handenarbeid om toch nog iets van een krotje te maken. Verder was het een jungle in het klein met naast zijn eigen bekoring ook zijn specifieke wreedheden, die even groot konden zijn. Dat gevoel had hij heel sterk met Id, de eerste dag van het muslimjaar na de Grote Vasten. Dan veranderde de straat in een marktplein met knetteren-

de Arabische muziek en met veel publiek op gespreide pepaja's. Rauwe rijst en rauwe hompen vlees werden uitgedeeld en er werd gelachen, gepraat en gerookt. Het was hier goed wonen. Gauw daarna staken de drama's en de spektakels van de dag hun koppen op en dan stond bijna iedereen op de brug, of in de poort. Soms was de aanleiding een waarschuwingsschot uit een pistool voor een voortvluchtige, opgeschoten jongen die met zijn *slingshot*, zijn katapult het oog van een sarrende buurman had geraakt. Maar meestal was het toch de krijsende Chhotki, de Hindoestaanse buurvrouw met felle, grijze ogen, die duidelijk de aandacht trok in haar poging haar man van de *ramtahal* of rum te genezen. Er ging - de zondag uitgezonderd - geen dag voorbij dat ze niet wéér de geest had en dat altijd op hetzelfde stoffige uur van de namiddag, waarop de zon het hardst toeslaat, omdat het maximum aan weerstand is bereikt en men maar liever zijn ogen sluit. Chhotki stelde zich op een heel ander standpunt. Omringd door haar beide zoons, barka en chhotka bhai - broers van elkaar - maakte ze, haar orni, haar witte sluier omhooggeslagen, haar opwachting achter de hoge houten poort met ijzeren kogel. Ze stond er met een paar emmers en een doormidden gesneden lemmetje, terwijl ze haar zoons aanzette hun kinderlijke schroom en waarschijnlijk ook het gevoel dat ze ondanks alles voor hem hadden, te overwinnen. Tussen Chhotki en de ezel die zes dagen per week zelf zijn weg naar huis vond, scheen er een soort samenspel te bestaan. Ook de ezel nam het niet langer, hij zette zich tegen zijn baas af en spande, precies voor de thuisbrug, zijn rug en zijn nek, voor een weergalmend maar uitgeput en dorstig 'iah'. Daarop holden de Javanen uit de door Chhotki verhuurde krotjes naar de kraan voor de ontzuuchteringsceremonie van de alcoholist. Eerst werd hij van de kar af gesleurd, en vervolgens over het rode zand naar de kraan gesleept om met water te worden begoten. Daarna volgde het extra ritueel waarbij het bijtende sap van de lemmetje de ogen uit hun droom moesten helpen.

In deze jungle had hij nu het daglicht gezien en het was juist deze jungle die hem aanzette tot allerlei dagdromerij- en van het vlinderlichte soort. Hij fantaseerde er op los en zag, kort voor ze verhuisden, nog een keer de kans van huis weg te lopen om te kunnen proeven van de romantiek en de gruwel - oogontstekingen, ontbrekende neusvleugels, blindheid door syfilis, verliefde luizenzoekers onder de brede waaiers van hoge bananenbacovestruiken - van de kampong.

Thuis vertelde hij een heel ander verhaal, hij had het over een papegaaieslang die zich onder de lemmetjeboom van zijn oud vel had ontdaan. Zijn moeder lachte hem uit, ze nam hem op haar schoot en zei dat ze gehoord had dat slangen niet zo gemakkelijk in de buurt kwamen van lemmetjebomen. 'Waarom?' had hij gevraagd. 'Vanwege de dorens,' antwoordde ze.

Op een dag bestonden die dorens niet meer. Ze waren verhuisd en woonden in een randdistrict waarheen ook de failliet gegane Chinees de wijk genomen had. Daar kwam hij meer in contact met Basisoelal. Ze liepen samen naar school en terug en beschouwden elkaar als vrienden die toevallig neven waren van elkaar. Dit was jammer genoeg slechts van heel korte duur.

Basisoelal wilde wel blaadjes uit zijn schriften hebben - daar mocht Sirdjal dan wel voor opdraaien - maar zelf was hij zo zuinig als de pest op zijn eigen gelinieerde blaadjes, zijn griffels en zijn potloden. Wel was hij, je zou er jaloers op kunnen worden, bijzonder bekwaam in het slijpen en aanpunten van zijn griffels en potloden. Het kwam bij hem gewoon niet voor dat hij van voren af moest beginnen, omdat de punten waren afgebroken. Maar, hij keek wel uit om zijn kunsten toe te passen op het schrijfgerei van anderen. Sirdjal besloot om niet meer met hem om te gaan, hij ging hem uit de weg, vertrok tien minuten eerder van huis. Na school schoot hij dwars door de andere leerlingen heen, de poort uit en liep op een draf naar huis. Basisoelal zag het, maar hij accepteerde het niet. Ze begonnen weer samen te lopen, maar nu onder een voelbare spanning die

geen ruimte liet voor een babbeltje, of een plannetje voor na het eten. Sirdjal hield het ten slotte niet vol en zei hem de waarheid. 'Je bent gierig,' zei hij. Basisoental werd er stil van, hij kon zijn tranen niet in bedwang houden en vroeg of hij van hem een nieuw schrift wilde hebben. Sirdjal keek hem aan, maar hij zei geen woord. 's Avonds in bed huilde hij heel zachtjes, hoewel hij wist dat hij gelijk had.

Kom, hij moest nu eindelijk wat gaan opschrijven.

Hij was in een depressieve toestand geraakt toen Nutan, afgelopen lente, opeens voor de deur stond. Ze was gekomen om met hem te praten en om zijn stem te horen. Ze was getrouwd met een brave dorpsarts, een man die voor zijn praktijk en voor de wetenschap leefde. Ze was ongelukkig, ze lachte en glimlachte geforceerd en bleef eerst in dezelfde houding zitten, alsof ze bang was van haar eigen aanwezigheid. Voor de rest was ze nauwelijks veranderd, ze zag er uit als een verwende Moeder Maria op een zijaltaar in de kathedraal, gecamoufleerd door degelijkheid. Hoe durfde ze nog te klagen, terwijl ze alles had wat haar hartje begeerde? En dat ze voor geen prijs zou willen opgeven? Ze had een eigen auto, een slechte smaak voor dure kleren en schoenen, en een goed geforceerd Hollands accent. Ja, ze had dezelfde smaak van vroeger: grijze geplisseerde rok, het kanten bloesje - babyroze vest eroverheen - hush puppies en nylons die een tintje donkerder waren dan het bruin van haar benen. Ze voelde zich niet op haar gemak, maar ze liet zich niet kennen. Ze volhardde in de rol die ze zich had toegedacht. Of had ze, om bij hem het jeugdsentiment op te roepen, juist de kleren die hij toen mooi vond uitgezocht? Onzin. Zo was ze nu eenmaal en van hem mocht dat best, als ze maar uit zijn buurt bleef. Dat zou ze ook en hij was haar dankbaar dat ze naar hem toe was gekomen. Zo kon hij het beste nagaan wat er van hen geworden was en met welke waanvoorstellingen hij had rondgelopen toen hij pas in Holland was. Hij had zich gek gemaakt met herinneringen aan haar, met schuldgevoelens en zelfverwijt. Hij had haar in Marisca geprojecteerd, in ande-

ren die hij in een flits zag als hij in de tram zat of in de bus. Hij wilde haar sparen, zich zelf wijsmaken dat hij het bij het verkeerde eind had gehad en bleef naar haar zoeken. Hij schreef haar, zij zweeg en liet niets van zich horen. De laatste brieven werden hem geretourneerd. Ook zij was weggegaan.

‘Hoe kan je dan nog volhouden dat je me ooit nodig hebt gehad?’ vroeg hij.

Ze schudde haar hoofd en keek naar de grond.

‘Je hebt me nooit nodig gehad. Toen ook niet. Je vond me wel interessant, ik liep uit het gareel en ik kon toch zo somber kijken. Een mysterieus geval, iemand die om zijn zonderling gedrag, zijn merkwaardige gevoelens, op een afstand werd gehouden. Was ik gek misschien?’

‘Dat heb ik nooit beweerd. Je deed wel vreemd soms. Dat wel.’

‘Ik deed helemaal niet vreemd, ik was gewoon *niet* gelukkig. Jij wel, iedereen dacht dat tenminste. En je was gevierd. Ik was krankzinnig. “Kijk eens aan wie er een boek denkt te schrijven,” werd er over mij gedacht. Het is toch zo dat artistieke zwijgzaamheid nog geen talent garandeert, nietwaar, Nutan? Nee, je was er niet helemaal zeker van en ik was wel een aardige bereidwillige, hulpvaardige jongen die nooit grof was. Maar ja, ik had geen geld, ik was op het laatst zo aan rafels dat ik het beetje dat ik had over de balk smeed. Dat werd je te veel. Je wilde zekerheid, je werd humeurig. Ik mocht je niet aanraken. Maar toen stond mijn gevoel mij niet meer zo in de weg. Ik werd zuinig. Ik ging weg. Ik wou al altijd weggaan.’

Nutan begon te snikken.

‘Ik was zelf ook in de war.’

‘Je hebt er helemaal niets aan gedaan. Maar je zit goed. Je hebt van alles om je vriendinnen de ogen uit te steken.’

‘Je bent nog steeds alleen.’

‘Dat is jouw norm.’

Ze kwam gehurkt voor hem zitten.

‘Bij jou was het toch anders.’

‘Bij mij is het ook anders. Maar je wilt het niet zien. Je

gunt me niet te zijn die ik ben. Je miskent me opnieuw, zoals toen. Maar als ik dat zeg dan vind je dat het niet zo is. Je bent niet gekomen om mij op te zoeken. Je zoekt naar je zelf. Maar dat hoeft bij jou helemaal niet.'

'Je bent grof.'

'Kleed je uit,' zei Sirdjal.

'Me uitkleden? Hoezo?'

'Kom nou. Je kwam toch niet alleen langs om naar mijn bankstel te kijken. Of naar de grootte van mijn ijskast. Of naar de vering van mijn bed.'

'Zie je wel hoe vreemd je bent?'

'Ik mag het zeker even voor je opknappen, is het niet?'

'Ik?'

'Sta niet te liegen.'

'Het is niet waar!'

'Ik begrijp het wel. Je kan je niet uitkleden. Je bent bang dat ik die lintwurm onder ogen krijg. Kijk, hij laat zich zien en kronkelt met zijn vierkante kop aan de zoom van je rok. Lekker, hè, die lepel met gesuikerde olie kina poli. Sorry. Lintwurmen zijn niet zo eenvoudig uit te roeien.'

'Hou op!'

'Wind je toch niet op, Nutan. Dat krijg je als je naar oude dingen terugverlangt en uitgerekend mij daarvoor uitzoekt.'

Hij deed een stap achteruit en wees met zijn vinger naar de divan.

'Pas op,' zei hij. 'Het beest is al onder de divan en er komt geen eind aan. Misschien is hij wel zeven meter lang. Goeie lengte voor een bruidssluiert. Of ben je in sari getrouwd? Toch wel in een sari? En je man in jacquet?'

Ze vloog overeind en begon als een waanzinnige door de kamer te hollen.

'Een lintwurm. Is het echt waar?' krijste ze.

Hij knikte.

'Ik wil weg. Ik moet weg. Ik moet eruit!'

'Rustig,' zei hij. 'Hij is al bijna uit je darmen. Zo meteen kronkelt hij zich van de trap om bij mevrouw Groot binnen te dringen.'

‘Wat heb je toch? En wie is mevrouw Groot?’

Huilend bukte ze zich naar haar tas van krokodilleleer, ging met een zakdoek over haar wangen, terwijl ze af en toe haar neus snoot.

‘Ik ga weg,’ zei ze.

Sirdjal hield haar niet tegen. Het kostte hem geen moeite zijn stem onverschillig te laten klinken. ‘Je man is arts, Nutan. Hij kan ongestraft aan ontwikkelingshulp doen. Ik niet.’

‘Ik wou je graag zien. Ik heb je gezien.’

‘We zijn geen van beiden veranderd.’

Ze knikte. In de deur gooide ze haar hoofd naar achteren en wenste hem het allerbeste toe. Toen ze de straat uitreed, overviel hem een zware depressie. Hij had nu pas voorgoed afscheid van haar genomen. Hij kon niets voor haar doen, ze zou het ook niet willen. Ze verveelde zich liever dood in dat dorp dan zich onafhankelijk op te stellen en voor haar eigen geld te zorgen. Zo was ze altijd geweest en hij had altijd geweten dat hij in haar ogen niet de man was van wie ze alles kon krijgen. Daarin was ze uiterst consequent geweest en ook zeer doelgericht. En ze was vrij om te wonen waar ze wilde; ze kon teruggaan en ervan verzekerd zijn dat ze geborgen was. Meer nog, ze kon zich onttrekken aan de politieke controle. Haar man was arts, hij kon zich in zijn vrije tijd, naast zwemmen en tennissen, bezighouden met een onschuldig onderwerp als het bestuderen van de betekenissen van het houtsnijwerk onder de Aucaners of Paramaccaners. Nutan had hem, Sirdjal, overleefd. Dat had ze hem geleverd na al die mooipraterij in het warme gras. Hij was blij dat ze uit zijn leven was gestapt.

Sirdjal dacht na over de bladzij die hij geschreven had en grinnikte. Godverdomme! Die Nutan had het dan toch maar gepresteerd zijn verhaal binnen te sluipen alsof dat zomaar kon. Zo was ze dan, vuile heks die ze was, toch nog aan hem gelieerd. Ze had hem zeker een half uur beziggehouden met haar niet uit te roeien materialisme.

Er waren trouwens meer van dat soort naar contact zoekende types, die hem in een opwelling belden voor een af-

spraak in de stad, een ontmoeting bij hem thuis. Hij kon niet blijven weigeren, vond hij, terwijl hij het altijd en onmiddellijk zou moeten doen, omdat hij genoeg ervaringen had opgedaan om bij voorbaat al te weten dat het op niets zou uitdraaien. Spijt mocht hij evenwel niet hebben, want hij hield er hoe dan ook toch iets aan over, en dat was nooit weg. Aan de andere kant - was dat wel de andere kant? - kon hij zijn nieuwsgierigheid niet bedwingen naar de manier waarop altijd maar dezelfde onzin werd uitgekraamd. Hij had een enorme belangstelling voor de reacties van mensen, vooral die uit zijn naaste omgeving, en beschouwde ze als het belangrijkste onderdeel van zijn leven. Gesteund door zijn ervaringen, zijn intuïtie en de nauw daarmee samenhangende routine stelde hij met weinig inspanning vast waarom zijn vroegere studiegenoten op de Surinaamse Kweekschool hem opeens moesten spreken. Het waren zeer verdachte en soms zeer onsmakelijke benaderingen maar daarom ook niet minder gevarieerd. Soms wilden ze zeer duidelijk bevestigd hebben dat hij niet verhollandst was en ze namen, nog voor hij reageren kon, zelf het heft in handen. Dan werd dwars door het communicatiemiddel heen zijn keuken geïnspecteerd, de tafel voor hem gedekt. Ze eisten met brede lach dat hij zich solidair verklaarde met de Surinaamse zaak en kritiseerden het Hollandse klimaat, alsof ze niet wisten dat hij vurig de pest had aan de Hollandse winter.

Toch sprak hij met ze af om ze de gelegenheid te geven verder tegen hem te raaskallen. Over zijn werk werd nooit of heel zelden iets gezegd. Wel hadden ze het altijd weer over zijn geheibel met schoolhoofden en, als het neusje van de zalm, zijn herrie met seniele inspecteurs, zijn dwaze verliefdheden, die de sociale controle niet waren ontgaan. Kort en goed, hij moest zich maar niet verbeelden dat ze hem niet kenden.

Op de Surinaamse Kweekschool kon hij wel een verduveld goed opstel maken als het onderwerp hem lag. Maar toen was het natuurlijk geen echte schrijverij en was het daarom ook helemaal niet zo erg dat hij op verzoek de eer-

ste regels van de door hen gekozen onderwerpen verzorgde. Je werd ten slotte op dezelfde dag onderwijzer en als de beginletters van de namen een beetje in de buurt van elkaar lagen, misschien zelfs op dezelfde nog beëdigd.

Ja, ze misgunden hem zijn eigen bezigheden en probeerden hem te overschreeuwen met de dingen die ze zelf deden. Er was geen boek dat ze niet gelezen, geen film die ze nog niet hadden gezien en verder zouden ze, nog voor ze de pijp uitgingen, het boek van hun leven op papier zetten over alles wat ze, ook in Holland, hadden meegemaakt. Hún leed en misère waren die als van geen ander.

Af en toe deden ze een poging om hem te corrigeren, of om hem te vermanen over iets wat hij geschreven had. Ze eisten van hem een fotocopie van de maatschappijstructuur, een nauwkeurige beschrijving van de stad en omgeving. Ze wilden dat wat hij over zich zelf schreef beantwoordde aan het beeld dat ze zich van hem hadden gevormd. Ze bestreden zijn werkelijkheid achter de werkelijkheid en konden zich niet voorstellen dat een bepaalde hoofdfiguur het tegenovergestelde had gedaan van wat etnisch beoordeeld, juist was. Ze wilden niet dat hij zijn eigen mening had en het was toch verschrikkelijk dat hij voor die gore, racistische Hollanders de hele vuile bunch stond op te hangen, alsof hij zelf ook niet uit Suriname kwam.

Helaas. Ze waren blijven steken in hun oude etnische kleinburgerlijkheid, hun venijn, hun pietluttigheden, hun gekonkel, hun chaotische uitgangspunten, hun normen, hun bevooroordeelde smaak, hun eigen ziekelijk racisme waarmee ze elkaar striemden en geselden en levend de afgrond in traptten, waaruit intussen bijna niet meer uit te komen was.

Sirdjal luisterde scherp naar hun gebazel; het zou hem weleens van dienst kunnen zijn, dacht hij maar. Maar af en toe werd hij heel erg nijdig en ergerde hij zich aan de instemmende lach, de onschuldige glimlach die achteraf en onderwijl zeer bloeddorstig bedoeld was. Bloedhonden waren het, op zoek naar prooi op wie ze hun mislukkingen hoopten af te reageren en te botvieren. Soms walgde hij

van ze en kon hij bijna niet aanzien, hoe gedreven door de etnische obsessie en het gekonkel, de fysieke aftakeling gestadig op gang was gekomen. Zo kende hij Reinhilde, een vrouw van in de dertig die bij hem op bezoek was geweest. Zij had voor wat in creoolse ogen doorging voor blank, een lichtkleurige huid. Ze had regelmatige gelaatstreken met een overigens sterke creoolse uitdrukking die haar, toen ze nog in het vaderland vertoefde, niet hadden kunnen verhinderen te kiezen voor 'het westen'.

Tien jaar Holland, en liefst op een plekje dichterbij de koemest dan bij het cosmopolitische Amsterdam hadden haar zo gecreoliseerd dat ze wel moest bekennen dat ze intussen sterk vernegerd was. Ze sprak een overdreven Surinaams, terwijl ze aan de andere kant heel nadrukkelijk stelde - De Surinaamse status schijnt hem ook te zitten in het hebben van een Hindoestaanse verre nicht, een goede Hindoestaanse vriend - ook Hindoestaans bloed te hebben. Wat vooral des zomers naar buiten kwam, als ze lang genoeg in de zon had gelegen en des avonds een witte jurk droeg met een diep uitgesneden hals.

Aan de hand van zulke onzin, kan alleen nog maar de conclusie worden getrokken, dat ze, zo ze ooit de kans kreeg, op haar versteende, middle-class voorwaarden terug te gaan, opnieuw voor het westen zou kiezen, tenzij, zulke tweedehandse uitspraken werden Sirdjal dan weer kwalijk genomen - de negers inmiddels waren uitgeroeid, of à la Goebbels op transport gezet naar de betonnen bunkers van de Bijlmermeer.

Zij, en ook de anderen door wie hij werd opgebeld, al of niet anoniem, bezorgden hem, zonder het zelf in de gaten te hebben, een hoop stof tot nadenken; ze werkten als een unieke graadmeter voor zijn eigen fijngevoeligheid, zijn oog voor stijl, zijn twijfels, zijn hoop, terwijl hij zijn eigen weg bleef volgen. Dat degenen die hem zonodig moesten spreken, reeds na één of twee keer niets meer van zich lieten horen, bevestigde ten sterkste het verschil in mentaliteit. Zij waren, dat dachten ze, Surinamers gebleven, hij daarentegen was een gruwel, een onmogelijk mens met

wie er niet te praten viel. Eerlijkheid en wat zelfonderzoek zou hier wel op zijn plaats zijn en wat dat betreft zou hij ze even onder de aandacht willen brengen dat het nu wel tijd werd in te zien, dat hun pogingen om met hem een krachtmeting aan te gaan, aan de hand van het gebazel over allerlei kweekschoolonzin, volkomen waren mislukt.

Bisoenlal was misschien nog de enige die deze strijd met hem nooit zou opgeven. Hij liet er zich onvermoeid op voorstaan dat hij gelukkig was met zijn gezin. Hij bleef over zijn geld pochen, zijn toekomstplannen in Suriname. Hij praatte geaffecteerd en gebruikte termen uit zijn vakjargon, wanneer hij Sirdjal achter zijn werktafel aantrof. Sirdjal was het zat.

Was het nou maar mogelijk, en hij was heus niet de enige die dat hoopte, de gifetter uit de wonden te drukken! Het was natuurlijk hoogmoedig van hem om zulke wensen te koesteren en te propageren. Of zelfs maar te hopen dat onder andere door de dingen die hij schreef, een keerpunt zou komen in de Surinaamse geschiedenis, zodat er een eind kwam aan de identiteitsverwarring en daardoor een eind aan de vlucht. Een begin van saamhorigheid.

Dit bracht Sirdjal op wat een Nederlands journalist eens over zijn werk zei in café Scheltema. Volgens de journalist zou het nog heel lang kunnen duren voor het hem als schrijver lukte op het hart van de Nederlanders te schrijven. Het was waar wat hij zei, het was alleen maar een onjuiste veronderstelling om van Sirdjal te denken dat dát zijn bedoeling was! Het was al lang tot Sirdjal doorgedrongen dat, voor de oplossing van het Surinaamse vraagstuk, het licht wel niet van deze kant zou dagen: men had het al veel te vaak gehad over zijn goed en zorgvuldig gepoetste gulden, die men liever aan zich zelf spendeerde. De kwestie Vietnam was totaal iets anders. Na zoveel overtuigingskracht verdiende die toch wel enige belangstelling en per slot wás het een schandaal. Maar, om je nou te gaan verdiepen in de noden van een onbelangrijke Zuidamerikaanse jungle, waar je hoegenaamd niets mee te maken hebt, behalve dat er een soort Nederlands gesproken wordt. Onzin. De we-

reldvrede was er niet mee gemoeid en echte armoe kwam er toch ook weer niet voor. Zie ze nou eens hun spierwitte tanden ontbloten en dansen en springen alsof het altijd feest is. Bovendien zal het je een zorg zijn wat je voorvaderen eventueel gedaan hebben, zo'n driehonderdvijftig jaar geleden. En goed beschouwd hebben die arme Batavieren toch ook huiden moeten leveren aan de legers van Julius Caesar.

Jazeker was dit een zeer redelijk, zeer gezond en zeer respectabel standpunt, maar daarom was het ook de hoogste tijd om zich unaniem solidair te verklaren voor loslating van die jungle en tegelijk ook te pleiten voor een gezamenlijke radicale uittocht. Zo ver durfde men echter niet te gaan, alhoewel het lolletje dat men eraan beleefde toch aanzienlijk geringer was dan de hinder die men ervan ondervond. Maar och, het waren hoe dan ook toch ook mensen, nietwaar?

Jazeker was dit een zeer redelijk, zeer gezond en zeer respectabel standpunt. Anders was het ook niet mogelijk dat door een roetzwarte dominee, de kapitein van een bosnegerdorp onder het zalvende 'Lach dan. Die mannen, die Hollanders zullen je beroemd maken in hun land' werd aangemoedigd naar de televisiecamera te lopen. Dit, ter verkrijging van de zo zorgvuldig gepoetste guldens, bestemd voor de bouw van een stadsasyl ten behoeve van een aantal gelovige boslandbewoners.

En lachen dat die kapitein deed, terwijl hij haastig zijn hemd dichtknoopte om als een mens op de Nederlandse televisie te mogen verschijnen.

Sirdjal schoof zijn stoel achteruit. Hij gaapte. Het zag er niet naar uit dat hij vandaag nog wat zou kunnen opschrijven dat van enig nut zou kunnen zijn. Van het schuldgevoel, het gevolg van zijn zelfdiscipline, een beperking die hij zich zelf oplegde als hij eenmaal aan iets begonnen was, wenste hij zich voorlopig niets aan te trekken. Hij zou het trouwens niet kunnen; hij was moe en hij had honger.

Zachtjes drukte hij de hendel van de deur naar de keuken omlaag. Achter hem, op de divan lag Firoz met open mond te slapen.

Het rooddoorbloede vlees op het aanrecht woog naar schatting ongeveer vier pond. Als hij er een derde deel van klaarmaakte, had hij én voor vanavond én voor morgen, iets heel heerlijk in huis. Dus sneed hij van de trillende homp de gewenste hoeveelheid af, stopte wat over was weg in het vriesvak en ging daarna met kennershanden aan de slag.

Vlees met een specifiek rauwe lucht verdiende veel zorg en aandacht, waarbij moet worden opgemerkt dat het veelvuldig eten van lams- of geitevlees in de koude zone een prikkelende werking heeft op de zweetafdrijving, met als gevolg een extra luchtje onder de oksels en zelfs jeuk bij uiterst minimale mogelijkheden tot transpireren.

Om dit probleem wat te verhelpen is het aan te bevelen het vlees een tijdje onder de kraan te houden en vervolgens te laten staan in een citroenoplossing. Daarna concentreer men zich op de juiste hoeveelheid van de ingrediënten, bestaande uit knoflook, uien, verse pepers, melk, suiker, olie, zout, water en bouillon, currypowder van C & B, aardappelen en eventueel ook witte wijn, voor degenen die graag alcoholisch koken.

Reinhilde zou het vast met hem oneens zijn én over de ingrediënten én over de bereiding, die hij tussen twee haakjes vóór zich hield tenzij men hem erom vroeg. Daar was Reinhilde beslist niet bij. Ze had, tijdens het gesprek dat ze met hem had, felle kritiek uitgeoefend op het onlangs gepubliceerde kookboekje *Surinaams koken*. Zij vond dat bakkeljauw gestoofd diende te worden met een *verse*, rijpe madame Jeanette peper en niet met zwarte peper. Wel. Wel.

Ze moest onderhand toch wel begrijpen dat moeders pot toch maar niet de enige ware is en verder dat in een land als Suriname met een constante struggle for food, de bereiding van het eten onmiddellijk aan de fantasie van de kok moet worden overgelaten. Want stel je voor dat je wel een verse peper had, die niet rijp was, omdat er niet één rijpe peper te bespeuren viel, noch bij buurman onder de bananestruiken, noch aan het eigen peperstruikje achterop het

erf. Wat dan? Schrokken met schuldgevoel? Irritatie?

Aan de andere kant at Reinhilde wel slangevissen, zoals de elektrische aal. Wel. Wel. Reinhilde de culinaire bohémienne! Hij had zich van harte om haar geamuseerd. Dat wel. En ze was ook zo keurig gekleed voor de gelegenheid: een ontmoeting met de zo miskende schrijver op het terras. Het rode mantelpakje, ongetwijfeld uit één van de duurste modehuizen in de provincie, had haar zeker driehonderd gulden gekost. Zij was een van de vele duizenden top-Surinamers die op één niveau konden worden gesteld. Ze had het goed en dus alle tijd om over een onderwerp als een *werse*, rijpe madame Jeanette peper te ouwehoeren. Veel erger, ze was even vasthoudend als het gewone volk dat niet anders deed dan zijn neus ophalen voor alles dat een afwijkend gedrag vertoont.

Geen wonder dat op de schepen van de Koninklijke Nederlandse Stoomboot Maatschappij, de wiener schnitzels, de châteaubriands, de garnalensalades, de puddinkjes en de consommé's, in de loop van de jaren, voor een groot deel vervangen zijn door rijst met haché, rijst met bruine bonen, nasi en erwtensoep als het maar even kan. Kortom, als het maar rijst is met een groot *stukje* vlees en een beetje groenten.

Hoe kun je het dan nog hebben over uitbuiting als je die uitbuiting zelf in de hand werkt? De schuld werd doorgaans uitsluitend gegeven aan de Hollander. Aan die vervloekte witte uitbuiters, die pas op hun sterfbed een beetje kleur zouden krijgen. Aan die uitzuigers, die het spelletje speelden en die net zo lang groeven, tot er van de grond helemaal niets meer over was. Hoe stond het met de eigen onhebbelijkheden? Kun je het, om een klein voorbeeld te noemen, de Koninklijke Nederlandse Stoomboot Maatschappij kwalijk nemen, dat ze op den duur op het menu zijn gaan bezuinigen als er zo dringend om gevraagd wordt?

Een vurige nationalist had hem eens het verwijt gemaakt dat hij een salon socialist, een theoreticus was. Daarmee bedoelde hij dat Sirdjal niet de moed had in zijn eigen land

te leven. Het tegendeel was waar. Ten eerste liet hij zich niet overtuigen door de eerste de beste, en ten tweede had de praktijk hem geleerd dat je door het verkondigen van je eigen mening doende was je eigen kuil te graven. Dat gebeurde overal ter wereld, maar in Suriname was het nu eenmaal zo, dat je altijd bezig was je eigen graf te graven als je niet uitkeek! Vooruit maar, hij had nog altijd zijn kop op zijn nek staan en och, het was waar dat hij nog geen avondje had doorgebracht in de cel wegens opruiing, of andere politieke activiteiten van enige omvang. En verder kon hij, als hij dat wilde, nog altijd schrijven over de hem via zijn uitgever opgezonden scheldbrieven, de verwensingen aan de telefoon.

Hij was inderdaad geen vurig nationalist; hij hechtte weinig geloof in de politiek in het algemeen en géén aan de Surinaamse. Hij ging ervan uit dat degenen die vanzelfsprekend en met weinig weerstand gekozen werden, de exacte vertegenwoordigers waren van de kiezers zelf. Ze waren besmet met dezelfde eigenschappen. Ze waren de spiegel van die eigenschappen en ze waren even bang als de kiezers zelf. Men bracht zijn stem niet uit, omdat men zo overtuigd was van de programmaopstelling. Nee, men ging naar de stembus, omdat er eindelijk iets belangrijks te doen viel en men de gelegenheid kreeg aangeboden zich als een individu op te stellen met een eigen identiteit. Het was een grote leugen, net als de talrijke beloftes, gedaan tijdens massabijeenkomsten. Dat was de basis van de zwarte magie van de stembus: ‘Hindoestanen van Suriname, Javanen van Suriname, volk van Suriname, op naar de stembus.’ En zie, men liet zich aanstonds, verblind door fysieke kenmerken, opjagen als vee, dat ook nog bijzonder nuttig was door zijn vocabulaire, zijn rancunes, zijn getreiter en schimppartijen en al dat soort dingen meer. De ene regering werd vervangen door de andere, terwijl de achterstand groter werd en ook de kloof tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Zulke dingen werden niet graag gehoord en onmiddellijk bestreden door argumenten als: ‘Maar je ziet ze toch samen

op feesten? Dat doe je toch niet als je zo zwaar de pest hebt aan elkaar?’

Waarom dan die toenemende vlucht naar de Bijlmermeer?

De financiële zekerheid was een deel van de waarheid, want al gauw begon men weer, en nu ook concreet tegen de witte geest, naar hulp en vertroosting te zoeken bij brullende dominees, en bij de inmiddels ook geëmigreerde bonoemans, of kwakzalvers, versierd en behangen met zegelringen en tot op de navel reikende kettingen van *schwaar* goud.

Ja, met zoveel onopgeloste rotzooi voor en achter je is het ondenkbaar zonder meer je maaltijden te nuttigen, je dorst te lessen, te wonen en je te vertonen. En opnieuw gingen de zwaksten, de meest gediscrimineerden, en daarom de meest agressieven, voor de bijl: zwarte magie, ofwel wiesie, ofwel inderjal, hadden in de westerse samenleving hun intrede gedaan. Tegelijk met dit proces ontwikkelde zich een bezwerende literatuur over de identiteitsverwarring met alle vruchten daarvan. Werken van speelse en hartstochtelijke revolutionairen werden jeugd en volk voorgeschoteld als de hongerstillende gerechten van de toekomst.

Gelegenheden voor politieke en geestelijke ontspanning werden enthousiast opgezet en opgeluisterd met zwarte, witgehandschoende obers in rode uniformen. De opzet was raak, want het miste zijn doel op alle fronten: ‘Alweer zo'n negerachtig gedoe,’ zeiden de Hindoestanen en ze kwamen bij elkaar om te beraadslagen over het opzetten van een dergelijke gelegenheid. Ze werden gedwongen een nieuwe competitie aan te gaan en handelden dienovereenkomstig. De nieuw opgezette zaak kwam niet van de grond en raakte al gauw in staat van verval. Er zat niet meer achter dan dwang en groepsjaloezie.

Alles scheen gedoemd te zijn tot een halfslachtige, vreemde en kortstondige onderneming. Men kon zich het ene moment wild enthousiast maken over iets en het volgend moment doen alsof het onderwerp nooit aan de orde

was gesteld. Men gaf te snel en te gauw op, alsof men op weg was naar een toekomstig oord, waar men alle energie zou moeten aanwenden om eindelijk te beginnen. Men vocht niet echt voor het plekje dat men nú had, of voor iets waar men recht op had, of voor iets dat op dit moment weleens van groot nut zou kunnen zijn. Men viel niet echt aan. Verweer bestond uit sarcasme en ironie, waarna men elkaar moedwillig uit de weg ging.

Een voorbeeld hiervan is de Colakreek, eens het koele ontspanningsoord van *den* Surinamer, thans, door het groeiende Hindoestaanse bezoek, de Ganges, die als de mythe eenmaal is uitgegroeid tot een van de vele Surinaamse waarheden, door niemand meer zal worden bezocht. Men houdt niet van concessies, eerder van vooroordelen om de spanning in stand te houden. En zie, men heeft het over wc.-gewoonten en de conditie van de darmen.

Een poging om in Nederland, via de Afro-Aziatische vereniging, wat dichter bij elkaar te komen, heeft weinig resultaat. De uitgangspunten zijn, hoe goed bedoeld ook, niet zuiver, omdat ze niet maatschappij-kritisch zijn. Voor de creool betekent dit nog veel meer achterstand. Voor de Aziaat behoud van het gezicht en het bezit: geld, grond, de korán, de Bhagwat Gita waaruit men geen bladzijde gelezen heeft.

Triest is het daarom, om op een dag als die van het negenennegentigste herdenkingsjaar van de Hindoestaanse emigratie, te zien hoe groot de hiaten zijn, de noden en de haast waarmee men zich wil manifesteren. Helaas, je kunt de schade niet inhalen door zwoele snorren alleen of door tijdens het Wilhelmus extra in de houding te gaan staan, door een toespraak, door het gebral over de aangeboren aanleg voor filosofie, religie en analyse. Dat zijn verbalismen, klappen in je eigen intellectueel gezicht en in dat van het geacht publiek dat niet weet wat denken is en het eigenlijk ook niet wil weten, omdat het te veel moeite is en omdat het bang is dat de aap uit de mouw zal komen.

Sirdjal stond voor het aanrecht te dromen. Het was, zon-

der dat hij het gemerkt had, donker geworden. Hij deed het licht aan en concentreerde zich op de kruiden voor hem. Het ging gemakkelijk, omdat hij daarbij rustig kon nadenken over van alles en nog wat. Ineens werd hij nijdig. Hij dacht aan het kaartje voor de Asha Parek show, gehouden in het R.A.I gebouw. Het kaartje had hem vijftien gulden gekost en hij had het geld bij nadere beschouwing graag aan iets anders besteed. Hij vond de show beneden peil, de sfeer erg gespannen, zeker nog veel meer dan die kort voor de aanvang van een Indiase speelfilm in bioscoop de Liefde, of in Desmet. Een overigens zeer bekend verschijnsel wanneer Hindoestanen elkaar in den vreemde ontmoeten en de achtergronden als gevolg van positie en het kastestelsel zo beginnen door te werken dat anonimiteit de enige oplossing is.

Zo werd Sirdjal genegeerd door Mohan met de vlag, Mohan met de vlag door Farook, Farook door Mehilall en Mehilall door Bisseswar. En zo lukte het een ieder om onder het mom van de anonimiteit, de aandacht op zich gevestigd te krijgen. Het was een karakteristiek staaltje van de innerlijke beleving en van de grote rivaliteit. Daartussen, de steen des aanstoots, een hooghartig schrijdende Indiase in een gele sari, aan de zijde van een vooraanstaand Hollander met grauwe konijnnetanden. Dat laatste bracht er de moed weer in onder de in sari geklede meisjes en vrouwen. Ze gooiden hun hoofden weer achterover en deden hun uiterste best zich zo natuurlijk mogelijk te bewegen in de hun zo misgunde klederdracht. Die houding beviel hem wel, maar dat was ook het enige lolletje dat hem bezorgd was door de Afro-Aziatische vereniging.

Het eten was klaar. Ze aten om half vijf aan het tafeltje in een hoek van de huiskamer. Firoz zat in zijn pyjama, de rode baddoek waarmee hij zich had afgedroogd, om zijn ene schouder geslagen. Hij zag eruit als een jonge sheik.

‘Eet u altijd alleen, meester?’ wilde hij weten.

‘Ik eet niet altijd thuis.’

‘U kan lekker koken, meester.’

‘Ja, ik ben een prima kok. Het is jammer dat je tong beslagen is.’

Firoz' ogen schitterden. ‘Die koorts is weg, meester.’

‘Ik ben geen meester.’

Firoz's ogen straalden onophoudelijk. ‘Het is... een beetje moeilijk, bhai.’

Sirdjal wilde lachen om het ernstige gezicht tegenover hem.

‘Hoe denk je over me?’ vroeg hij.

Firoz vond hem een schrijver, Sirdjal zich zelf een kannibaal.

‘Ik versta u niet, meester. U een kannibaal?’

Firoz was het *bhai* nog niet gewend.

‘Ja, ik slik iedereen in,’ ging Sirdjal verder. ‘Maar soms spuug ik ze uit, nog voor ik goed heb doorgeslikt. Dan komen ze weer te voorschijn, helemaal zoals ze eerst waren. Behalve dat ze een beetje nat zijn en het koud hebben. Maar dat heb ik dan voor elkaar gekregen.’

‘U bent een grappenmaker, bhai. Alleen, ik begrijp het niet.’

‘Jij bent ook een grappenmaker en ben je wel helemaal eerlijk tegenover je zelf?’

‘U bedoelt zeker het meisje, bhai?’

‘Ook.’

‘Wel, dat meisje is niets. Maar ziet u, Halima heeft me al een paar weken niet geschreven. Ik krijg zoveel hoofdpijn. Zovele brieven heb ik haar geschreven. Nooit antwoordt ze. Ik ben toch weggegaan om haar? Voor die L.T.S. Ze is nog op Kweekschool.’

Hij rolde zijn ene pyjamamouw omhoog, en vroeg Sirdjal om aandacht voor een flink litteken.

‘Ziet u, haar broers hebben dit gedaan. Ze hebben me op een dag staan opwachten in de Tourtonnelaan. U weet waar die lijkenhuis is?’

‘Het gaat er om wat je nú wilt doen.’

Firoz schudde zijn hoofd.

‘Waarom moest ik hier komen? Als ik daar kon werken en studeren. En je kan... Nee het is niet goed daar. Soms

wil ik toch terug. Zonder die L.T.S. Desnoods. Maar u weet toch hoe die mensen daar zijn? Ze zullen me uitlachen. Ze zullen zeggen: “Zie je die Firoz? Die is voor de show weggegaan en nu heeft hij geen papiertje. En wat voor werk gaat hij nu doen?” Soms denk ik: “Niks te maken met die mensen. Ik schrijf mijn vader en als ik daar ben doe ik alles voor hem. Ik kan ook groenten planten.””

‘Hoe weet je dat je vader de reis kan betalen?’

‘Mijn vader is arm, maar hij is een goed mens, bhai.’

‘Maar daarom heeft hij nog geen geld.’

‘Hij kan het altijd vinden. Hij kan een paar koeien verkopen.’

Sirdjal zuchtte. Zulke verhalen zou hij eindeloos kunnen navertellen. Wanneer hield die rotzooi nou eens eindelijk op? Hij zou het niet weten.

‘Wil je nog meer eten?’ vroeg hij.

De sla was op, maar er was nog wat rijst over en vlees was er genoeg.

‘Het was erg lekker, bhai, maar ik kan niet meer, mijn maag is gekrompen.’

‘Je hoeft je toch niet zo te verontschuldigen? Ik heb wel trek.’

Sirdjal pakte het bord op, liet het echter weer rusten, omdat de telefoon ging. Hij stond op.

‘Met Sirdjal,’ zei hij.

Stilte.

‘Ja, u spreekt met Sirdjal.’

‘Het is gauw afgelopen met je. Heb je begrepen?’

De stem kwam hem een ogenblik bekend voor.

‘Het is op deze manier met ons allemaal afgelopen,’ zei hij terug.

‘Dat denk je, maar we krijgen je wel te pakken. Je verkoopt ons voor die Hollanders. Jij, met al die leugens die je loopt op te schrijven.’

‘Ik zit ze vooral op te schrijven. Bedankt voor de tip.’

Bam. Er was neergelegd.

Firoz keek vragend naar hem. Weer werd er gebeld.

‘Met Sirdjal.’

‘Denk niet dat het grapjes zijn.’

Sirdjal had moeite zijn vingers in bedwang te houden. Hij wist nu zeker wie er aan de andere kant van de lijn was. De stem was schor, een beetje buiten adem en nasaal.

‘Je moet zo gauw mogelijk weg van het instituut waar je zit. Dan kunnen we anders praten en misschien beter,’ zei hij.

Stilte.

‘Je bent hierbij uitgenodigd,’ zei Sirdjal. ‘En over die malle vertoning met die vlag spreken we nog wel.’

Bam. Er was weer opgehangen. Sirdjal blies een zucht van verlichting. Die was hij gelukkig een poosje kwijt.

‘Waarom zegt die persoon niet wie hij is?’ vroeg Firoz.

‘Hij is bang. Daarom probeert hij het met inderdjal.’

Firoz lachte. Hij vertelde van een man, die jaren geleden met zwarte magie zijn tegenstander had willen doden. Hij woonde in de Corantijnpolder, zei Firoz nadrukkelijk. In het district Nickerie. Via Brits Guyana, de westelijke grens van Suriname of Nederlands Guyana had hij een boekje weten te bemachtigen met een aantal mantra's of gebedsoefeningen, samengesteld door een uit Bengalen afkomstig magiër. Voorwaarde voor het succes was volstrekte concentratie tijdens het mediteren, 's nachts in het oerwoud, the janglee. In het begin verliep alles gunstig. Dat wil zeggen dat de desbetreffende man zo zeker was van zijn zaak dat hij niet verscheurd werd door eigen angsten en vrezen. Toen echter de mantra's wat pittiger werden en er van hem hoe langer hoe meer gevergd werd, begonnen zijn zenuwen hem parten te spelen. Op een nacht meende hij in het donker een verschijning te zien, die nota bene zwart was. Hij schrok zo hevig dat hij ter plekke zijn verstand verloor. Gillend holde hij het bos uit. Een voorgoed getekende, die voortaan de bijnaam zou dragen van *Pagla*. Men riep hem na: ‘Hare Pagla, kaise Pagla?’, ofwel ‘Hoe gaat het met je gek, daar?’

Kinderen reageerden hun agressie jegens hun ouders en onderwijzers op hem af. Ze liepen achter hem aan, schreeuwden luidkeels en wachtten hem op bij de deur van

zijn huisje. Binnen een maand was hij dood.

‘Goed verhaal,’ zei Sirdjal. ‘Maar vertel me, moest hij tijdens het mediteren ook vasten en hoe lang moest hij mediteren?’

Dat wist Firoz niet meer.

‘Ik ken een ander goed verhaal over inderdjal,’ zei Sirdjal.

Hij vertelde van een man wie het wel gelukt was zijn tegenstander te doden. Hij woonde in Paradise, ook in het district Nickerie.

‘Maar,’ besloot hij ernstig, ‘tegenwoordig is inderdjal verboden bij de wet.’

‘Surinaamse regering is zelf inderdjal, bhai,’ kwam Firoz onmiddellijk achteraan.

‘De wet en de regering zijn niet hetzelfde,’ zei Sirdjal.

‘Dat is niet waar, bhai. U heeft toch dat litteken gezien op mijn bovenarm? Het is nooit een zaak geworden. Weet u waarom?’

Sirdjal knikte.

‘Zuiver, bhai. Als je politieke vrienden hebt ben je binnen.’

‘Het is allemaal inderdjal.’

‘Maar u bent een ontwikkeld mens. Kijk hoe u woont. Ik ben anders.’

‘Je bent Firoz. Ik ben Sirdjal. Niemand zal ons missen.’

‘Ik begrijp je niet, bhai.’

‘Wat valt er niet meer te begrijpen? Of je moet nooit meer teruggaan.’

‘Ben je gelukkig, bhai?’

Sirdjal glimlachte weer om de overgang van het persoonlijk voornaamwoord. Daardoor afgeleid wist hij niet zeker wat Firoz hem precies gevraagd had. Hij vroeg hem de vraag te herhalen.

‘Ben je gelukkig, bhai?’

‘Wanneer ik gelukkig ben?’

‘Ja, dat bedoel ik, bhai.’

‘Nu.’

Het antwoord was niet bevredigend, merkte hij, en werd

daarom verkeerd opgevat.

‘Alleen maar moeilijkheden, bhai. Ben je hier heb je moeilijkheden, ben je daar heb je nog groter moeilijkheden. Moeilijkheden met werk, met geld, met die creolen, met de politiek. Toch vind ik hier nog moeilijker.’

Ondanks zoveel bekentenissen had Sirdjal opeens weer het gevoel dat Firoz hem misleidde. Waarom zouden de moeilijkheden hier groter zijn? Waarschijnlijk had hij al een besluit genomen. En waarschijnlijk zat hij hier om afscheid van hem te nemen. Of was het zijn eigen onrust die hem parten begon te spelen?

‘Hoe dan ook,’ zei hij tegen Firoz. ‘Ik hoop niet dat je opeens verdwijnt, zonder iets tegen me te zeggen.’

‘Hoe zou ik zoiets kunnen doen?’

‘O.k. Laat maar,’ was Sirdjals antwoord.

Hij bracht de borden en glazen naar de keuken, stopte Firoz een paar tijdschriften in handen en trok zich op zijn kamer terug. Hij was lui en slaperig geworden van het eten en vond het weer de hoogste tijd om het bed op te zoeken. In de asbak op de stoel naast het bed, drukte hij de net opgestoken sigaret uit en viel in slaap. Hij sliep tot half zeven, liep toen naar de badkamer en maakte zich klaar voor de avond: soep, muziek, twee flessen wijn en televisie, begeleid door heftig commentaar toen er van de beelden helemaal niets meer klopte. De stemming was uitstekend.

De volgende ochtend was Firoz, vreemd genoeg, al om acht uur wakker. Hij zat op de divan en was vrijwel gekleed om de straat op te gaan. Sirdjal die zich pas om half tien vertoonde, keek een beetje vreemd naar de opgevouwen lakens en dekens, de baddoek. Het ontbrak er nog maar aan dat Firoz om de een of andere geheimzinnige reden geen woord meer tegen hem zei. Hij had vannacht toch niets verkeers gezegd in zijn aangeschoten toestand? Zulke dingen deed hij nooit, hij zocht nooit naar excuses om dingen te laten merken die hem niet bevielen. Hij hield er ook niet van anderen te kwetsen, tenzij ze hem kwetsten. Wat gek. En het was Firoz aan te zien dat hij zat te mokken en dat hij onrustig was.

‘Je bent vroeg,’ zei hij. ‘Ik sta nooit zo vroeg op. Mijn leven begint pas om elf uur.’

‘Het is vrijdag,’ zei Firoz. ‘Ik moet mijn weekloon gaan halen.’

‘Drink toch eerst een beetje thee en slik ook een aspirine.’

‘Ik heb al thee gemaakt, bhai.’

Ze dronken ieder twee glazen thee. Bij de laatste slok uit zijn glas kwam Firoz overeind en zei mat dat hij ging. Nu, hij kon als hij dat wilde weer terugkomen, hij kon eventueel een andere keer langs komen. Hij mocht altijd langs komen; hij was welkom, zo lang hij hem geen streken leverde.

‘O.k.,’ zei Sirdjal.

Hij wist niet wat hij ervan denken moest. Misschien zat Firoz toch wel in de nesten. Twee dagen niet thuis aangetroffen door de controlerend arts, betekende ook minder geld in het zakje. Geld! Geld! Geld! Geldgeldgeld. Geld voor olie. Geld voor de kamer. Veertig gulden in de week moet ik betalen.

‘Hier,’ zei Sirdjal en stopte hem twee briefjes van vijftwintig gulden in handen.

‘Hare, bhai! Maar broer toch!’

Sirdjal stopte zijn portemonnee in zijn zak.

‘Je kan het me in termijnen terugbetalen. Of wacht eens even... Betaal me de helft, mocht je toch moeilijkheden krijgen.’

Firoz aarzelde.

‘Geen geklets,’ zei Sirdjal.

‘Hartelijk bedankt, bhai.’

‘Laat gauw iets van je horen.’

‘Zeer zeker, bhai.’

Sirdjal bracht hem naar de deur, ging toen hij het rijk weer voor zich alleen had met zijn neus tegen het raam staan. Hij keek naar de nog naakte bomen en naar twee meeuwen die een trefzekere duik namen tussen de daken, achter de tuinen van de huizen aan de overkant. Hij hield niet van meeuwen, ze deden hem denken aan een snerpen-

de kou, vooral als hij zich bewoog langs de grauwe stenen architectuur en het water in de grachten zag.

Hij keek naar de lucht. Het was geen zonnige dag en hij hield van zonlicht, van de aanwezigheid van spreuwen. Dan was hij beter opgewassen tegen de kou, de binnenhuiscultuur. Wat een eindeloze lente! dacht hij. De lucht bij de horizon zag eruit als bij een verwachte bui in de regentijd. Wat hoger en een stuk dichterbij was hij niet donker- maar witgrijs en op kortere oogsafstand een beetje wollig met een strookje hemelsblauw dat steeds kleiner werd.

Het hek zwaaide open en dicht. Zijn taperecorder in de hand, haastte Firoz zich naar zijn volgende bestemming. Sirdjal keek hem welgezind na, zich verzoenend met het idee dat hij hem terug zou zien. Hij zette een raam open, ruimde wat op in de keuken en ging vol goede moed achter zijn werktafel zitten. Hij at niet thuis, maar in de stad, waar hij de rest van de avond doorbracht.

Het bloed kruipt niet waar het niet gaan kan

Inbreuk op zijn vrijheid, het ergste wat hem kon overkomen, omdat hij er af en toe lelijk chaotisch van werd, bestond uit verschillende dingen. Ten eerste, de tijd die hij wijden moest aan het beantwoorden van officiële brieven en het invullen van formulieren. Ten tweede, de tijd die hij noodgedwongen moest doorbrengen in het gezelschap van ongewenste gasten.

Sirdjal had, voordat hij 's middags van huis ging, dondersgoed gezien dat er tussen de post, voor hem door mevrouw Groot op de trap neergezet, een blauwe envelop lag. ‘Doen alsof er niets ligt,’ had hij gedacht en hij verdween toen met de haast van iemand die door de politie op de hielen wordt gezeten.

Maar met zulke zaken dient niet langer dan een uur te worden gespot. Dus scheurde hij het blauwe onding open, ging er met een sigaret bij zitten, rustig als een gewillig fatsoenlijk burger met een fatsoenlijk inkomen. Kon hij zich maar van die rotbelastingen afmaken met een hoeveelheid schelpen uit het koninklijke bos, of met een zak vol eikels uit datzelfde Kroondomeinse bos, waar hij eens gewandeld had aan de zij van een studente uit New Delhi. Sirdjal zuchtte. De inspecteur van de directe belastingen moest eens tot absolute ongehoorzaamheid worden overgehaald, zodat er voor hem niets anders op zat dan juichend vrijbriefjes uitdelen aan iedere willekeurige voorbijganger in de Wibautstraat. Hij keek bedenkelijk en werkte vervolgens de rest van de binnengekomen post door.

Er werd gebeld.

‘Met Sirdjal,’ zei hij.

‘Bhai, Bisoen hier. Waar was je de hele avond, man? Ik heb je aan een stuk door proberen te bereiken.’

Bisoenalal overdreef.

‘Ik was in de stad,’ zei Sirdjal.

Hij lag languit op de grond.

‘We willen morgen komen. Bapa vraagt zo naar je, man. Hij wil zien waar je woont.’

Geen wonder, dacht Sirdjal. Die ouwe wilde natuurlijk zoveel mogelijk zien om naderhand te kunnen opsnijden tegen de burens. Hij zou kunnen zeggen dat hij de Madurodam had gezien en de Euromast in Rotterdam. Londen in een vlucht, Parijs als het nog even kon. Duitsland misschien ook nog. Bapa zou namen kunnen laten vallen, stempels laten zien, zoals sommige journalisten van het snobistische soort. Alleen maar namen en hotelavonturen. Voor het laatste was bapa een veel te oude en zuinige man. Daar zou hij niet intrappen. Wat hij wilde was een maximum aan winst uit het gespendeerde Bijlmermeertarief van de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij. Die zou hij boeken ook.

‘Ik ben morgen bezet,’ zei Sirdjal.

‘Ik vroeg me af of je nog aan de lijn was.’

‘Ik heb geen tijd,’ zei Sirdjal.

‘Wie werkt er nou in het weekend?’

‘Ik.’

‘Je bent Sirdjal nou eenmaal.’

Sirdjal had er niets aan toe te voegen.

‘Zondag misschien?’ vroeg Basisoenlal. ‘Vidyai zorgt voor het eten. Alles maakt ze mooi-mooi van te voren klaar. *Khub* mooi *wallah*. Hele mooie roti's. Vidyai kan toch zulke lekkere roti's klaarmaken.’

Basisoenlal scheen zijn tong een beetje verloren te hebben. Hij klonk niet erg welbespraakt; hij vertaalde uit het Hindi, waarschijnlijk omdat bapa in de buurt was, maar waarschijnlijk ook om zijn neef te kunnen bereiken via het taalgebruik uit hun jeugd. Sirdjal wachtte geduldig op nieuw geschut.

‘Hallo? Hallo?’

‘Ja, ik zit te denken,’ zei Sirdjal.

‘Je hoeft je helemaal geen zorgen te maken over het eten.’

Sirdjal had om acht uur gegeten. Asperges met een zelfgemaakte mayonaisesaus, gevulde kip en daarna gevulde flensjes. Het aanprijzen van Vidyai's boterzachte roti's of-

wel paratha's, waar hij anders wel dol op was, bezorgde hem een opgeblazen gevoel op zijn maag.

‘Hare, bhai. Luister na. Soon na, man, ik geef je Vidyai. Ze is vlak hier.’

Bisoenlal maakte weer misbruik van zijn gevoel voor Vidyai. Ze was al aan de lijn.

‘Jij vent,’ zei ze lachend. ‘Altijd bezet, hè? Wat spook je eigenlijk uit? Is het weer een ander meisje?’

‘Ja, ze heet ook Vidyai. Toevallig, hè?’

‘Plaag me niet hoor, bhai.’

‘Het is de waarheid.’

‘Ik ken die waarheden van je. Maar serieus, we willen morgen komen met bapa. Ik maak alles klaar.’

‘Vidyai, ik kan niet iedere dag hetzelfde eten. Gisteren *bakri gosh* met rijst. Morgen weer *bakri gosh* met rijst. Als het nog zo door blijft gaan word ik nog geel van die masala. Je wilt toch niet dat ik geelzucht krijg? Of gele koorts? Of malaria?’

Sirdjal riep zich zelf tot de orde. Verdraaid, hij moest het geitevlees opwarmen anders kon hij de hele boel in de vuilnisemmer gooien.

‘Ze zien hier toch niet of je geel bent,’ zei Vidyai. ‘Een jaar geleden had ik toevallig ook geelzucht. De dokter zag het niet, hij zei dat hij het niet kon zien.’

‘Nee, ze zien alleen hoe zij eruit zien, ook al hebben ze een Afropruik op en ook al steken ze zich in de klederdracht van Winnetou. Mevrouw Groot wil me graag als een Brahman zien, maar dan één uit de Kama Sutra, of één uit de gedichten van Tagore.’

‘Hare bhai, geen grapjes.’

‘Of anders spek in de pan.’

Vidyai zuchtte.

‘Zullen we zondag komen dan? Ik zal nasi maken.’

‘Doe je dan niet teveel ketjap in de sjuu. Het wordt anders zo Javaans bruin.’

‘Je leert het nooit af.’

‘Nee. Dat nooit! Maar vertel me Vidyai, wat voor soort kleren heb je aan? Of heb je helemaal niets aan? Het is bij-

na twaalfen.’

‘Je bent hopeloos, sex maniak.’

Dat met dat sex kwam er heel zachtjes uit.

‘Het is een compliment. Ik bedoel dat het heel wat voorstelt als ik met de naaktheid van een vrouw speel. Of vind je dat alleen Basisoenthal zulke dingen tegen je mag zeggen? Of zegt hij andere dingen tegen je?’

‘Eh... dus... tot zondag. Zeg, iets van drie uur. In orde?’

Sirdjal had de spijker op de kop geslagen. Basisoenthal was geen romantische figuur. Hij vond het gek, en van onvolwassenheid getuigend, dat Vidyai gekust en in de armen genomen wilde worden in de nachtelijke schaduwen van de bomen op het erf. Vidyai had zich als meisje de meest diepgaande voorstellingen gemaakt van het vrijen. Daarin was ze erg natuurlijk, er ging van de bladeren en de bloemen iets prikkelends uit. Vidyai had wilde verwachtingen. De man van haar leven zou lang moeten zijn, want ze wilde graag op haar tenen staan om uit de werkelijkheid van iedere dag te kunnen opstijgen. De man zou een boom moeten zijn onder het hogere gebladerte, waartussen stukjes hemelsblauw. Vidyai werd uitgehuwelijkt. Voorkeur voor lengte en omvang van het lichaam maakte plaats voor gehoorzaamheid en respect jegens de man die ze niet kende. Het verwachte vuur van de aanraking was gedoofd, nog voordat de vlammen oplaaiden. Vidyai stortte zich in haar studieboeken om zich te kunnen verstrooien. Eerst de onderwijzersakte in termijnen, toen de hoofdakke, die ze hier behaalde.

‘Zondag om drie uur,’ reageerde hij snel.

‘Daag.’

‘Dag.’

Er werd na een zwijgende poging om nog iets aan het gesprek toe te voegen, aan beide kanten tegelijk opgehangen. Zijn gevoelens van genegenheid ebden langzaam weg en maakten plaats voor een lichte razernij. Basisoenthal had hem weer te pakken en nu mocht hij morgen een heleboel drank en koekjes binnenhalen, en verder in de boekwinkel, waar hij op het moment niets te zoeken had, een paar strips

gaan uitzoeken, ter afkoeling van drie joelende kinderen en ter voorkoming van klachten over het bezoek. Mevrouw Groot hing hem zo zoetjesaan de keel uit met haar speur- en sluiptochtjes naar de zolder waar ze zogenaamd de was ging ophangen. Als hij zich niet vergiste, kwam er om de veertien dagen een man van de wasserij.

Hij zou - dit dacht hij voor de zoveelste keer - naar iets anders moeten omzien, maar eerlijk gezegd was hij matig geïnteresseerd in het lekkere, heerlijke Hollandse wonen, het liefst aan een van de grachten in de binnenstad. Hij haatte de kou en was bang concessies te doen. Emotioneel kon hij dat in ieder geval niet.

In het begin was hij dolgelukkig met een door een Aladinkachel verwarmde zolderkamer, waar hij niet gehinderd werd door de stappen van luidruchtige mensen op de trap. Later, toen hij over een beetje geld beschikte, begon hij om te zien naar een ruimte, die niet vochtig was en tochtig en waar hij op zijn gemak kon koken, zich wassen en waar hij een aantal mensen kon ontvangen. Meer verlangde hij niet, ook al liet hij zich op mooie zomerdagen verleiden door de romantiek van een landelijk huisje met rode dakpannen en kleine raampjes, of door een verdieping met uitzicht op het grachtwater, het prille, beduifde groen erboven.

Hij had altijd geleefd naar een gat, of zoals Rudi Kross het in één van zijn gedichten uitdrukte, naar de oppervlakte van het water. Woningnood, huisvestingsproblemen, mochten daarom nooit aan de orde worden gesteld. Met die instelling had hij zich overeind gehouden. Het gebeurde automatisch, hij stond er niet bij stil, totdat het in een flits tot hem doordrong, dat verandering van adres niet de oplossing was van zijn huisvestingsprobleem, maar een dwaalspoor om zijn vertrek te kunnen uitstellen, tot het gunstige moment zich voordeed. Ja, hij zou tot zijn dood zoeken naar dat gat en naar dat beetje warme zuurstof om te kunnen ontsnappen uit de stenen architectuur en de besloten binnenhuiscultuur. Het klonk tegenstrijdig, maar dat was juist het probleem waar het om ging. Hij wilde

weg, maar kon niet. Hij bleef hier, omdat het niet anders kon.

Soms zocht hij naar een redelijk excuus, dat hij ook vond, maar waarvan hij ook meteen wist dat het niet strookte met zijn algemene instelling. Was hij ziek, dan kon het hem niet schelen het bitterste drankje door te slikken. Als hij maar genas. Hij kon het met zich zelf dus moeilijk eens zijn, dat zijn doodsangst - volgens de schrijver Louis Bromfield, het Hindoestaanse zoeken van de dood in het leven - de sterkste prikkel was om zich te handhaven. Want waarom zou hij de voorkeur willen geven aan de angst voor de dood en niet aan het directe leven zelf? Het was juist altijd zijn bedoeling geweest de dood uit te stellen.

Met zulke gedachten kwam hij, helaas, geen centimeter dichterbij het gat. Hij woonde, hoe hij het ook beschreef, helemaal nergens, omdat het hem niet vergund was op die plek van de aardbol te wonen die hem ter harte ging. Als waarnemer zou hij overal en onder alle omstandigheden afstand moeten bewaren, om het hele gebeuren om hem heen, in zich te kunnen opnemen en te relativiseren. Desondanks hield hij van zijn land, zoals hij van geen ander land zou kunnen houden.

Wanneer hij in Hollands gezelschap erover begon, merkte hij al gauw dat men niet geïnteresseerd was en het zelfs vreemd vond dat uitgerekend hij dit onderwerp entameerde. Hij had toch niet te klagen? Hij was door zijn positie toch heel duidelijk een van de weinige bevoorrechten, nog afgezien van het feit dat hij de mogelijkheid had af en toe met vakantie naar Suriname te gaan? Het was waar, maar daarom niet minder onaanvaardbaar dat hij een balling was van het eerste uur. Een maatschappelijk gedisintegreerde en gedisillustreerde. Want welke boodschap had hij aan de Hollander en welke boodschap de Hollander aan hem?

Het was waar, hij werd door de Hollanders gerespecteerd, in het dagelijks leven zelfs met égards bejegend door de gewone man op straat, een bouwvakker, een kelner, een verkoper. Hij ging zijn eigen weg en viel niemand

lastig. Daarom was er ook niemand die probeerde te tornen aan zijn waardigheid als levend wezen, zijn waardigheid als individu. Deze elementaire waardering in het gewone ontmoeten zou hem onder zijn eigen landgenoten nooit te beurt vallen. Ze noemden hem een verrader, een overloper, een waardeloze kerel. Het was klinkklare taal, klinkklare jaloezie, die niets met hem te maken hadden, maar met hun eigen onmacht, zich waar te maken, en om niet helemaal verloren te gaan in de anonimiteit van een miljoenenland.

Hoe kwam het dat hij dan toch niet helemaal de moed had opgegeven? Er was maar één antwoord, namelijk het besef dat hij - gelukkig! - niet de enige was die met redelijke uitgangspunten voor hetzelfde doel vocht. Dat wil zeggen voor de onafhankelijkheid en voor een land met maatschappelijk andere uitgangspunten.

Nee, nooit zou hij definitief, ergens buiten Suriname, een huis kunnen betrekken, zelfs als het er definitief naar uitzag dat niemand, vooral hij niet, terug kon. Hij was gehecht aan de grond, hij geloofde in de vruchtbaarheid ervan. Het was een kwestie van navoelen, maar daarom wist hij heel zeker dat deze liefde bij hem op een bijzonder hevige manier tot stand was gekomen.

Hij was al altijd blij geweest met de kleinste gebeurtenissen die zouden kunnen leiden tot een verandering van het stoffige en vervallen stadsbeeld. Hoe blij was hij niet als hij uit school kwam en aan de modder op het trottoirgras merkte, dat de dichtbegroeide goot die voor hun huis liep, was uitgegraven. Hoe blij was hij niet bij het zien van een nieuwe, een geasfalteerde straat? En hoe blij was hij niet toen de dichtgeslibde Knuffelsgracht, vol verrottende, gele gladvissen, voorgoed werd afgesloten van de Surinamerivier, omdat hij eindelijk gedempt zou worden? Stukje voor beetje had hij de stad zien uitgroeien, zowel op zijn eentje, tijdens zijn zwerftochten, als aan de hand van zijn moeder op weg naar de oude markt, 's ochtends om half vijf.

Het waren zeker geen grote veranderingen, ze gingen schoksgewijs en de gegeven impulsen waren tamelijk

zwak. En toch viel het hem zwaar juist die plekken op te geven die je het gevoel gaven dat er nog heel wat gedaan zou kunnen worden. Hij was gevormd door zijn omgeving, hij had er leren kijken, luisteren en nadenken. Hij was er tot de conclusie gekomen dat het niet pluis was en dat hij veel te gevoelig was om er mee om te kunnen gaan. Hij nam de vlucht.

Sirdjal stond van de vloer op. Hij draaide het licht en de verwarming uit en zocht op de tast en in volslagen duisternis naar de lichtknop van zijn slaapkamer. Hij was wat aangeschoten, merkte hij, en hij begon te lachen om zijn immuniteit tegen de alcohol. Hij bleek dus niet zo'n doorgewinterde veteraan te zijn als hij wel dacht. Wat een avond had hij gehad! Wat een onbezorgde lenteavond met te veel wijn en te veel sigaretten, keiharde muziek, hashrook. Wat een vergetelheid! Het ontbrak hem alleen nog maar aan het knallende, knetterende ritme van drummuziek. Hij begon te tellen, eerst langzaam en geleidelijk aan heel snel: eentwee, eentweedrie, eentweedrievier, eentweedrievijf, eentweedrievijfzes. Toen stelde hij zich op voor het eerste danspasje, met inachtneming van de eisen die gesteld worden aan hoofd, romp en ledematen. Bij hem was het erg belangrijk, zijn Calcuttaliaanse voeten, die actiever waren dan de rest van zijn lichaam, enigszins in bedwang te houden. O, wat hield hij ervan zo op z'n eentje te dansen! Eentwee, eentweedrie, eentweedrievier, eentweedrievijf. Uitstekend, dacht hij en keek bedroefd en sip, toen hij opeens merkte dat hij met zijn kop tegen de deur van de wc. gelopen was.

Weer in de slaapkamer, stak hij zijn hand naar de fruitschaal op zijn werktafel. Er lagen in totaal zes goudrenetten, hem door de groenteboer van de buurt aangeprezen als zeer zoet en zeer sappig. De groenteboer was niet altijd even rechtschape maar Sirdjal nam aan dat zijn appels goed waren. Hij nam er dus een, zette zijn tanden in het vruchtvlies, zonder een moment te twijfelen aan zijn verwachtingen als fijnproever. Maar de appel, zoals dat gaan kan, bleek van een kwaliteit te zijn, waarbij je onmiddell-

lijk een vies gezicht trekt, terwijl je je zelf afvraagt of je je eigen gezicht wel zou kunnen pruimen als je op dat moment voor de spiegel had gestaan.

Sirdjal kroop onder de dekens. Hij dacht een paar seconden aan Firoz. Had die zijn loon volgens de normale regels ontvangen?

Opnieuw zette Sirdjal zijn tanden in de appel, daarna at hij hem gewoon op. Wat dit soort dingen aanging, kon hij soms erg laconiek zijn en ook ironisch, waardoor hij toch wel aardig bezig kon zijn met zichzelf. Zo'n zure appel deed wonderen. Restte nog maar het antwoord op de vraag met welke appel hij exact te maken had. De appel van Oranje? Of de Surinaamse?

Hij viel in slaap.

Was het maandag? Vrijdag? Of was het toch zaterdag, voorafgaand aan de zondag met Bisoenlal op bezoek? Hij wist het en hij wist het niet. Hij had een kater. Het wijnvuur straalde uit zijn ogen en hij had moeite ze open te krijgen. Hij probeerde wakker te blijven en zocht naar verschillende definities voor het ontwaken na een dulle avond. Hij vond er geen, zakte weer weg, maar verzette zich ertegen.

Hij keek rond, wendde zijn gezicht van zijn schrijfmachine die in beeld was gekomen. Daarna hield hij zich bezig met het zwart geworden klokkehuisje op het kleed naast zijn bed. Verdomd, hij had om de wijnsmaak uit zijn mond te krijgen, een appeltje gegeten dat verschrikkelijk droog was en zuur.

Weer kwam de schrijfmachine in zijn gezichtsveld. 'Ik krijg je wel te pakken, koud kreng. Ik krijg je heus wel,' dacht hij en kwam uit bed.

Het was zaterdag, ongeveer half tien, te oordelen naar het licht en de rust van de buurt. Als hij meteen in actie kwam, had hij tijd zat om te schrijven en ook voor de boodschappen die gehaald moesten worden. Trouwens, de brief aan de inspecteur der directe belastingen begon intussen ook al te dringen en moest in ieder geval voor maandag de

deur uit.

Eigenlijk had hij helemaal geen zin om te schrijven. De verleiding de straat op te gaan, was groot. Hij hield van de straat, hij hield van onverwachtse gebeurtenissen in de mensenmenigte in warenhuizen, supermarkts en andere winkels, waar het niet zo druk was. Hij hield er ook van gedachteloos te slenteren, totdat het hem te koud werd. Dan ging hij in een café zitten om koffie te drinken alleen of met een vriend die hij toevallig was tegengekomen. Ging hij eerst boodschappen halen dan was de kans groot dat hij pas vanavond huiswaarts keerde. Hij besloot dus eerst een paar uurtjes te schrijven en daarna de straat op te gaan.

...De harde klap waarmee Nutan de benedendeur achter zich dichttrok, plus nog de vaart waarmee ze wegreed, bevestigden haar gevoelens voor hem. Hij had er grote bewondering voor. Ze was van al zijn tegenstanders die uit een vreemde belangstelling bij hem waren langs gekomen, de enige die op zo'n radicale manier met hem gebroken had. Ze had niet opgekeken, en ze was ook niet blijven treuzelen bij het hek. Maar het ging al lang niet meer om Nutan. Het ging hem om de houding van de anderen, die hij niet had kunnen overtuigen en die hem niet hadden kunnen overtuigen. Vanuit zijn vaste hoek bij het gordijn sloeg hij ze gade, boos en teleurgesteld als ze waren weggelopen en tot iedere vorm van wraakneming in staat. Hij daarentegen was zelden echt boos, eerder verbaasd en diep geschokt om de verwarring, waarvoor ze uitgerekend hem als uitlaat hadden gezocht. Soms ging het heel vreemd toe en schrok hij even van een onverwachtse uitval in zijn richting, waar dan weer overheen gepraat werd alsof er niets was gezegd. Zo zou hij niet anti-Hollands zijn, of in ieder geval, niet anti-Hollands genoeg.

Hij was niet blind, de kranteberichten over het witte monster gingen niet rakelings aan zijn aandacht voorbij. Hij was zelfs bereid onmiddellijk toe te geven dat hij het bestaan ervan erkende, zowel in de gedaante van tramconducteurs, buschauffeurs, als in die van personeelchefs en

in sommige Kringbezoekers. Hij was zelfs bereid aan de hand van dialogen te demonstreren hoe diep het witte monster zat. In de eerste plaats stelle men zich voor twee negeracteurs die op de Kring als volgt worden onthaald: ‘Jullie lijken als twee druppels water op elkaar.’

De jonge acteurs laten hun lachtanden zien. Ze zijn onthutst.

‘Jezus, wat lijken jullie op elkaar, zeg.’

Acteurs laten, nú voor de tweede maal, hun glinsterende tanden zien.

‘Jullie zijn zeker broers. Wel verdraaid. Jullie zijn allemaal broers van elkaar. Wat al die negers niet op elkaar lijken. Jan, Piet, Gerrit, vonden jullie zelf ook niet? Jezus Christus. Ik zou het echt niet weten.’

In de tweede plaats stelle men zich voor, een pas uit Suriname gearriveerd vrouwtje van over de zestig, dat instapt en zich als volgt bij de buschauffeur aandient: ‘Dag meneer, ik verzoek meneer om me te stoppen bij Kribbehoeve.’

Chauffeur grijnst naar het vriendelijke zwarte gezicht.

‘Kribbehoeve. Nee dat kennen we hier niet.’

‘Mijn schoondochter woont hier. Ik ben pas twee dagen hier.’

Chauffeur grijnst, schudt zijn hoofd.

‘Nee, we weten veel, maar dat kennen we hier echt niet.’

En het vrouwtje maar wachten naast de bus naar Grubbehoeve.

Men stelle zich verder voor een personeelchef die tegen een sollicitant het volgende zegt: ‘In Suriname zijn er ook Indonesiërs. Heeft u ze ooit zien lopen. Ze hebben geen tempo.’

Men stelle zich ten slotte een dialoog voor tussen wat er gezegd en tussen wat er gedacht wordt: ‘Nee. Toe nou. We zijn geen discriminerend land.’

‘Piet met de pet.’

‘Discriminatie? Geen sprake van!’

‘Piet met de pet.’

‘Wat vreselijk van die Amerikanen. Hoewel. Ik zou het

allemaal eerst zelf moeten meemaken. Dat land en zo.'

'Piet met de pet.'

'Ja, in Zuid-Afrika. Maar daar zegt u me even wat.'

'Piet met de pet.'

'Maar ze doen het zelf onder mekaar. Die Pakistani's of eh... hoe zeg je het ook alweer?'

'Piet met de pet.'

'Toch even aanraken, misschien worden ze wel schoon. Wel ja, per slot hebben ze me toch maar een echte bosnegerhut gestuurd aan het zoontje van onze prinses. Wel leuk zo'n bosnegerhut. Mijn kleinzoon was er wild van.'

'Hè, die mensen kunnen het toch ook niet helpen, het zijn nou eenmaal een soort dieren. En dat gekke haar, wel leuk dat Affero.'

'Met Sinterklaas hangen ze ze op in de Bijenkorf. Hi-hi.'

Harde, niet te ontkennen feiten, maar dat was nog geen reden om Sirdjal ervan te beschuldigen dat hij een overloper was. Wat voor inbreng had hij in het bestrijden van zulke gespleten, Judas Iskariotische bedoeningen, als het in eigen land niet mogelijk was elkaar te respecteren om kwaliteiten en niet op grond van uiterlijke eigenschappen die toevallig aan bepaalde raskenmerken deden denken?

Bisoenal vond Sirjals opvattingen aan de irreële kant. Hoe haalde hij het in zijn hoofd zich op die manier op te stellen? Hij was toch een Hindoe? Jammer dat Bisoenal er zo over dacht. Hadden ze op de mulo maar in dezelfde klas gezeten, dan had hij misschien toch nog iets opgestoken van het samenspel dat ieder volgend schooljaar weer even aantrekkelijk maakte.

Het was een roomskatholieke school. Kerklating, wierook, wonderen, beelden, monstransen, altaren, kruisen, kazuifels, wijwatervaten, as, paters, fraters en keurige, strenge, welopgevoede onderwijzers van de katholieke voorhoede, gaven het onderwijs het aanzien van voornaamheid en cultuur. Als leerling van zo'n school, werd van je verwacht, nee, geëist, neer te zien op leerlingen van niet katholieke scholen. Je moest je ervan bewust zijn dat je het beste onderwijs van het land genoot en je mocht in

je handen knijpen om het feit dat je gerekend werd tot één van de uitverkorenen. Basisaal gedroeg er zich naar; hij liet zich bang maken door de leiding, die geen tegenspraak dulde.

Deze toon werd door Sirdjal en klasgenoten niet au sérieux genomen, op een paar uitzonderingen na, maar die werden dan al heel gauw tot andere gedachten gebracht. Ze werden omgedoopt. Daardoor was het mogelijk, gebeurde het vanzelf, dat er tijdens de godsdienstles vragen werden gesteld, met de bedoeling de pater in het nauw te drijven, vooral als het om wonderen ging. Dankzij deze saamhorigheid, kon er soms fel teruggeslagen worden als de pastoor weigerde op vragen in te gaan.

In die periode ontdekte Sirdjal voor het eerst dat er ook iets van humor in hem zat. Het was Carlos Purperhart aan wie hij deze ontdekking dankte en die hij zich ook nu weer als een bijzonder goede jongen herinnerde.

Carlos zat achter hem, naast Carlos Paul Chang en voor Chang een Hollandse jongen die Jan heette. In Surinaamse ogen was Jan een jongen van goeden huize, maar hij liet er zich niet op voorstaan. Hij was een eenvoudige jongen en af en toe erg opstandig.

Chang maakte trouwens ook deel uit van de topschaal, waarover schoolgelden en schoolbehoeften berekend werden en betaald. Carlos was arm, hij kwam er niet voor uit en toch wist je het. Hij vertelde nooit hoe het thuis bij hem was, hij vroeg ook aan niemand om eens bij hem langs te komen. Hij tracteerde ook nooit op een bol, komkommerzuur, op softs of op een belegd broodje. Soms - dat gebeurde twee keer per jaar - nam hij een zak appels mee, die hij voor het aanvangen van de les, bij wijze van verrassing, gelijkelijk verdeelde over de lesenaars van degenen die het dichtst bij hem zaten en met wie hij een paar uur per dag toch wel een hechte band had.

Carlos had altijd kraakheldere overhemden aan, het waren allemaal witte, zodat je niet wist hoeveel hij er had. Het was een ver doorgevoerde zuinigheid die het nijpend gebrek bij hem thuis onderstreepte. Daarom wist je ook met-

een waarom hij na het verstrijken van de eerste weken van de maand, op last van de frater uit de klas werd weggeroepen. Je wist het niet alleen, je kon het ook zien aan de zweetdruppeltjes op zijn voorhoofd en de zweetvlekken onder zijn oksels, nadat door de vrolijke boodschapper zijn naam was afgeroepen.

Carlos had nooit een echte leren tas, en verder liep hij gedurende het grootste deel van het schooljaar op patapata's, ofwel goedkope sportschoenen, in die dagen het schoeisel van de armen. Maar hij had een groot incasseringsvermogen dat hem in staat stelde blikken, van welke aard dan ook, kalm te trotseren. Hij was niet dom, erg beweeglijk, was dadelijk te vinden voor een nieuw plan, een nieuwe peststrategie. Hij was ijverig, enthousiast en consequent. Hij wist dat hij erbij hoorde en liet zich door niemand die plaats afpakken. En hij hield van lachen. Dat kwam niet altijd even goed uit, zelfs in die gevallen dat hij zijn uiterste best deed het volume in zijn borstkas terug te persen. Meestal was de aanleiding hiertoe, althans in Sirdjals ogen, een opmerking van niets en zeker niet bedoeld om hem aan het lachen te maken. Jan dacht er ook zo over en schrok zich soms een ongeluk wanneer hij in de gaten kreeg dat Carlos de stuipen kreeg van het lachen.

Chang was tamelijk ernstig, hij liet zich eerder amuseren dan dat hij zich de moeite getroostte de klas aan het lachen te maken. Ook kon hij zich op tijd intomen, terwijl dat Carlos bijvoorbeeld met geen mogelijkheid lukte: hij werd de klas uitgestuurd en kon pas terugkomen als hij was uitgehikt. Dat kon wel een tijdje duren, want zo gauw was dat niet het geval. Daar kwam dan nog bij dat hij niet verder ging dan de deur van de klas, waardoor zijn hikbui een aanstekelijke uitwerking had op de klas, die het vaak ontgelden moest na school.

Carlos had een van die weinige eigenschappen die maken dat je een ander niet gauw vergeet. Hij bleef zich namelijk verwonderen over de meeste dingen die hij zag of die hij zag gebeuren. Dit was zeker geen eigenschap die gezocht moet worden onder mensen met een masker voor, of on-

der mensen die voordat de vraag is gesteld al klaar staan met hun antwoordgeschut. Achteraf zou je kunnen aannemen dat Carlos een nerveuze jongen was en dat hij voor zijn emoties omtrent de situatie bij hem thuis, een uitlaat had gevonden in de leuke, onverwachte dingen die er in de klas gebeurden. Kortom, Carlos had ruimschoots waardering voor Sirdjals grappen, of opmerkingen, hoe men het noemen wil.

‘Jij koeliejongen, waar vind je die moppen? Waar haal je ze vandaan?’ kon hij weleens vragen als hij er met zijn verstand niet bij kon.

‘Heel gewoon,’ was dan Sirdjals antwoord.

En voor de zoveelste keer vertelde hij dat hij zijn mopjes haalde uit de goten en de riolen van de stad. Deze, zo zei hij, werden door hem eerst netjes gewassen en daarna opgepoetst met Nuget van Mau-Sang, de Chinees op de hoek.

Carlos was zich bewust van sociale verhoudingen en verschillen, de talen waardoor ze werden begeleid. Woorden die op school niet werden gebruikt om achtergronden weg te drukken, omdat die in het minderwaardige Negerengels thuishoorden, vermochten hem bij gebruik daarvan, een hikaanval te bezorgen die niet meer te stuiten was. Moest hij onder de Franse les een stukje voorlezen dan smeekte hij Sirdjal om hem niet te onderbreken. Sirdjal gaf daar wel gehoor aan, maar kon het dan opeens niet nalaten de Franse klanken te onderbreken met zijn lievelingswoorden als soekroetanta, een vrucht, en soekroeboe, een regenwurmpje.

Zulke dingen waren niets voor Bisoenlal. Die liet geen ruimte open voor onderwerpen die niet met zijn afkomst of studie te maken hadden. Maar aan de andere kant was hij een verschrikkelijke opportunist: nauwelijks had hij het diploma in handen, of hij wendde zich af van het katholieke geloof. Hij werd een fanatieke Hindoe en omdat hij geen westerse voornamen had, bleek hij het zich gemakkelijk te kunnen permitteren. Een keer in de week stond hij zijn vader bij in het verzorgen van religieuze diensten voor een aantal gelovige Hindoes uit de buurt.

Op de kweekschool gedroeg hij zich afzijdig, en je zou als je hem niet kende, zoals Sirdjal hem toevallig kende, niet anders denken dan dat hij van meet af aan zo in de Hindoeleer was opgevoed, dat hij én vloeiend Hindi kon schrijven én de teksten in het Sanskriet volkomen beheerste.

Voor Sirdjal waren de jaren op de kweekschool de afschuwelijkste periode uit zijn leven. Er was, merkte hij al gauw, geen samenspel, althans in de klas waarin hij terecht kwam. De klas bestond uit kleine groepjes met een duidelijk verschil in stand, waar vooral de beter gesitueerde creolen, de lichtgekleurden wel te verstaan, een stevige hand in hadden. De directeur van de school, een forse, jichtige Hollander met een rode kop, richtte zich tot eigen heil en glorie naar de plaatselijke omstandigheden. Zo kon het gebeuren dat een leerling uit de zogenaamd betere klasse, na een telefoontje, twee weken thuis bleef, omdat hij ziek zou zijn. Wel toevallig dat op de vooravond van een ingewikkeld proefwerk, lichaam en geest zich zo hadden hersteld dat een negen, zoniet een tien, wel op zijn plaats zou zijn.

Men was zich in die dagen ook bewust geworden van een sudderend rassenconflict. Vooral de opmerkingen waren er naar, maar die hoefden, na alles wat Sirdjal tot nu toe hierover had gezegd, niet nader te worden verklaard. Maar daarom was het onmogelijk op een normale manier met elkaar om te gaan. De klas was angstig, ze stikte van de vooroordelen. Sirdjal voelde aan dat hij, wilde hij niet steeds zijn hoofd stoten, zich anders moest voordoen dan hij was. Hij werd oneerlijk, hij moest, want anders had hij het nooit uitgehouden.

Logisch dat onder zulke omstandigheden, een leraar geschiedenis uit het Jappenkamp, met gemak tussen neus en lippen door blijk gaf van zijn ware gevoelens voor de gekleurde wereld, uitgedragen door Soekarno en Nasser. Hij zei: 'Zo zie je nu maar weer dat kleurlingen niet in staat zijn enige leiding te geven.' Dit naar aanleiding van de Suezkanaal-kwestie. Dat dit behalve door Sirdjal door nie-

mand gehoord werd, bewijst eens te meer de ongeïnteresseerdheid van de Surinamer in zijn eigen achtergronden.

De leraar pedagogie deed niet onder voor zijn collega geschiedenis. Hij richtte de stof naar zijn eigen religieuze normen, terwijl het geen christelijke kweekschool was. Sirdjal vond hem te ver gaan en viel hem aan. In de klas viel er een doodse, verraderlijke stilte. Men was kwaad op hem, hij was lastig, eerzuchtig en probeerde weer eens een keertje zijn intelligentie te demonstreren. De stof moest worden afgewerkt. Dus geen sensatie in godsnaam. Ja, men was bang van de maatschappelijke consequenties en stelde zich tot doel, de leraren zo goed mogelijk te houden. Ze werden op groots georganiseerde feesten uitgenodigd en onthaald als leden van de koninklijke familie. Sirdjal kon zijn gevoelens niet kwijt, innerlijk kwijnende hij weg en zocht naar een mogelijkheid om zich staande te houden. Die vond hij altijd weer in de natuur, want hij was gek van alle bomen die er groeiden en van hun bloesems en vruchten. Nutan - daar noemde hij haar weer - was veel voorzichtiger dan hij. Hij nam het haar kwalijk, want hij voelde zich ook door haar in de steek gelaten. Ten slotte werd hij erg onzeker, bang als hij was, dat zijn fantasie en zijn sterke verbeeldingskracht niet tot hun recht zouden komen. Hij had het ook niet gemakkelijk: er werd in zijn schriften gesnuffeld naar materiaal om hem te kunnen compromitteren. Er werd zelfs een gedicht aan hem opgedragen, bij wijze van bespotting. Dat mocht hij dan lezen als hij weer eens inspiratie had. Ook had men soms de gewoonte het woord tot hem te richten, zonder dat er maar een ogenblik naar hem gekeken werd. Vroeg hij wat er aan de hand was, dan liep men mompelend weg, of men reageerde zo onbeschoft dat hij moeite had zijn tranen te bedwingen. Hij leed eronder, en verwenste zijn vader, die hem in Suriname gehouden had.

Hij dacht vaak aan Carlos, aan Jan en aan Chang, de anderen uit de klas, de oudere meisjes uit de hogere klassen. Zeker zou het, als hij in die jaren met hen had samengezeten, anders zijn toegegaan. Ze hadden vanaf de lagere

school iets zeer eigens en iets zeer gemeenschappelijks gehad, dat voornamelijk bestond in het bestrijden van mirakels. Misschien moet je, in een land als Suriname, om tot een mens te kunnen uitgroeien, eerst katholiek zijn. Misschien. Een ding, hij was er trots op, een deel te zijn geweest van dat grote geheel en ook was hij er trots op onderwijs te hebben genoten van mensen die toch wel een tamelijk ontwikkeld esthetisch gevoel hadden. Juist door de wonderen!

Hij begreep nu wel heel goed waarom men hem op de kweekschool probeerde te compromitteren en waarom men de spot met hem dreef. Daarin schulde zijn kracht, namelijk het feit dat hij altijd alles begreep, maar er daarom ook zo rustig, zonder rancune over kon schrijven, alsof het om iemand anders ging, die hetzelfde had meegemaakt en die op de zelfde wijze werd miskend.

Bisoenlal trouwde vrij laat voor een Hindoe. Er werd verteld dat hij, na zich in een ongelukkige liefde te hebben gestort, een teruggetrokken leven was gaan leiden. Men vertelde ook - wat werd er in Suriname niet verteld! - dat hij seksueel gestoord was door zijn godsdienstwaanzin, waar hij in die jaren het slachtoffer van was...

Sirdjal vond dat hij genoeg had geschreven. Hij stond op en maakte zich gereed voor de straat.

Het weer viel mee, zonlicht viel tegen de volle breedte van zijn gezicht, zodat hij moeite had zijn ogen goed open te houden. Hoe vaak had hij niet door deze straat gelopen met steeds dezelfde gedachten over zich zelf, de mensen van wie hij hield, de mensen die hij betreurde? Steeds dezelfde gedachten, en ook aan de buurt zelf was helemaal niets veranderd. Hij had steeds te maken met dezelfde stenen huizen, dezelfde bloemen, dezelfde bestelwagens, dezelfde leveranciers, dezelfde voorbijgangers, dezelfde wandelaars, dezelfde planten achter het glas, dezelfde bomen.

Hij bleef staan en dacht: 'Verheugt u, o, mens.' Dit als lofzang op de opengebarsten kastanjeknoppen, de eerste bladeren van het jaar. Hij zou erg opgewonden moeten zijn

van louter vreugde, hij zou het bloed door zijn aders moeten horen ruisen als de bladeren van de kastanje. Hij zou zich geprikkeld moeten voelen als al die vogels en als gevolg daarvan het verband moeten voelen tussen zijn eigen naaktheid en het groene prikkelkleed van de natuur. Och, het zei hem niet zoveel allemaal, hij had alles, behalve die leerachtige bladeren, die smeken om een nieuwe maatschappijstructuur. Hij keek op. De masten, de lantaarnpalen, de elektrische kabels werkten ontvullerend. Hij liep door.

Om half vijf was hij weer thuis, hij blies en hijgde van de boodschappen. Boven wachtte mevrouw Groot. Ze vertelde hem dat zijn broer, die altijd met de bromfiets kwam, een hele tijd bij het hek had gestaan, omdat er niet werd opgedaan.

‘Wat jammer,’ antwoordde Sirdjal.

‘Misschien komt hij wel weer terug. Ik zag hem staan en ben toen naar hem toegegaan. Zo warm is het toch ook weer niet.’

‘Dank u wel.’

‘Ja, ik zei dat ik niet wist, of u zo gauw terug was. Gisteren was u de hele avond weg, niet? Ik hoorde u thuiskomen.’

‘U bent erg attent.’

‘Uw post ligt op de trap. Ik heb die maar voor u hier neergelegd, omdat het anders zo'n rommel wordt beneden.’

‘U bent erg attent, mevrouw.’

Sirdjal ontdeed zich van zijn zware last, pakte zijn post en had de pest in dat dit in tegenwoordigheid van mevrouw Groot gebeurde. Hij voelde zich bespioneerd en werd kwaad.

‘Ik neem aan dat u vergeten bent het licht op de trap uit te doen?’

‘Dat herinner ik me niet meer, mevrouw. Maar zoiets kan iedereen weleens gebeuren.’

Hij wachtte niet op commentaar, stopte de binnengekomen post in zijn boodschappentas en liep verder naar boven.

Hij smeed de deur met een knal dicht, deed hem op slot en vloekte zo hard als hij maar kon. Toen ging hij languit op de divan liggen, om wat tot bedaren te komen. Na twintig minuten stopte hij de boodschappen weg en warmde het vlees van eergisteren op om zijn maaltje rond te maken. Hij at om vijf uur, bracht de kamers in orde en bleef tot zeven uur wachten op Firoz. Toen deze niet kwam opdagen, besloot hij zelf het initiatief te nemen. Om kwart over zeven pakte hij de tram naar het centrum van de stad.

Waarom deze bevlieging? dacht hij onderweg. Waarom zich uitsloven voor een ander van wie nog blijken moest, of die zijn gevoelens wel respecteerde? Waarom zich zo gulzig openstellen voor iemand die het misschien niet waard was? Hoe vaak had hij niet geprobeerd zich in een ander te verdiepen, terwijl hij voelde dat die van hem afgleed, en geen centimeter dichterbij hem kwam?

In een rechts Surinaams blaadje had men hem gerecenseerd als iemand die vast zat aan het Surinaamse probleem. Was dat soms bedoeld om hem de mond te snoeren? Om te verhinderen dat hij ophield met het ophangen van de vuile was?

Alsof dat allemaal nieuws voor hem was en alsof hij niet wist waar hij toevallig graag over schreef! Niemand kon hem tegenhouden, niemand zou zijn mond kunnen snoeren. Niemand zou hem kunnen tegenhouden als bleek dat hij - ook in het geval van Firoz - zijn hoofd had gestoten; dan was dat zijn zaak, zijn menselijk avontuur. Na Firoz zou er heus wel een ander zijn, waar ook ter wereld. Daar geloofde hij in, dat was zijn geloof. Hij geloofde in mensen, de manier waarop ze zouden kunnen functioneren, als ze niet bang waren. Maar waarom dacht hij opeens aan een stelletje mensen die er op uit waren anderen kapot te maken? Hij wist toch dat ze daarmee hun eigen onmacht demonstreerden? Hij twijfelde toch niet? Hij mocht niet twijfelen, hij kón niet worden bedonderd, want wat hij zei was waar.

Het was wel zo dat hij zich aan Firoz vastklampte als aan een droom, maar dan een hele mooie. Want hij had, wan-

neer hij aan Suriname dacht, zeker niet het beeld van een liefhebbende bevolking. Het beeld dat hij had was dat van huilende wanhopige mensen die elkaar stonden te wurgen op de hoeken van de straten, of voor de deur van hun huizen. Hij zag ze vanuit de verte, als wezens zonder gezichten, met dreigende armen en machteloze kelen en monden. De grond waarop ze stonden was rood van de pommerak-bloesems, en van het sap van djamoebessen. Hij kon er afstand van doen, zich distantiëren en zich verder sussen met de gedachte dat er toch overal gemoord en geplunderd werd. Waarom zich dan nog druk maken over een godvergeten stukje jungle met een inwoneraantal waar niemand slapeloze nachten van heeft?

Hij belde aan, maar er werd niet opengedaan. Was hij terecht achterdochtig geweest? Hij slenterde op en neer door het steegje, drukte nogmaals op de bel en bleef toen er weer niet werd opengedaan, een minuut of drie voor de deur treuzelen. Had Firoz hem een verkeerd adres opgegeven? Hij bladerde in zijn zakagenda, ging opzij voor een haastige voorbijganger en struikelde bijna, want het trottoir was erg smal.

Het adres bleek juist te zijn. Firoz was dus nog niet thuis, of hij was er wel, maar dan met het meisje over wie hij het een en ander had verteld, misschien had hij er gewoond, misschien geneerde hij zich om hem te ontvangen. Afgaande op de drie laatste mogelijkheden zou hij met vrij veel zekerheid kunnen aannemen dat Firoz oneerlijk was. Maar hij hoopte dat dat niet zo was en hield het dus maar op een toevallige samenloop van omstandigheden.

Langzaam liep hij terug. Hij had geen speciale gedachten en geen speciale bestemming. Het was een frisse avond, de lichtjes van de rondvaart gaven diepte aan het water. Hij bleef staan en staarde naar de dansende weerspiegeling, de vreemde, strakke gezichten achter het glas van de boot. Typisch voor hem dat hij nooit op de rondvaart was geweest. Het zei hem niets behalve dat er altijd toeristen waren die zich op de gekste manieren graag lieten vermaken, omdat ze zelf zo weinig initiatief hadden. Sirdjal dacht aan bapa; het kon voor Vidyai weleens erg lastig gaan worden,

hij liep door. Bij het Muntplein ging hij niet door de Reguliersbreestraat, zoals hij zich eerst had voorgenomen, maar langs de Amstel. Het stikte van de auto's, het Italiaanse restaurant waar hij vroeger nog weleens kwam, was stampvol. Hij was blij dat hij thuis had gegeten, op zaterdag was het eten trouwens nooit zo lekker en dan kon de drukte bepaald hinderlijk zijn.

Hij stak de straat over, wrong zich tussen twee geparkeerde auto's door en was aan de kant van het water. De bomen die er stonden ruisten boven zijn hoofd. 'Verheugt u, o mens,' dacht hij en plukte een blaadje.

Hij was om drie uur in de ochtend per taxi naar huis gereden en sliep tot half drie. Hij was wrevelig. Het lukte hem slecht wat optimisme, dat hem voor veel narigheid kon behoeden, op te brengen. Het bezoek van bapa en Basisoel hing hem als een zwaard boven het hoofd. Hij zag op tegen de eindeloos durende middag, de spanningen tijdens de gesprekken, de stilte en het oorverdovend lawaai van de kinderen als de strips eenmaal hun werk hadden gedaan. In gedachten hoorde hij de slap vermanende stem van Basisoel, terwijl het lawaai zich verdubbelde, omdat de kinderen wisten dat hij niet tegen ze durfde op te treden. Sirdjal zag ook de agressie in Basisoel's ogen, het wapen waarmee hij Vidjai bestreed wanneer deze zelf het initiatief nam om tegen haar kroost op te treden. Ze was machteloos, net als hij.

Hij smees de strips naar de eettafel, keek in de ijskast om te zien, of er genoeg drank was en verdween toen in de badkamer.

Een half uur later werd er lang en hard gebeld. Het eerste gezicht in de trap was dat van bapa, het tweede dat van Basisoel. Daarna volgden de kinderen en vervolgens Vidjai. Ze had een grote bos bloemen bij zich en ook een mand, waarin een aantal pannen, die aan het oog onttrokken waren door keurig gestreken, maar verschoten theedoeken.

'Kijk, bhai. Dit is voor jou,' zei ze met een meisjesstem,

alsof ze om hulp vroeg.

Sirdjal was blij met de bloemen, hij hield van chrysanten.

‘Dank je wel,’ zei hij en kreeg er bijna tranen van in zijn ogen.

Vidyai glimlachte, wees toen trots naar de pannen.

‘En dit is voor ons allemaal,’ zei ze.

‘Wat een werk.’

‘O, het is niks, hoor. Ik houd van koken.’

Sirdjal nam de mand van haar over; hij deed alsof hij niet zag dat bapa en Bisoenal tevreden als ze waren over de geleverde keukenprestatie, glunderend stonden toe te kijken.

‘Heb je een vaas voor me?’ vroeg Vidyai. ‘Dan kan ik ze meteen erin doen.’

Sirdjal dacht even na.

‘Ik geloof van wel,’ antwoordde hij langzaam en vroeg of ze met hem meeging naar de keuken.

Hij draaide zich om en vestigde de aandacht van de kinderen op de strips. Dit hoefde maar een keer te worden gezegd, wat ook zijn bedoeling was. Zijn territoriuminstinct was groot en het kostte hem geen moeite om het te laten merken ook. Hij kon wat dat aanging zeer duidelijk zijn.

Hij opende de deur naar de keuken en deed hem zachtjes dicht. De mand liet hij op het aanrecht staan, waarna hij naarstig naar een vaas begon te zoeken.

‘Wanneer ga je eindelijk trouwen?’ vroeg Vidyai schertsend. ‘Je hebt niet eens een vaas in huis.’

‘Er zijn meer dingen die ik niet heb,’ antwoordde hij en deed de volgende kast open.

‘Ha!’ riep hij ineens uit. ‘Vind je niet dat ik een mooie vaas heb? Hoe vind je mijn mooie witte cilindervormige vaas?’

‘Dus toch?’ vroeg Vidyai verwonderd.

‘Dus toch,’ herhaalde hij en hield haar het ding trots voor.

‘Waar zijn je messen?’ vroeg Vidyai.

Hij trok een la open.

‘Nog iets?’ vroeg hij triomfantelijk.

‘Water,’ antwoordde ze. ‘Maar schuif een beetje op, want zo gaat het niet.’

Vidyai deed een beetje stug. Het was een pose in de platonische sfeer. Ze was én verlegen én verschrikkelijk blij dat ze alleen waren.

‘Die fruitschaal heb ik ook van jou gehad,’ zei hij.

‘O ja,’ zei ze. ‘Dat is waar ook.’

‘Ik heb hem op mijn slaapkamer.’

‘Hou op, hoor Sirdjal. Je maakt me verlegen.’

‘Zou je het erg vinden als ik je een zoen gaf?’

Ze keek met grote ogen naar hem, het mes in haar ene hand.

‘Zou je me neersteken?’

‘Je maakt altijd grapjes.’

‘Nee,’ zei hij en pakte haar in zijn armen.

‘Hou op,’ zei ze zachtjes. ‘Anders ga ik schreeuwen.’

‘Schreeuw dan,’ zei hij en zoende haar.

Ze veegde haar mond, keek woestkwaad en begon opeens te lachen.

‘Beest,’ zei ze.

‘Hoe is het met hem?’ vroeg hij.

Hij had het over bapa.

‘Met hem? O, die zit de hele dag televisie te kijken. Hij slaapt op mijn bed met zijn vieze voeten. En hij spuwt in de asbak. Je moet hem horen als hij pas wakker is. En altijd zit hij naar me te loeren. Ik voel dat hij voortdurend op me let, alsof hij me op een fout wil betrappen. O, ik word er zo zenuwachtig van. Hij doet niets anders dan kijken. Hij kijkt en kijkt en hij wil alles weten. Hij wil weten hoeveel geld we in huis hebben, hij wil weten wat dit of dat kost. Ik zeg altijd alles beneden de prijs. Ik wou dat ik weer in Suriname was. Dan kan ik les geven en mijn eigen geld verdienen. Bisoenlal is verschrikkelijk zuinig. Hij denkt alleen maar aan het huis dat hij gaat kopen.’

Ze stopte de bladeren in het papiertje en maakte er een prop van.

‘Heeft hij iets tegen je gezegd?’ wilde ze weten.

‘Ik heb hem nog niet gezien,’ bekende hij eerlijk. ‘Ik walg van hem.’

‘Hoe gaat het met dat ene meisje?’

‘Goed, geloof ik.’

‘Zie je haar niet meer dan?’

‘Nee, maar we hadden geen afspraak, we hadden elkaar niets beloofd.’

‘Je bent heel anders dan Basisoelal.’

‘Daarom hou je zoveel van me, toch?’

‘Soms wil ik weglopen. Dan kijk ik naar de kinderen. En waar moet ik naar toe?’

Sirdjal kreeg met haar te doen, hij deed zijn best om haar wat op te vrolijken.

‘Je bent mooi,’ zei hij.

‘Vroeger was ik mooi. Kijk naar m'n buik.’

‘Kijk naar mijn maag.’

Sirdjal trok zijn overhemd uit zijn broek en liet haar zijn maag zien.

Ze deed haar handen voor haar ogen, keek stiekum tussen haar roze vingers door en giechelde. Het was gevaarlijk wat hij deed en hij wilde haar niet compromitteren.

‘Kijk!’ riep hij uit. ‘Ik ben weer beschaafd.’

Vidyai vertrouwde het niet helemaal en gluurde tussen haar vingers om te zien of hij zijn hemd weer in zijn broek had gestopt. Ze giechelde om haar eigen taboe.

‘Je bent een gevangen vogeltje,’ zei hij.

‘En jij?’

‘We zijn allemaal gevangen, en iedereen in zijn eigen kooi. Maar zo verlegen als jij ben ik echt niet.’

Ze liet een zucht horen, wees met een vinger naar de vaas.

‘Klaar,’ zei ze.

‘Wie zegt dat je klaar bent? Niemand is ooit klaar. Alles komt terug. Morgen sta je weer bloemen te schikken en morgen sta je weer te koken. En overmorgen denk je opeens weer aan iets dat je overkomen is en dat toch nog pijn doet. En als je niet oppast word je van links naar rechts geschopt. Want niets wat je doet is goed in de ogen van an-

deren. Ze willen dat je doet wat zij goed vinden en dan is het ook weer niet goed. Niets wat je doet is goed. Waarom zet je geen grote mond op tegen Basisoenal?

Waarom doe je wat hij wil?

Ze haalde haar schouders op.

‘Wat kan ik anders?’

‘Ik begrijp het en ik kan je niet helpen.’

‘Ik moet bij hem blijven.’

‘Ook dat begrijp ik en ook daar kan ik niets tegen doen.’

Ze deed haar mond open om iets tegen hem te zeggen.

‘Wat wou je zeggen?’ informeerde hij.

‘Sirdjal, je gaat toch niet met een Hollandse vrouw trouwen?’

‘Hoezo? Je lijkt wel mijn moeder. Maar goed, als ik tussen Eskimo's was geweest dan had je me hetzelfde gevraagd.’

‘Ik ben gewoon nieuwsgierig.’

‘Dat mag.’

Ze knikte.

‘Ik ben jaloers op je, ik wou dat ik met jou getrouwd was.’

‘Als ik ooit trouw, dan trouw ik met jou, of met een vrouw die sprekend op jou lijkt.’

Hij legde de klemtoon op als.

‘O zo, je bedoelt dus dat je niet gaat trouwen.’

‘Ik trouw met een vrouw die met Suriname getrouwd is, of met een vrouw die van Suriname is gescheiden.’

‘Wanneer word je nou eens eindelijk een beetje ernstig?’

Er werd op de deur geklopt.

‘Je hoeft niet te kloppen. De deur is niet op slot,’ zei Sirdjal.

Bisoesnal liep aarzelend de keuken binnen, hij keek schichtig en toen hij dacht dat het veilig was, licht geïrriteerd naar zijn vrouw.

‘Je hebt een mooie vrouw, Bisoesnal. Vind je ook niet? En wat een bos haar heeft ze. Zie je het ook?’

Sirdjal wachtte niet op een antwoord, hij ging achter Vidjai staan en streelde de lange nekharen die uit haar wrong

gesprongen waren.

‘Je moet je haar los kammen. Dat vindt Basisoenlal vast veel mooier staan. Toch Basisoenlal?’

Zijn neef grinnikte, hij was jaloerser dan ooit.

‘Hij houdt er niet van dat ik mijn haar los kam,’ zei Vidyai op verwijtende toon.

‘Dat geloof ik niet van Basisoenlal. Of hij zou moeten weten dat er luizen in zaten.’

Sirdjal zei dit bij wijze van een grapje om Vidyai te redden uit een situatie die mede door hem veroorzaakt was. Maar hij had geen succes. Vidyai was bang en durfde niet naar haar man te kijken. Ze had er spijt van dat ze haar mond voorbij had gepraat en probeerde dat goed te maken door een pose van nederigheid. Of het moest zijn dat ze die nederigheid voorwendde om toch niet helemaal te laten doorschemeren dat ze het gedaan had om zich op hem te wreken met Sirdjal als publiek.

‘Hoe vind je die bloemen, Basisoenlal?’ vroeg ze zonder naar hem te kijken.

‘Ach,’ antwoordde Basisoenlal bits. ‘Wat moet Sirdjal met die bloemen doen. Bloemen zijn voor vrouwen.’

Sirdjal dacht aan de talloze *mala's*, ofwel kransen van gele Afrikaantjes, ofwel halssierkransen, waarmee politici, functionarissen, afgestudeerden en anderen worden verwend en erkend. Hij zei: ‘Dan krijgt Vidyai zeker veel bloemen van je. Wat leuk voor je Vidyai.’

Vidyai werd nerveus, ze pakte de vaas van het aanrecht en liep zo snel mogelijk de keuken uit. Sirdjal, die geen enkele reden zag om langer voor het aanrecht te staan, volgde haar voorbeeld.

‘Waar moet ik ze neer zetten, bhai?’

Sirdjal keek rond.

‘Op mijn werktafel.’

‘In de slaapkamer?’

‘In mijn slaapkamer. Zulke mooie bloemen horen in de slaapkamer thuis. Net als de fruitschaal die ik van je gekregen heb.’

Vidyai wist met die opmerking geen raad. Ze verdween

in de slaapkamer waar ze, tot Sirdjals grote verbazing, rustig een tijdje bleef rondhangen. Hij vroeg niet of ze kwam, hij was ook niet nieuwsgierig naar wat ze daar deed, hij vond het - om eerlijk te zijn - erg fijn dat zo'n mooie vrouw als zij de sfeer van zijn kamer inademde. Hij ging zitten.

Bapa had zich de stoel toegeëigend, die het dichtst bij de kachel stond. Hij zat met gekouste voeten, want hij had, meteen toen hij binnen was, zijn schoenen uitgetrokken, teneinde de grond niet te bevuilen. Sirdjal keek naar de schoenen die bij de deur stonden en toen opnieuw naar de gekouste voeten van de oude. Het oeroude gebruik had op hem zo'n vertederende uitwerking dat hij bijna vergat met wie hij te doen had. Maar hij was niet gek, hij realiseerde zich dondersgoed dat hij, wilde hij tenminste niet vastgebeten komen te zitten aan de gifbruine slagstanden van de oude olifant, zich vooral niet te lang mocht laten gaan. Ook bapa was op zijn hoede, zijn blik was doordringend, maar tegelijk ook erg gespannen.

‘Je bent niet veranderd,’ merkte hij op.

Hij sprak in het Hindi.

‘U ook niet,’ was Sirdjals verweer.

Zijn Hindi was abominabel, het maakte hem onzeker. Maar zo gauw was hij niet uit het veld geslagen: het ging er na tien jaar niet meer om, hóé hij zich uitdrukte, maar om datgene wat hij tot uitdrukking wilde brengen. En dat zou hij alleen maar doen als erom gevraagd werd, want hij had er geen enkele behoefte aan uit eigen beweging een gesprek op gang te brengen. Hij was ongeïnteresseerd, en informeerde zelfs niet naar het doel van de reis, of naar de eerste, reeds opgedane indrukken over de Hollandse samenleving.

Natuurlijk had Sirdjal, wat de oude aanging, zijn eigen gedachten, een eigen mening. Zo kon hij zich wel voorstellen dat bapa's rugklachten van psychische aard waren en een steengoed excuus voor zijn onmacht tegen de tirannie van zijn vrouw, die hij zijn leven lang onder de duim had gehouden. De rollen waren nu helaas omgekeerd.

Maya, zijn vrouw, kon, nu hij uitgeteld was, eindelijk tegen hem in opstand komen, ze kon zich op hem wreken zonder dat ze er de gevolgen van ondervond. Als vrouw had ze hem niet meer nodig. Ze kon haar hoofd op het kussen leggen, zonder zich gekweld te voelen door het gebrek aan lichamelijk contact. Ze erkende haar onaantrekkelijkheid als vrouw en berustte in het feit dat het te laat was om nog terug te vallen op haar jeugdromen, de behoefte van haar welgevormd lichaam. Ze keek in de spiegel en zag hoe grijs ze was en hoe dun het haar. Maar ze was vrij. Ze hoefde zich niet meer uit te sloven in de keuken en op het veld, ze hoefde niet meer te krijsen en met borden te slaan, ze hoefde zich niet in te spannen om zijn eetlust te verpesten door te veel zout in het eten te doen. Ze hoefde 's avonds niet naar nóg meer bezigheden te zoeken om haar tijd door te komen, terwijl bapa op het balkonnetje zat en muskieten doodsliep, die hem stoorden in zijn meditatie, of zijn nagelknipperij, zijn shagrokerij. Eindelijk zag ze haar kans schoon om hem te tiranniseren door dagen achter elkaar met een stug gezicht door het huis te lopen, terwijl ze niets zei en ook niet de behoefte had wat dan ook tegen hem te zeggen. Nu kon ze, zodra het maar in haar opkwam, de wilde bus pakken om haar zusters en broers op te zoeken bij wie ze hem voorgoed kon doodverven als een egoïst, een man die haar alleen maar een kroost had bezorgd.

Sirdjal had meer de indruk dat bapa's vertrek uit Suriname een wanhoopsdaad was, een laatste poging om nog één keer te kunnen bewijzen dat hij ondanks alles toch nog haar meerdere was, dat hij in staat was zonder haar te leven en dat hij nog altijd de macht had haar te grieven. Niet zij, maar hij was degene die zich de luxe kon permitteren van een verre reis die het hem mogelijk maakte dicht bij zijn oudste zoon te zijn, die een man was met grote kwaliteiten, een man met geld op de bank, een groot huis in het vooruitzicht. Niet zij, maar hij was degene die zich kon koesteren in de warmte van zijn zoon, de bereidwilligheid van zijn schoondochter.

‘Ik heb toen jullie in de keuken waren het huis aan bapa laten zien,’ onderbrak Basisoelal zijn gedachten.

‘Dan heeft hij dus alleen de keuken nog niet gezien,’ was Sirdjal’s antwoord. ‘Maar ik moet toegeven dat het een kleine keuken is.’

Hij zei dit, terwijl hij zich afvroeg of Basisoelal, zoals gewoonlijk, de jassen op zijn bed had neergekwakt.

‘Bapa vindt het een mooi huis,’ zei Basisoelal.

‘Voor jou alleen gaat wel. Voor Basisoelal zou het veel te klein zijn.’

‘En dan was er voor u geen plaats,’ antwoordde Sirdjal.

‘Waar is Vidyai?’ vroeg Basisoelal voor wie de grond te heet was geworden.

De kinderen keken even op van hun strips, lazen toen ongestoord verder.

‘Ik ben hier,’ antwoordde Vidyai. ‘En je raadt nooit wat ik gedaan heb.’

Ze lachte.

‘Weet je, bhai, ik heb stilletjes gelezen wat je hebt geschreven. En ik heb de jassen opgehangen.’

Ze had zich van haar vest ontdaan en zag er minder vol uit. Haar hals was niet zo stevig meer, maar haar borsten waren niet te overtreffen.

‘Zo, zo. Je begint dus ook al te snuffelen,’ zei Sirdjal.

‘Is het moeilijk om een boek te schrijven?’

Sirdjal werd quasi ernstig.

‘Heel moeilijk,’ was zijn antwoord.

Bapa keek misnoegd; het betaamde een fatsoenlijke vrouw geenszins de slaapkamer van een manspersoon binnen te dringen.

‘Ik wou dat ik ook kon schrijven,’ zei Vidyai en ging zitten.

Bapa remde haar af.

‘Schrijven. Wat is schrijven? Sirdjal moet minister worden. Dat brengt veel meer op dan boeken.’

Op dergelijke aantijgingen was Sirdjal altijd voorbereid.

‘Als Basisoelal nou eens minister werd. Wat zegt u daarvan? Bovendien kan hij u tot zijn adviseur benoemen. La-

ten we er alvast op drinken.’

Sirdjal stond op van de divan. Met een wijds en gul gebaar van zijn armen, deelde hij mee wat voor drank hij zoal in huis had. Dit om de gemeenschappelijke toekomst van bapa en Basisoental te vieren. Hij vond echter in het geheel geen weerklank, behalve bij de kinderen, iets wat hij nou net niet had gewild. Helaas moest hij toezien hoe gedurende vijf minuten de kamer gevuld werd met een algehele uitbarsting van histerie.

‘Soft,’ werd er gejuicht en gejoeld. ‘We willen een hele fles soft, we willen een hele fles met soft, oom.’

Ten slotte werd het Sirdjal, die zich had ingehouden, toch iets te veel.

‘Goed,’ zei hij stoïcijns. ‘Jullie krijgen elk een hele fles, maar dan moet je me direct beloven dat je je soft met fles en al inslikt.’

Vidyai schrok en sloeg haar ogen neer. In de kamer werd het toen zo stil, dat Sirdjal begon te twijfelen of hij wel echt wel mensen op bezoek had. Was hij te ver gegaan misschien? Had hij toch méér rekening moeten houden met de gevoelens van Vidyai? Verdomme, ze keek zo ongelukkig dat hij zich zowaar schuldig begon te voelen in zijn eigen kamer.

‘Moet je niets drinken, Vidyai?’ vroeg hij teder.

Ze keek woestkwaad.

‘En jij Basisoental?’

‘Soft,’ antwoordde ze stug.

‘Voor mij ook soft.’

‘Zo, je bent dus geheelonthouder geworden? Wat een deugd.’

‘Basisoental drinkt nooit. Soms rookt hij, maar dat komt door zijn zware studie,’ snelde bapa zijn zoon te hulp.

‘O, dat wist ik niet. Maar het is waar. We zien elkaar bijna nooit en dan weet je niet wat waar is en wat niet. Het is dus als ik het goed heb o.k. als ik voor iedereen, behalve voor me zelf, soft inschenk?’

De vraag was gericht aan Basisoental.

‘Voor bapa ook een glas soft,’ zei hij bleek.

‘Geen speciale soft?’

‘Cola is goed,’ antwoordde Basisoenthal.

Hij deed zijn bril af, beademde de glazen en wreef ze schoon met een zakdoek. Merkwaardig dat hij geen seconde opkeek, zodat Sirdjal het vermoeden kreeg dat zijn neef zich niet zonder bril durfde te presenteren.

‘Die bril staat je uitstekend,’ zei hij om hem ervan af te helpen.

Basisoenthal wist niet hoe hij kijken moest. Had Sirdjal hem gecomplimenteerd? Of probeerde hij weer de draak met hem te steken? Hij drukte zijn wijsvinger op een puntje van zijn neus, duwde de bril wat op en kruiste zijn armen.

‘Ik heb bapa verteld dat je ook op Schiphol was, maar dat je opeens weg moest,’ zei hij opeens.

Bapa opende zijn geaderde, bloeddoorlopen argusogen. Hij bevestigde het berichtje, zakte weer weg en keek toen totaal ongeïnteresseerd naar de voorwerpen om hem heen. Hij was hier, hij was elders, en hij was nergens. Het beste was hij nog te vergelijken met een beeld dat bij nadere beschouwing, toch een levend wezen blijkt te zijn. Het was misschien wat te ver gezocht, maar hoogstwaarschijnlijk was Sirdjal nog te veel onder de indruk van Nero's fascinerende tuinpraktijken uit de geschiedenisboeken van de school. En alhoewel hij dat van zichzelf wist, kon hij het toch maar niet nalaten, zich allerlei wrede voorstellingen te maken van de man die de aanleiding was van deze gedachten.

‘Zeg, *bhai*, weet je dat bapa's rugklachten al heel wat minder zijn geworden?’

Bapa werd met een schok wakker.

‘Wat heeft je vader gezegd?’ vroeg hij aan zijn oudste kleinzoon.

De jongen zei dat hij niets had gehoord en ging door met lezen. Bapa deed toen zijn ogen weer dicht en dommelde zijn eigen wereld in. De spanning was nu niet meer te verdragen en de eerste die er helemaal niet meer tegen kon, was Vidyai. Zij kwam uit haar stoel en vroeg aan Sirdjal of ze mocht meehelpen in de keuken. Daar maakte hij haar

meteen zijn verontschuldiging voor het feit dat hij misschien te weinig rekening met haar had gehouden. Het was geen gewone verontschuldiging, want hij vond dat hij, ondanks alles, gelijk had, maar dat hij wel enigszins kon begrijpen dat zij het niet nam, om welke reden dan ook. Ze gaf eerlijk toe dat ze het zich sterk had aangetrokken, omdat ze vond, dat hij nog nooit zo hard was geweest.

‘Maar je kan er toch ook niet tegen dat je door de kinderen wordt gechanteerd? En je had het me ook gerust meteen mogen zeggen. Het zijn tenslotte ook jouw kinderen.’

Ze schudde haar hoofd.

‘Ach, ik ben niet tegen de kinderen opgewassen. Ze doen toch wat ze willen. En als we ruzie hebben worden ze allemaal tegen me opgestoot.’

Ze zuchtte.

‘Bhai, hij liegt dat hij niet meer drinkt. Wat kan die vent toch liegen? Waarom liegt hij zo?’

‘Hij is banger dan jij en veel banger dan ik.’

‘Ik weet iets.’

‘Wat?’

‘Laten we rum in zijn glas doen.’

‘En in bapa's glas?’

‘Rattengif.’

‘Nee, laten we dat vooral niet doen.’

Ze giechelde en stelde voor samen met hem een glaasje puur te drinken.

‘Het is zo goed voor de zenuwen,’ zei ze.

Sirdjal was het helemaal met haar eens, ze dronken samen puur en vervolgens rumcola, op de oude olifant en de kinderen na. Bisoenlal werd er stil van en keek misnoegd de kant uit van Vidyai.

‘De rum is uitstekend,’ merkte Sirdjal op, om Vidyai uit de situatie te redden.

Helaas kreeg hij van Bisoenlal geen enkele reactie, zodat hij zich genooddaakt voelde zijn opmerking niet alleen te herhalen, maar ook heel even te benadrukken door blijk te geven van de vurige smaak op zijn tong. Hij had wat je zou kunnen noemen een klein beetje succes, als je ervan uitging

dat er niet zo heel veel werd gezegd of kon worden gezegd in een ruimte die steeds kleiner begon te worden. Kortom, zijn tongklakkerij was voor bapa de aanleiding om onder het mom van vrolijke conversatie een paar oude koeien uit de sloot te halen. Tja, het was onmiskenbaar dat het de oude buitengewoon zwaar viel Sirdjal te accepteren zoals hij werkelijk was. Deed hij dat wel, dan bleef hem niets anders over dan zich zelf te bekennen dat niet Sirdjal, maar juist hij niet deugde. Vandaar dat hij de ene compromitterende herinnering na de andere oprakelde, waaronder de fles Mariënburgrum, die door Sirdjal was weggemaakt op een keer toen hij bij de oude thuis logeerde.

‘Het is waar dat ik die fles gestolen heb,’ bekende hij ruitelijk. ‘Maar het is dan nog altijd de vraag wie hem uit de winkel heeft gehaald. Ik niet.’

Bapa voelde niets voor argumenten, hij schraapte zijn keel, alsof hij net op was en de nacht nog dik in de keel had zitten. Hij liet geen enkele mogelijkheid open om tot een akkoord te komen en zweeg. Hij likte aan het vloeitje van zijn shagsigaret die hij voor zichzelf gerold had en rookte onverstoort en in gedachten verzonken. Zo nu en dan bewoog hij zich als iemand die totaal uitgeput was door de meest ondraaglijke pijnen. As viel op de matting, zonder dat hij het in de gaten kreeg.

‘Geef bapa een asbak, toch Vidyai?’

Vidyai gehoorzaamde onmiddellijk en werd door haar schoonvader rijkelijk geprezen en beloond.

‘Vidyai is een goed kind,’ zei de oude. ‘En kijk wat voor mooie en knappe kinderen zij mijn zoon geschonken heeft. Kijk naar de mooie kleur.’

Vidyai werd verlegen en staaarde naar de punt van haar pumps. Bapa legde zijn asbak op de eettafel naast zich, schoof vervolgens iets naar voren in de stoel waarin hij zat om wat ruimte te maken voor zijn hand, die hij nodig had voor de pijnen in zijn rug.

‘Misschien zijn het nierstenen,’ verzuchtte hij en wreef over de volle vouwen in zijn gezicht.

Hij kreeg alle aandacht die hij zich kon wensen, terwijl

hij tegelijkertijd naar een uitlaat zocht voor zijn onmacht en zijn afgeleefde spieren en botten. Hij begon ook opeens af te geven op de negers met wie hij in het vliegtuig had gezeten. Het zat hem hoog dat al die *kafri's*, die negers alsmar naar Holland kwamen. Want hij vond het toch zo verschrikkelijk jammer dat een land met zoveel mooie, witte mensen steeds zwarter werd gemaakt.

Bapa zelf was een *koila wallah*. Hij had een hele donkere huid als van perkament, het werk van de onbarmhartige tropenzon in het open veld, nu overgenomen door de elementen van een koud klimaat: bapa's huid was door de plotselinge overgang vol witte schilfers vanwege het gebrek aan vocht. Maar, hoewel een *koila wallah*, was hij een Hindoe in merg en been. Nooit vergat hij dat hij ver verheven was boven ieder willekeurig ander ras. Nu, hij had niets te vrezen. Geen van zijn kinderen had nog de zonde, de fout begaan uit het hokje stappen waarin hij ze had geperst.

Bapa leed niet onder het probleem van de assimilatie. Hij was er wel bang voor, maar liet er zich toch niet echt door bedrukken. Hij hoefde geen theorieën te spinnen om de zonden van zijn kinderen goed te praten, door zijn kinderen te verstoten en zijn kleinkinderen de hand boven het hoofd te houden, door ze te overladen met Hindoenamen en met de oeroude beginselen van de Hindoeïtische leer. Hij hoefde niet aan te komen met de Bhagwat Gita, die de baarmoeder als genitaal aanwijst voor de Hindoeïtische voortplanting. Hij hoefde diezelfde Bhagwat Gita niet om te draaien en het mannelijk genitaal te propageren als doorslaggevende factor voor het in stand houden van het superieure ras. Hij hoefde zijn kleinkinderen niet te beschermen tegen het derde oog dat niets liever ziet, teneinde zijn eigen minderwaardigheidsgevoelens te kunnen toetsen, te compenseren en te wreken.

Bapa was vrij in zijn uitspraken en kon - wat niet wil zeggen dat de zogenaamde zondaar niet hetzelfde doet - heel en heel ver gaan met zijn afweermechanismen. Hij kon spugen op alles wat niet te maken had met zijn eigen kop,

zijn eigen romp en ledematen, en zijn openingen in het bijzonder. Bapa was vrij van de angsten bij bevallingen. Hij hoefde geen honing aan te bevelen, nee hij hoefde niet af te wachten wat het resultaat was van de liefdesoven.

Het is pijnlijk, zo niet grievend zulke dingen te zeggen, maar Sirdjal kon er niet onderuit. Het was de grote waarheid van de etnische neurose die een maatschappij als Suriname verder verziekt en vergiftigt. Het is misschien daarom beter in het bedrijven van de liefde rekening te houden met de consequenties, die onvermijdelijk zijn. Want, het zijn altijd weer de kinderen die het slachtoffer worden van pijnlijke opmerkingen, de spitsroeden die ze lopen moeten, zo ze, nog voor ze eraan begonnen zijn, al niet totaal kapot zijn gemaakt.

Bapa zat weer ingedommeld; de warmte van de kamer was een weldaad voor zijn gezwollen voeten. Gegarandeerd dat hij als gevolg van het te dicht bij de kachel zitten over een paar uur last kreeg van een ontzettende jeuk aan zijn tenen en aan zijn enkels. Sirdjal zou hem hebben kunnen waarschuwen, of hem in elk geval hebben kunnen adviseren zijn voeten een tijd lang in een hoeveelheid urine te laten staan, mocht naderhand blijken dat de kachel te veel voor hem was geweest. Maar hij peinsde er niet over om iemand, die zo verstikt, verstokt en onverzoenlijk was, een klein handje te helpen. Hij gaf toe dat hij wreed was, maar beschouwde dat als een minimale overwinning op zijn rijkdom aan medegevoel, waarvoor hij in het verleden - hoe vaak was hij niet onverwachts gekwetst, belazerd en bedonderd? - een hoge tol had moeten betalen in de vorm van absolute eenzaamheid. Toen was hij nog lang niet zo ver om te kunnen inzien dat degenen die hem - hoe goed hij het ook bedoelde - de rug toekeerden, iets met zichzelf te verhapstukken hadden, en niet met hem. Hij had ervan geleerd. Hij wist nu heel zeker dat hij niet moest omgaan met mensen die zo met zich zelf overhoop zaten, dat er alleen maar verwijdering en ellende van konden komen. Wat was de zin van het bezoek? De zin van ieder woord?

Bisoenal zat met een half verwaasd gezicht voor zich uit te kijken. De rum had zijn eerste werk gedaan. Je zag het aan de blos onder de dunne huid van zijn bruine wangen.

‘Moet je nog iets drinken?’ vroeg Sirdjal.

‘Alleen maar soft,’ zei hij.

‘Weet je het zeker?’

‘Ik moet vanavond rijden,’ fluisterde hij.

‘Dat is een redelijk excuus. En jij Vidyai?’

‘Ik ga eerst het eten opwarmen,’ antwoordde ze.

‘Mag ik zien wat je gekookt hebt?’

‘Natuurlijk.’

Ze stond op en verliet de kamer, gevolgd door Sirdjal die opeens aan de koekjes dacht.

‘Ik heb nog koekjes,’ zei hij toen ze in de keuken waren. ‘Straks maar,’ antwoordde ze. ‘Anders laten ze het eten staan.’

‘Zoals je wilt.’

Ze zwegen. Vidyai scheen vergeten te zijn waarvoor ze bij het fornuis stond.

‘Het zal nooit echt goed worden tussen ons,’ bekende ze opeens.

‘Nee, ik denk het ook niet.’

Ze schudde wanhopig haar hoofd.

‘Ik vind het zo jammer.’

‘Het is altijd jammer.’

Ze knipperde met haar ogen.

‘Ik zal je een hele tijd niet meer zien.’

‘Het is beter van niet, tenzij je alleen komt. Maar dat mag ik niet van je vragen.’

‘Waarom is bapa zo onbeschoft?’

‘Hij moet, anders valt hij meteen dood neer.’

‘Volgens mij is hij helemaal niet zo ziek.’

Sirdjal haalde zijn schouders op.

‘Wat maakt het uit?’

Vidyai perste haar lippen samen, twee dikke tranen biggelden over haar wangen.

‘Huil maar gerust. Ik wou dat ik ook kon huilen. Nu.’

Hij droogde haar tranen met zijn vingers.

‘Vergeet niet dat ik veel van je houd. Het is misschien een vorm van egoïsme, omdat ik iets van me zelf in je herken.’

Ze knikte.

‘Probeer te glimlachen. Nee huil maar gerust. Niet dat het helpt.’

Ze snoot haar neus in haar zakdoek.

‘Heb je een glas cola voor me?’

‘Met rum?’

‘Ja,’ antwoordde ze gretig en hield op met huilen.

‘Je moet me vaak opbellen.’

‘Je doet alsof ik al weg ben.’

‘Ik moet je wel zeggen dat het onhoudbaar is.’

‘Je hebt gelijk.’

‘Vergeet je de koekjes niet?’

‘Nee.’

Toen ze eindelijk weg waren - ze gingen al om zes uur - zag hij haar staan, zoals ze stond, nadat hij haar omhelsd had. Hij was altijd een beetje verliefd op haar geweest en als de omstandigheden anders waren dan zou hij ongetwijfeld zijn best hebben gedaan, haar wat meer op haar gemak te stellen.

Sirdjal drukte zijn sigaret uit en ging languit op de divan liggen. Het was een slopende middag geweest, één die zich nooit meer mocht herhalen.

Zo is het steeds rond

Hij was vroeg naar bed gegaan en was ook weer vroeg op, met het oog op het werk dat hij moest afmaken en dat zo zoetjesaan om meer vaart begon te vragen. Hij wilde zijn handen vrij hebben, er zoveel mogelijk uit gaan, zonder dat hij op de tijd hoefde te letten. Het viel hem allesbehalve mee, maar hij moest nu eenmaal, omdat hij zich anders niet aan zijn afspraak hield. Daarin was hij erg consequent, een belofte was een belofte en tenslotte werkte hij ook niet voor niets.

Nu, hij ging zelden uit, hij maakte liever geen afspraken, hij ontving zelden iemand, hoewel hij soms hoopte op onverwachts bezoek. Van Firoz bijvoorbeeld, of Efraïm of Vidyai. Maar van allemaal was Firoz toch wel degene die hem het meest door zijn kop ging. De anderen hadden hem niet nodig op de manier waarop Firoz hem nodig had, of hij Firoz. Want, het was toch ook wel zo, dat hij in Firoz verschillende, zo niet alle elementen terugvond van een omgeving, die hem vertrouwd was en die hem ter harte ging, juist omdat hij daar alles over durfde te zeggen. Firoz was een afspiegeling van dat alles, een levende droom, een illusie, die hij niet wilde loslaten, niet kón loslaten, geobsedeerd als hij was door zijn wanhopig verlangen naar maatschappelijke en geestelijke verandering.

Waarom belde hij hem niet op? Was hij, zoals Sirdjal terecht begon te vermoeden, ontslagen? Bestond er wel een avondcursus L.T.S.? En waar? Sirdjal maakte zich zorgen.

Na twee weken liet hij zijn werk staan en zocht zijn jonge vriend op. Weer was hij niet thuis en weer hield Sirdjal het maar op een toevallige samenloop van omstandigheden.

Maar de tijd begon te dringen. Op een bepaald moment - er waren inmiddels drie weken verstreken - maakte hij zich zo ongerust, dat hij zich nauwelijks de tijd meer gun-

de er langer over na te denken. Hij drukte nerveus op de bel. Toen er bij herhaling ook niet werd opengedaan, besloot hij het via de hospita te proberen. Hij drukte op de bel van de eerste verdieping.

‘Wie zoekt u?’ vroeg een schelle vrouwenstem uit het omhooggeschoven raam.

Hij deed een stap achteruit, keek omhoog en noemde de naam van zijn vriend.

‘Die is hier niet meer,’ antwoordde de vrouw bits.

‘Is hij verhuisd?’

‘Nu nog mooier. Betaalt ie de huur niet en dan ook nog eens vragen of die verhuisd is. Hihi.’

‘Neemt u me niet kwalijk.’

‘Astjeblijft. Als u het weten wil, hè. Die heer, als u die zwarte bedoelt, is naar Suriname vertrokken. Ja. Suriname.’

Het raam werd met veel lawaai neergelaten. Achter het glas het pioenrode, triomfantelijke vollemaansgezicht, omkranst door slordig gefriseerde haren. Sirdjal voelde zich lullig, hij keek een beetje verdwaasd naar de mensen die het gesprek hadden gevolgd. Dat was het dus, godverdomme. Firoz zat goed en wel in de warmte tussen het wied van zijn vader, of tussen de kousebandenstaken. Dat hij de huur niet zou hebben betaald, was wel denkbaar. Maar hoe hij zijn koffers en zijn brommer - had hij die verkocht of meegenomen? - naar beneden had gekregen, zonder dat de politie erbij was gehaald, was hem toch wel een groot raadsel. Of de vrouw had hem maar wat verteld, omdat ze goed de pest in had dat het hok weer leeg stond en er geen gegadigden voor waren. Ze kon verrotten met haar meloenenborsten, ze kon stikken en de hemel weet wat al meer. Woedend liep hij het steegje uit.

In de Kalverstraat voelde hij zich een stuk kalmer en was hij eerder melancholiek dan kwaad, vooral toen hij bij het plekje was, waar hij door Firoz werd aangesproken, op die kille herfstdag, toen hij met Efraïm een afspraak had in café Polen. Moeite voor niks, dacht hij. Allemaal voor niks. En wat dan nog? Wat voor inbreng had hij in het leven van

anderen? De mensen doen, wat je er ook van verwacht, ten slotte toch altijd wat ze zelf willen. Ze veranderen zelden, ze willen niet anders, ze kunnen niet, omdat het zo lastig is, te veel gevraagd. Nee, hij mocht het Firoz absoluut niet kwalijk nemen, hij kon het integendeel zo goed van hem begrijpen dat hij het leven hier niet meer aan kon, en uit twee kwaden, toch maar voor dat ene gekozen, dat hij beter dacht te kunnen hanteren.

Hij liep de straat uit. In de Reguliersbreestraat bleef hij staan om te zien welke films er vanavond in de bioscoop draaiden. De film van Pasolini sprak hem meteen aan, maar hij vond het beter om nog geen kaartje te kopen. Eerst wilde hij bij Schiller koffie drinken en een klein gebakje eten, om toch maar iets in zijn maag te hebben. Daarna kon hij opnieuw kiezen tussen de eerste en de tweede voorstelling. Hij treuzelde nog even voor de verschillende affiches en liep toen door. Bij de taxistandplaats, net toen hij de straat wilde oversteken, voelde hij een stevige hand op zijn schouder. Het was Efraïm.

‘Hé!’ riep hij verwonderd uit. ‘Wat een toeval.’

‘Als je je indenkt dat ik net van plan was naar je toe te komen, dan hoef je niet te vragen wat het toeval is.’

‘Hoe is het?’

‘Beter kan het niet op dit moment. Ik heb tegenwoordig een kamer in Den Haag.’

Ze bekeken elkaar in het donker van de lenteavond. Het was lang geleden dat ze elkaar hadden gezien.

Efraïm zag er blitz uit in zijn lange, getailleerde blueblack regenjas met epauletten op zijn schouders. Hij had bruine laarzen, een hippe bril met grote ronde glazen zonder rand. Met zijn lange benen, zijn lang slank bovenlijf en zijn natuurlijke, indrukwekkende Afro, stak hij een kop boven Sirdjal uit. Hij liep elegant, hals en ogen bewogen zich kalm en soepel, alsof hij een in zich zelf gekeerde slangedans uitvoerde.

Hij schilderde. Zijn werk was wild van vormen en kleuren, maar hij had nog geen succes gehad. Hij was jong, hij was eenentwintig, rusteloos, maar niet nerveus.

‘Ging je naar Schiller?’ vroeg hij.

‘Ja,’ antwoordde Sirdjal.

Ze staken de straat over en gingen op het terras zitten. Dit duurde maar kort, want Sirdjal die praktisch niets in zijn maag had en nog tamelijk van streek was, huiverde.

‘Zullen we niet liever binnen gaan zitten?’ stelde hij voor.

‘Waarom niet,’ antwoordde Efraïm en pakte zijn tas van de grond.

Ze gingen door de draaideur en ontteden zich van hun jassen. Efraïm had een rood hartje met witte nopjes in het kruis van zijn spijkerbroek.

‘Prachtig pak heb je aan,’ merkte Efraïm op, terwijl ze gingen zitten.

‘Ja. Dat heb ik pas gekocht.’

‘Het staat je geweldig. Ik bedoel gewoon die snit. Die kleur gewoon. Dat oudroze en dat zwarte er bovenop. Geweldig.’

Efraïm hield van het woord gewoon in combinatie met het ik bedoel. Soms kon hij voortreffelijk zwijgen, maar vaak ook ergerlijk, als hij te veel aan de hash was geweest. Dan keek hij alleen maar en dan wist je niet of hij introvert of extravert bezig was. Dán wist je echt niet of hij zich voor wie dan ook interesseerde.

‘Hoe gaat het met je werk?’ vroeg Sirdjal.

Hij vertelde dat hij samen met nog twee andere jongens een expositie had, in Den Haag. Hij gaf hem een kaartje.

‘Jongen, het is goed dat ik je niet meteen heb opgezocht. Ik ben doodop en het is niets voor mij om voor een gesloten deur te staan.’

‘Dat treft dan. Je ziet er overigens uitstekend uit.’

Efraïm bestelde koffie en twee appelgebakjes, hij kende Sirdjals recept, wanneer die geen trek had.

‘Mag ik een sigaret van je?’ bierste hij.

‘Pak maar,’ zei Sirdjal en keek rond.

Een jaar geleden was dit toch het café waar hij te vinden was als hij met een vriend had afgesproken. Ze waren stuk voor stuk vertrokken en de glamour was er van

af. Hij kwam er nog maar zelden, en het deed hem goed dat hij er weer was.

‘Hoe is het met je werk?’ informeerde Efraïm.

‘De zelfdiscipline is nog altijd monomaan. Maar ik voel me op dit moment niet schuldig,’ antwoordde Sirdjal.

‘Hoe is het met die idiote vrouw?’

‘Mevrouw Groot bedoel je. Begin er in godsnaam niet over, want anders neem ik me voor op staande voet te verhuizen.’

‘Jij op kamers? Ik zie je in geen tijden verhuizen.’

De ober kwam met het bestelde. Ze bedankten, afgeleid door een paar shabby geklede Chinezen aan de dichtstbijzijnde tafel. Die hadden het over een fles whisky en probeerden met de manke Indische kelner een deal te maken. De kelner die niet anders kon dan zich strikt houden aan de regels van het huis, legde in gebroken Engels uit dat ze wel whisky konden krijgen op hun kamer, maar dan uitsluitend whisky uit de eigen bar. Dat wilden de Chinezen maar niet begrijpen, zodat de tot wanhoop gedreven Indische kelner de oberkelner erbij haalde, die met weinig woorden dezelfde mededeling had. De Chinezen keken sip, maar wat ze zeiden was even onduidelijk als hun aanwezigheid in een café als Schiller. Waar zouden ze vandaan komen? Formosa? De Republiek? De hakken van hun schoenen waren afgetrapt, de broeken van dunne, zeer goedkope stof.

‘Je ziet er fantastisch uit,’ zei Efraïm vleierend.

Efraïm was niet alleen wild van vormen en kleuren, hij was ook gek op mooie vrouwen en mooie mannen, wat hij overigens niet onder stoelen of banken stak. Hij probeerde Sirdjal zo nu en dan te versieren, wat Sirdjal wel hebben kon, omdat hij niet opdringerig was en niet bleef doorzeuren. Efraïm was een vrij redelijke jongen met een aangeboren respect voor de privacy van anderen, en een aangeboren gevoel, of drift om zijn eigen privacy te beschermen. Daarom was hij in Suriname zonder meer afgetuigd door een stel opgeschoten straatjongens die het niet namen, dat hij - ondanks hun vuile opmerkingen over zijn Afro en zijn

hele verschijning - rustig terugliep en zich bereid verklaarde tot een normaal gesprek.

Ze roerden met hun lepeltjes door de koffie.

‘Wat zijn je nieuwste plannen?’ vroeg Sirdjal.

‘Columbia, Parijs, Libanon. All along that bumpy road.’

‘En dan weer in Amsterdam, in the middle of nowhere. Wanneer komen we eindelijk tot rust?’

‘Die vraag stel ik me al lang niet meer. Ik bedoel eh... gewoon. Ik leef gewoon. Of zit je weer echt met dat probleem. Ik bedoel eh... Het laat ons toch nooit meer los. En volgens mij zit je hier veel beter dan daar. Want eh... het is toch een roddelbende.’

‘Weet je dat Firoz hem gesmeerd is?’

‘Maar dat had je kunnen verwachten. En ergens kan ik het me voorstellen. Ik bedoel eh... zijn mogelijkheden waren gewoon te zeer beperkt.’

Sirdjal keek op van zijn kopje. Ook toevallig dat Rumalsingh, de krent, de bluffer en de leugenaar uitgerekend vanavond hetzelfde café had uitgezocht. Rumalsingh was, naar hij zelf beweerde, een Sikh van geboorte en zag neer op alles wat niet met zijn stand te maken had. Hij had een hele minne dunk van Surinaamse Hindoes en liet er zich op voorstaan dat hij uit New Delhi kwam. Rumalsingh was geen knappe man, zijn glamour zat hem vooral in de *pagri*, een tulband waaronder hij het lange haar verborgen hield. Hij had verschillende *pagri's* en de kleuren waren schitterend en verblindend, omdat ze fel en gedekt waren tegelijk. De *pagri* die hij nu op had, was oranje-rood.

Rumalsingh was niet consequent; hij hield zich aan de ene kant strikt aan de voorschriften van het kastestelsel maar droeg bijvoorbeeld wel schoenen van koeieleer. Toen dit hem onder de neus gewreven werd door een jonge, uit Suriname afkomstige Hindoe, gooide hij het onmiddellijk op de kwestie van aanpassing. Daarmee had hij zich blootgegeven. Rumalsingh was in de war en hij leed eronder, de wallen onder zijn ogen waren diep en groot.

Sirdjal's begroeting was koel en gereserveerd. Gesprekken met Rumalsingh leidden altijd tot verwijdering en

wanbegrip. Efraïm, die niet op de hoogte was, keek onbevangen toen Rumalsingh bij hun tafel bleef staan.

‘Zal ik jullie even aan elkaar voorstellen?’ zei hij.

Efraïm, wild van de schitterende *pagri*, kwam overeind en stak zijn hand uit. Rumalsingh accepteerde de hand niet. Hij begon beleefd en omstandig uit te leggen dat hij niet anders kon dan op zijn eigen manier te begroeten. Rumalsingh vouwde zijn handen samen en boog. Toen ging hij, op eigen uitnodiging, zitten. Sirdjal had in zijn dromen altijd het beeld gehad van beeldschone mensen wanneer hij zich voorstelde dat hij zich in de Punjaab bevond. Rumalsingh viel erg tegen, hij had een breed gezicht, verwrongen als hij niet lachte. Hij was kort, en gedrongen.

Efraïm was stil, hij begreep er niets van en zei: ‘Jullie zijn wel moeilijke mensen, hoor.’

‘Van mij krijgt hij in elk geval geen koffie,’ zei Sirdjal en wenkte de ober.

De ober zei in het voorbijgaan dat hij zo kwam.

‘How are you, Sirdjal?’ informeerde de sikh.

‘Excellent,’ antwoordde Sirdjal en richtte zich tot de ober.

Hij bestelde twee koffie en twee vieuxtjes. De ober noteerde het.

‘One coffee, please,’ zei de sikh onverstoord.

De ober raakte een beetje in de war.

‘Komt zo meneer,’ zei hij tegen Sirdjal die hij van zijn gezicht kende.

‘Rumalsingh is against the use of alcohol. He is an engineering sikh,’ legde Sirdjal Efraïm uit.

‘I suppose you know each other for a long time?’

Efraïm knikte.

‘Well, then you should know that Sirdjal is always joking. I am a sikh in the first place and secondly I am engineer.’

De koffie kwam. De ober verdween, en het gesprek werd weer hervat. Efraïm zei: ‘Well, you can't be serious all the time. I mean, Sirdjal is a serious man by joking. That's the secret of life.’

‘Besides,’ zei Sirdjal. ‘If you know that I am always jok-

ing. Why should you get angry with me.'

'Not at all, not at all. I am not angry.'

'I like your tulband very much,' zei Efraïm.

'It's called a *pagri*,' zei Sirdjal. 'He has a lot of *pagri*'s, isn't it, Rumalsingh?'

'It's tradition. It is our tradition. So you have to wear them. Sometimes I see those white people staring and laughing. I never care. I even don't see them. But at the same time, I can't help laughing at them. You should see those hippies. They just don't know how to wear those things.'

'How is Mohan?' informeerde Sirdjal.

'Well, I only saw him twice. How pushing he is! He told me he is lawyer and that alle those Surinam Hindoes are very rich. I don't care at all. You can see from the man that he is lying.'

'In a way you are a rich man too with all that engineering. Why should you object?'

'I am not rich, but I come from a good family. They are well off. My uncle is in film industries in Madras. My sister is doctor. And I have another sister in New Delhi. She is not that rich, but she is well off.'

'Still you are sending her money.'

'Well, she's going to be married. It's tradition.'

'Rumalsingh, I want to ask you something. Suppose you are in the jungle with your soldiers. You are with your soldiers and you feel the urge to piss. Now it is clear that you are a sikh. I mean it's obvious. Would you step from your horse and squat among the trees?'

'You see, Sirdjal is not a serious man. Because. Well, what has that to do with the fact that I am a sikh?'

'I was wondering. I mean you never showed me your long taily hair. But I just try to put you in the situation of pissing with that *pagri* on. Beautiful picture of tradition.'

Rumalsingh werd kwaad, maar gedroeg zich uiterst beleefd.

'How many donkeys are there in your India?' vroeg Sirdjal.

Hij kon het niet laten.

‘Donkeys. Yes donkeys. We have lots of donkeys.’

‘Three hundred and sixty millions, for instance?’

‘You should talk with more respect about our people. And then. You have never been to India, still you compare us with donkeys. You should know better, my friend. But please, go to India and I am sure you will be enchanted, for you are an intelligent man.’

‘That's why I know that there must be lots of intelligent people among the chamars or paria's. And that's why you don't have to be nervous when you do feel the urge of pissing.’

Rumalsingh dronk zijn kopje leeg, wenkte de ober en stond op.

‘I am really sorry, but I have to excuse myself,’ zei hij.

Even later liep hij weg, een kort mannetje met een breed lichaam, een blitzende *pagri* op.

‘Zullen we ook maar gaan?’ vroeg Sirdjal die nog niet bekomen was van het gesprek.

‘O.k.’

De kelner kwam.

‘Ik wou naar de film,’ zei Sirdjal, terwijl hij afrekende. ‘Kom je mee? Het is er een van Pasolini.’

‘Pasolini is altijd goed,’ zei Efraïm. ‘En ik heb helemaal geen haast.’

Ze gingen naar de eerste voorstelling. Na afloop wist Sirdjal niet of hij meteen naar huis wilde of niet. Hij zou Efraïm kunnen meevragen om thuis bij hem iets te drinken, of hij zou natuurlijk ook met hem kunnen meegaan naar zijn kamer. Zijn intuïtie beval hem echter alleen en meteen naar huis te gaan.

‘Ik bel je nog wel op,’ zei hij tegen Efraïm. ‘Hoe lang ben je er nog?’

‘Twee dagen of zo.’

‘Ik bel je nog op,’ zei Sirdjal en richtte zijn schreden huiswaarts.

Het kan gebeuren dat je op weg naar je eigen huis, of je eigen ruimte, zo'n ontzettende haast hebt, dat je, om je

nuchterheid te bewaren, gedwongen bent, na te gaan, waarom je er zo vlug mogelijk wilt zijn. Sirdjals intuïtie was nergens op gebaseerd; hij verwachtte niemand en ook zat er niemand op hem te wachten. Er was hoogstens iemand aan de telefoon geweest, maar het zou idioot zijn om daar rekening mee te houden, tenzij het om iets belangrijks ging. Een positieve mededeling over de vaderlandse kwestie - hij moest gewoon bij zijn hoofd blijven - was uitgesloten, en dat was toch wel de zaak die hem het meest interesseerde, wanneer het er op aankwam.

In de Kalverstraat, nu een paar uur geleden, had hij even gedacht dat het vertrek van Firoz het definitieve einde betekende van zijn droom, zijn illusie. Maar de ontmoeting met Efraïm had hem weer tot andere gedachten gebracht. Het kwam zeker niet door de dingen die hij gezegd had, het kwam door de klank van zijn stem, zijn manier van kijken, zijn zwarte ogen, de belichaming van het contact. Ze hadden wezenlijk met elkaar te maken, iets wat Sirdjal beslist niet voelde wanneer hij zich bevond in Hollands gezelschap. Dat was misschien de reden dat hij zo snel mogelijk afstand wilde doen van de genoegens van de stad. Om in alle stilte en alle eenzaamheid zijn patriotisme te belijden. Maar dat vond hij wel een tikkeltje overdreven, tenslotte deed hij dat ook op straat, terwijl hij liep of stond, een draaideur openduwde. Nee, het was geen intuïtie maar jaloezie. Hij was gewoon jaloers op Firoz. Hij was in elk geval zo eerlijk om te erkennen dat hij jaloers was en dat het hem zwaar viel zich Firoz voor te stellen als een zorgeloos iemand tussen de kousebandenstaken, of bij de rookwolken van het door hem in brand gestoken wied. Sirdjal had, ondanks alles, zijn landbouwersmentaliteit behouden en het was hem nog steeds niet gelukt, deze instelling te combineren met het leven in een grote stad.

Hij stapte uit de tram, drukte zijn hand op zijn maag, terwijl hij huiswaarts liep. Toen hij binnen was, voelde hij door zijn lichaam een rilling gaan die hem deed denken aan de periode toen hij les gaf in een afgelegen bauxietdistrict. Hij was er opeens erg ziek geworden, omdat hij maar

niet kon wennen aan de rijke, maar kale, onvruchtbare grond. Ook daar had zijn landbouwersmentaliteit hem parten gespeeld. Maar dat was een ervaring op zich zelf; hij zat dichtbij het vuur, hij kon zich gemakkelijk verplaatsen, het scheelde maar een paar uur. En toch was hij letterlijk door de knieën gegaan, hij was in elkaar gezakt en huilde als een kind. Nu kon hij niet meer huilen. Hij besepte dat de prijs van alle dingen die je opgeeft, die je moet opgeven, erg duur is. Hij kon nu nog alleen maar zijn mond opendoen om naar lucht te happen. Hij kon zijn mond weer dicht doen en om zich heen kijken en denken: 'Ik heb het gemaakt en ik weet waarom ik het niet heb kunnen maken tussen de kousebandenstaken en in de rook van de erfkeuken.'

Hij maakte licht in huis, ontdeed zich van regenjas en colbert en ging op de divan liggen. Woede maakte zich van hem meester. Firoz had hem toch kunnen schrijven, hij had godverdomme gewoon kunnen schrijven. Hij was toch aardig voor hem geweest? Attent. Hij wilde er niet meer aan denken en stond op. Hij deed de televisie aan en ging op de grond liggen. Er was, bleek, een interview met Biesheuvel en Den Uyl. Het punt was dat het toestel het weer niet deed, zodat hij meer met zijn vingers dan met zijn oog en oor bezig was. Biesheuvel was helemaal niet te verstaan, hij ging heen en weer, verdween vervolgens achter het knetterende sneeuwsel, overschreeuwd door het koffiemalen, dat toenam naarmate hij het toestel iets harder aanzette. Ja, hij deed wat hij kon, om hem weer in de kamer te krijgen, maar het was vergeefse moeite. Hij deed het toestel uit en onmiddellijk weer aan, in de hoop dat het nu wel zou lukken. Even zag het er naar uit dat hij Den Uyl zou kunnen volgen. Hij had daar trouwens alle recht toe, want hij had op Den Uyl gestemd. Sirdjal hield zijn adem in, kroop als een slang naar het toestel, hield zijn oor voor het glas en luisterde naar de man met de mooie dunne lipjes. Hij kon hem echter niet duidelijk genoeg verstaan en ving hij een zinnetje op dan was dat maar een stukje uit een reeks van woordconstructies: ... Nu de vrede... Azië...

Vietnam getekend is... ontspanning... zouden wij in ons politiek beleid... dat tot nu toe... als... ruimte laat voor... een andere koers... ten opzichte van de drie rijkdelen.. die alle aandacht... kunnen wij toch niet langer aanzien dat... zou een gezamenlijke uittocht... de groei van een nieuw land... efficiënt economisch beleid... ruimte ook voor geestelijke ontspanning... zodat wij in ieder geval... niet de schuld...

Den Uyl verdween op dezelfde manier als Biesheuvel. Hij was niet meer in de kamer terug te brengen.

‘Hallo? Hallo?’ schreeuwde Sirdjal dwars door de kamer heen. ‘Hallo Den Uyl? Ik mag u toch wel verstaan. Ik heb toch het recht?’ Het beeld kwam niet terug. Sirdjal werd razend. Ineens drong het tot hem door wat hij doen moest. Hij holde naar de zolder, haalde uit een koffer met wat ouwe spullen, het verfrommelde Surinaamse vlaggetje op houten voetje. Daarna, terug in de slaapkamer, liet hij het staan op het knetterende onding dat hij voorgoed uit zijn leven zou verbannen. Hij schaterde, sloeg zijn regenjas om, maakte een eind aan het lawaai en ging naar beneden. Er was geen mens op straat. Maar er zou wel iemand langs komen, iemand die belangstelling had voor wat hij op het trottoir had neergezet. Hij voelde zich opgelucht. Eindelijk had hij dat rotting, symbool voor de onverstaanbare taal van de Hollander en van de Surinamer, van zich afgeschud. Voor altijd. Voor altijd? Hij liep terug, bleef bij het hek staan, maar keek niet om. Was hij gek geworden? Was hij?

Met dreunende stappen liep hij de trap op, het was de eerste keer dat hij geen rekening hield met de vrouw die hem twee jaar lang bespioneerde had, terwijl ze altijd van op een afstand was. Natuurlijk had ze hem gehoord, maar ze had zo de schrik te pakken dat ze zich pas vertoonde toen hij op zijn eigen trap was.

‘Meneer Singh! Meneer Singh toch? Wat is er in Godsnaam met u aan de hand?’

Sirdjal liep dreunend door, deed de deur open en draaide zich om. Ze stond op de onderste trede en durfde niet verder te komen.

‘Meneer Singh! Dat kunt u me toch niet aandoen. Ik dacht, ik dacht. U bent een schrijver. U bent niet als al die anderen. Neemt u me alstublieft niet kwalijk dat ik dat even zeg.’

‘U leeft van ziekelijke dromen,’ schreeuwde hij haar toe. ‘En wat weet u van Surinamers? Wie is volgens u Surinamer? U weet er niets van. U bepaalt uw oordeel aan de hand van úw waarnemingen. Maar wat hierbinnen zit, die verschrikkelijke knijpende wond, daar weet u niets van. Ik ben geen Brahman, ik ben gewoon iemand die u twee jaar bespioneerd hebt en die u op een afstand hebt gehouden. Waarom?’

‘Meneer Singh dan toch. Het lijkt wel of u overspannen bent. U werkt te hard. En u kúnt toch niet zo maar tegen mij schreeuwen. Alsof. Alsof.’

‘Waarom niet? Denkt u soms dat u meer bent dan wie dan ook? U wilt zelf ook schreeuwen, u heeft de behoefte om te schreeuwen. U durft niet, u bent bang. U bent bang, omdat zoiets in uw eigen kring voor onbeschaafd geldt. Nu ik schreeuw tegen u. U mag uw kamers houden!’

‘Wat u wilt. Maar u was altijd zo voorkomend.’

‘Ik was voorkomend om u een plezier te doen, zoals u mij een plezier hebt willen doen.’

Hij deed de deur met een slag dicht, draaide de sleutel in het slot. Hij hijgde, voelde opnieuw een koude rilling over zijn lichaam gaan. Hij deed de verwarming aan, trok zijn jas uit en stak een sigaret op. ‘Stik de moord,’ dacht hij. ‘Stik de moord.’

Er werd geklopt.

‘Wat wilt u nog? Ik heb u toch al gezegd dat ik wegga,’ zei hij in de halfgeopende deur.

‘Wilt u alstublieft luisteren, meneer Singh.’

Ze keek over zijn schouders heen om te zien of hij iemand op bezoek had. ‘Ik kan u niet tegenhouden,’ zei ze. ‘Ik vind het alleen maar jammer dat u op die manier gaat.’

Sirdjal keek haar aan, hij vond dat hij, nu hij de waarheid gezegd had, nog maar weinig of misschien zelfs niets op haar tegen had, behalve dat ze voor hem niet het type

vrouw was met wie hij zich wilde inlaten, tenzij ze hem voortaan met rust liet, maar dan was ze ook heel iemand anders. Maar een zo snelle geestelijke revolutie bestond alleen maar in theorie, niet in de praktijk.

‘U ziet er ook zo moe uit.’

‘Ik ben ook moe,’ antwoordde Sirdjal. ‘Maar het is hoe dan ook beter dat ik verhuis.’

Haar ogen waren vochtig. De spanning was te veel voor haar en ze zag op tegen de onbewoonde ruimte, die alleen bewoond kon worden door iemand die voor haar hetzelfde leven leidde als haar overleden man. Zo iemand was Sirdjal. Sirdjal, de Brahman uit de wereldliteratuur.

‘Als u toch nog anders zou willen besluiten, dan kan dat gerust,’ zei ze en draaide zich haastig om.

Hij deed de deur dicht, rookte de ene sigaret na de andere. Na een half uur had hij er schoon genoeg van. Geërgerd keek hij naar de asbak, de uitlaat van zijn nog steeds niet bekoelde woede. ‘Rustig aan,’ zei hij bij zich zelf en ging zijn tanden poetsen. Hij had slaap, hij had een grote behoefte aan slaap om te vergeten wat hij zich had voorgenomen. Hij schraapte zijn keel, spuugde in de wasbak en keek in de spiegel. Op dat moment ging de bel. Hij deed open, wachtte in de deuropening om te zien wie er op dit uur van de avond nog enige behoefte had aan zijn gezelschap. Het was Firoz. Hij kon zijn ogen niet geloven en liet hem als in een droom binnen.

‘Zomaar weggaan en zomaar terugkomen,’ was het eerste wat hij tegen hem zei.

Firoz glimlachte verdwaasd, liet aarzelend zijn koffers, zijn overige spullen en taperecorder op de grond staan. Hij was ongeschoren, zijn pak onder de regenjas verkreukeld. Hij zag er moe en slecht uit.

‘Ga zitten,’ zei Sirdjal en deed hetzelfde.

Firoz' lippen trilden, hij zei niets.

‘Hoe was de reis?’ vroeg Sirdjal.

Firoz reageerde niet.

‘Weggaan en geen huur betalen.’

Firoz kwam tot leven. Zijn heftigheid zou weleens de

waarheid kunnen bevestigen. Sirdjal geloofde hem in ieder geval.

‘Het is niet waar, bhai. Ze liegt. Ze liegt!’

‘Zo, zo. Heb je alle groenten, alle *terkari* door je slokdarm gehad. Heb je alle wormen weer in je buik? De politiek? De spanning met die creolen?’

‘Ze wou niet, bhai. Halima wou niet. Toch wou ik daar blijven. Maar die man heeft me opgefokt.’

‘Welke man?’

‘Bestuursopzichter is hij. Hij zei tegen mijn vader: “Ik zal die jongen helpen.” Ik was zo blij, bhai, want ik kon niet meer denken. Op een zondag ging hij op zijn bromfiets langs. Hij ging wel bij zijn familie naast ons, maar hij kwam niet bij ons. Mijn vader zei: “Ga naar hem toe, hij is ouder.” Ik ben gegaan. Hij zei dat hij alles mooi zou regelen. Ik zou gauw bericht krijgen. Maar hij kwam nooit meer. Toen ik hem op straat zag deed hij alsof hij mij niet kende. Toen dacht ik: “Firoz, jij gaat het weer proberen voor die L.T.S.” Ik had retour genomen.’

Sirdjal keek hem mistroostig aan. Hij zei: ‘Firoz, ik kan niets voor je doen. Ik ben geen *pandit*, of *maulvi*, of politicus.’

‘Ik ben die vijftig gulden niet vergeten, bhai.’

‘Hou dat geld maar, je zal het hard nodig hebben.’

Het was stil.

‘Firoz, ik heb de huur opgezegd, ik ga verhuizen. Je kan niet langer dan twee dagen bij me blijven.’

Firoz boog zijn hoofd.

‘Ik begrijp het, bhai.’

Sirdjal verkeerde in een grote tweestrijd. Hij had de huur opgezegd en de enige mogelijkheid voor hem was de kamer van Efraïm, als die intussen niet aan iemand anders was beloofd. Dat kwam hij alleen maar aan de weet wanneer hij onmiddellijk belde. Hij was gelukkig wel thuis.

‘Is de kamer nog vrij?’ vroeg hij.

‘Ja. Hoezo?’

‘Firoz is terug.’

‘Wat! Nou ja, dat was ook te voorzien. Ik zal het anyway

aan Bob en Miriam vragen. Dan bel ik je morgen voor enen op. O.k.?’

‘Afgesproken.’

Sirdjal legde neer.

‘Luister, Firoz, ik zal mijn best doen voor je. Eigenlijk wou ik die kamer voor me zelf hebben.’

‘En u dan, bhai?’

‘Ik zal maar hier blijven tot ik iets anders vind. Zo gaat dat.’

‘Ik heb groenten voor u meegenomen, bhai.’

‘Dank je wel, Firoz. Ik heb veel vitaminen nodig, maar vooral ijzer.’

Hij grinnikte en verwijderde zich om beddegoed op te halen.

‘Ik ben moe, Firoz. Morgen zullen we wel verder zien.’

‘Is goed, bhai. U bent een goed mens, bhai.’

Sirdjal grinnikte.

‘Goed, ik ga slapen,’ zei Sirdjal en liet hem alleen.

Hij kleedde zich uit, ging liggen en viel in slaap. Hij droomde van een lange, forse, bebaarde en behaarde Batavier, die uit een moeras opdook en zich met een brede grijns op een terp opstelde. Sirdjal vroeg hem wat hij daar deed en waarom hij juist hem als publiek had uitgezocht. De Batavier schaterde van het lachen, strekte zijn armen naar hem uit en zei: ‘Kom tot mij, en ik zal u koesteren en verder vertrappen. Kom tot mij, en ik zal u koesteren en verder vertrappen. Kom tot mij, en ik zal u koesteren en verder vertrappen.’

Sirdjal schrok wakker, hij meende een schim in de kamer te zien, en vroeg zich af wat dat te maken kon hebben met de nare droom die hij had gehad. Hij was moe, veel te moe om naar een verklaring te zoeken en deed zijn ogen weer dicht. Maar ineens was hij klaar wakker, zeker van het feit dat er iemand op de kamer was geweest. Hij ging op de rand van zijn bed zitten, zag door de kier onder de deur dat er in de huiskamer licht brandde. Dadelijk begreep hij hoe het kwam dat hij een schim gezien had. Firoz moest natuurlijk eerst door zijn kamer voordat hij bij het toilet was.

Het kon niet anders. Hij stond op, deed de deur open en zag hem zitten, gekleed in een pyjamabroek en een onderborstrok. Hij schokte van het huilen.

‘Waarom huil je?’ vroeg Sirdjal.

‘Het doet zo pijn, bhai, het doet zo pijn.’

‘Ja, het doet veel pijn. Maar je zal voorlopig hier moeten wonen. Een ding, doe als ik. Wees in dat opzicht voor honderd procent Hindoestaan. Sluit je ogen. Denk dat je teruggaat en dat je dan nog even jong bent en dat alles pas begint. Zo ben ik ook begonnen. Misschien ga je wel nooit meer terug. Maar ach, je bent jonger en misschien kan je toch terug, nog voordat je het in de gaten hebt. Ik ben een stuk ouder. Voor mij geeft het niet meer. Voor mij is het afgelopen. Maar jij, je bent nog zo jong en sterk, dat ik jaloers op je ben. Gebruik die Hindoestaanse blindheid voor een keer. Dat is onze kracht en onze ondergang. Maar toch. Doe alsof je bent in het paradijs van Oranje.’

Sirdjal droogde Firoz' tranen, liep naar de keuken voor een glas water dat hij hem liet opdrinken.

‘Dank je wel, bhai.’

‘Ga slapen.’

Firoz knikte en kroop snuivend onder de deken.

Opnieuw deed Sirdjal de deur van zijn kamer dicht. Toen ging hij voor het raam staan, starend naar de brandende lampen achter de ramen van de stenen architectuur. Hij wilde huilen, maar kon niet. Hij was niet meer in staat te huilen. Die periode had hij achter de rug en die zou nooit meer terugkeren, tenzij. Tenzij? Hij deed zijn mond open, snakte naar adem. ‘Kop op,’ dacht hij. Hij moest nuchter blijven, dat was toch ook de bedoeling geweest toen hij zich inschepte aan boord van de *Ascona, Sicula Oceanica*? Die nuchterheid mocht hij niet ongedaan maken, want anders was het allemaal voor niks geweest en dat was het zeker niet. Hij kroop onder de dekens, haalde diep adem en sloot zijn ogen. Hij had morgenmiddag een afspraak met zijn uitgever.